

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií
Katedra sociologie

Diplomová práce:

**Pobyt jinde aneb mezinárodní mobilita
očima zkušených aktérů**

Bc. Iva Voldánová

Praha 16.1.2006

Konzultant: PhDr. Olga Šmídová

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením PhDr.
Olgy Šmídové. V práci jsem použila informační zdroje uvedené v seznamu.

Praha, 16.1.2006

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'Olga Šmídová', is written above a horizontal dotted line.

Abstrakt

Cílem mé diplomové práce bylo identifikovat, jakým způsobem vnímají a jaký *smysl* připisují aktéři (mladí Evropané) cestování a konkrétně pobytu v zahraničí, který je institučně orámován. Proto používám analýzu výpovědí samotných aktérů. Napřed jsem se zaměřila na *vlivy a aspekty*, kterým samy aktéři připisují význam při svém odjezdu do zahraničí. Domnívám se, že zkušenost u mých aktérů je podmíněna určitou *schopností / sklonem k mobilitě*, která je biograficky podmíněna především *rodinou* a „*podobnými referenčními skupinami*“. Další „faktory“, které zasahují do odjezdu jsou *privilegovaný evropský původ, jazyk a instituce*. Posléze popisují specifika *pobytu jinde*, který se výrazně zapisuje v jejich životních trajektoriích aktérů. V rámci těchto zkušeností *bilancují* cestování a hlavní *smysl* a hodnota *aktérství*, jež jim umožňuje. Na konci své analytické části proto dospívám k závěru, že tento způsob je v souladu s určitým *hledáním sama sebe* v postmoderní době typické *absencí identity*. *Motivem* pro cestu se pak stává *samotná cesta*, motivem je *usilování*. Na základě předchozích poznatků a analýzy *konceptualizují pobyt v zahraničí* (jako určité formy mezinárodní mobility), která se těší společenskému uznání na straně jedné a zároveň je pro jedince i zdrojem osobního kapitálu, který je valorizovatelný.

Obsah

ÚVOD	1
1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	3
2 METODOLOGIE VÝZKUMU	5
3 CESTOVÁNÍ.....	10
3.1 Turismus	11
3.2 Mezinárodní migrace	14
3.3 Mezinárodní mobilita	16
ANALYTICKÁ ČÁST.....	18
4 BIOGRAFICKÉ VLIVY	21
4.1 Rodina	22
4.2 Vztahy	24
4.3 Peníze	26
5 JAZYK.....	28
5.1 Obecně vnímaná hierarchie jazyků	28
5.2 Osobní hierarchie jazyků.....	29
5.3 Dvojitá role jazyka ve výpovědích aktérů	30
5.4 Jazyk jako aktant.....	31
5.5 Jazyk jako překážka.....	32
5.6 Jazyk jako kapitál.....	32
6 PŘED ODJEZDEM.....	37
6.1 Instituce.....	37
6.2 Motivy	41
6.3 Strategie volby	45
7 POBYT JINDE.....	51
7.1 Destabilizace identity	51

7.2	Strategie adaptace	56
7.3	Nový intenzivní život.....	59
8	UŽ TO ZNÁM, ANEB POBYT JINDE VÍCEKRÁT	64
8.1	Zkušenost	64
8.2	Bilance cestování.....	70
8.3	Hodnoty a potřeby	74
8.4	Smysl cestování	76
8.4.1	Cestování jako útěk	76
8.4.2	Cestování jako šance	77
8.4.3	Cestování jako poslední příležitost.....	77
8.4.4	Cestování jako výzva.....	78
8.4.5	Cestování jako norma.....	78
8.4.6	Cestování jako strategie života.....	79
8.4.7	Cestování jako ideová záležitost	81
8.4.8	Cestování jako konstrukce identity	82
9	POBYT V ZAHRANIČÍ – KONCEPTUALIZACE.....	85
9.1	Typy a způsoby pobytů očima aktérů.....	85
9.2	Konceptualizace.....	87
	ZÁVĚR.....	92
	RESUME	93
	ZDROJE	94
	PŘÍLOHY.....	97

Úvod

If we encounter in our experience something previously unknown and which therefore stands out of the ordinary order of our knowledge, we begin a process of inquiry.
(Schütz 1944:507)

Toto téma si mě vybralo samo. Ostatně jako vždycky.

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila téma „dobrovolnictví“, neboť má tehdejší dobrovolnická identita procházela krizí. Po několikaměsíční zkušenosti „dobrovolničení“ 6 dní v týdnu 12 hodin denně v úplně cizí zemi mě všechna má dobrá předsevzetí opouštěla a můj předpokládaný altruismus nabral naprosto lidských (a tedy sobeckých) rozměrů. Tehdy jsem se rozhodla. Do komunity, kde jsem pracovala, permanentně docházeli i jiní tzv. externí dobrovolníci a já se rozhodla pátrat po tom, co je k takovému rozhodnutí vedlo. Samozřejmě i přeneseně k pochopení sebe sama a svého jednání. Tehdy jsem si ještě neuvědomovala, že dobrovolně neznamená vždy nezištně, že každé jednání je motivované a že „čistý altruismus“ je pouhá utopie.

V rámci svého výzkumu (který byl organizací povolen, ale ve výsledku nepříliš podporován) jsem došla k závěru, že jedním z důvodů pravidelné dobrovolné činnosti v rámci organizace je snaha dobrovolníků o určité identitní ukotvení. Snaha někam patřit, k něčemu (někomu) náležet. Zatímco u ostatních dobrovolníků jejich činnost identitní koherenci podporovala, moje identita (teď už ve všech jejích podobách a variacích) se nacházela v krizi. Nevěděla jsem, kdo jsem, kam patřím, proč mi některé místní zvyky přijdou tak moc „divné“. Zažívala jsem kulturní šok. Tato moje 11-ti měsíční „šichta“, (zde jsem opravdu nucena použít slovo „šichta“, protože takto už v životě, doufám, nikdy pracovat nebudu), byla vlastně mým prvním „pobytem jinde“.

Po svém návratu do Čech jsem záhy opět hledala příležitost vyjet někam do ciziny. Nekladla jsem si otázku proč, cítila jsem prostě tu potřebu. Chtěla jsem nejlépe do některé anglofonní země, neboť francouzsky jsem už mluvila. Nakonec se naskytla příležitost odjet prostřednictvím programu Erasmus do Lyonu. Na pohovor jsem se důkladně připravila a zmobilizovala svůj veškerý sociální kapitál (i svou francouzskou kamarádku Soniu), aby byl můj projekt co nejlepší a opravdu zaujal. Nakonec jsem byla vybrána.

Od odjezdu mě dělily už jen prázdniny, které jsem strávila z velké části na stáži v Haagu. Ještě jsem stihla v Irsku navštívit kamarádku (au-pair) a už byl čas na odjezd do Francie.

Krátce po svém příjezdu jsem se začala cítit opravdu špatně a „francouzskou administrativu“ jakožto způsob mocenského útlaku už jsem nemohla ani vystát. Přicházel problém za problémem, které jsem nemohla pochopit. Najednou mi to došlo: „Déjà vu“. Vždyť tohle všechno už jsem zažila. Jak v Alsasku: Proč si musím sama znehodnotit svůj lístek na vlak než do něj nastoupím? Proč během polední pauzy, která trvá 2 hodiny, není nikde otevřeno? Proč musím mít v pase pobytové vízum s národností československou jen proto, že „ta paní“ za to nemůže...? Tak v Holandsku: Proč se odpadky vynášejí jen jednou týdně a kladou se přímo na ulici a nic takového jako veřejný odpadkový koš, který by měl větší otvor než na krabičku cigaret, Holanďané neznají? Proč musím mít na svém pracovním kole, starém vehiklu v hodnotě asi 10 Euro, 3 zámky za 50 Euro? ...

„Jiný kraj, jiný mrav“. Ovšem tyto pocity o „divnostech“ těch druhých (tj. „domácích“) byly podezřele často sdíleny s ostatními „Erasmáky“. A tak jsem se sama sebe ptala: „Štve nás to, baví nás to, pocity jak na houpačce, tak proč to vlastně děláme?“ A téma mé diplomové práce bylo na světě.

1 Výzkumný problém

V úvodu jsem naznačila, co je mou výzkumnou otázkou. Jedná se o cestování, konkrétně o jeho určitou formu, která bývá nazývána mezinárodní mobilitou, na kterou se snažím nahlížet očima aktéra.

Hodnota a smysl, který je v současné době přikládán mezinárodní mobilitě, se výrazně proměnily. Historický, ekonomický, politický a sociální vývoj přispěly k dnešnímu stavu, kdy se ve společenském kontextu cirkulaci osob podařilo získat určitou společenskou prestiž či uznání. Tento fakt je ještě více zřejmý, jedná-li se o *pobyt v zahraničí*, který překračuje jednoduché atributy turistiky a probíhá prostřednictvím institucionální nabídky. Avšak tato nabídka je zvnitřněna individui, která se rozhodnou následovat její logiku. V důsledku toho se pak proces multiplikace pobytů v zahraničí odehrává v interakci mezi institucionální nabídkou a jejími individuálními přijetími.

Zajímám se tedy o osoby v zahraničí, které jsou na svých pobytech prostřednictvím určité instituce (výjezdové programy), což od nich vyžaduje určité povinnosti vůči danému organismu (instituce) a zároveň jim tento způsob výjezdu dává určitá práva. Z tohoto důvodu jsou předmětem mého výzkumu motivy a motivace odjezdu, které se proměňují a vyvíjí v průběhu opakovaných pobytů mimo vlast, a smysl, který těmto výjezdům sami aktéři přisuzují.

Opakované pobyty v zahraničí jsou velice úzce spojeny s mobilizací vlastních zdrojů či kapitálů. Pátrám, jaké kapitály, zdroje a vlivy v osobních a rodinných biografiích jsou na počátku těchto opakovaných pobytů. Ptám se, jaké další aspekty příznivě ovlivňují kapacitu mobility aktérů.

Na pobytu se velkou měrou účastní i instituce, která pobyt zastřešuje. Snažím se tedy identifikovat, v čem je ona jinakost v institucionálním zastřešení. Domnívám se, že k výběru pobytů institucionálně zastřešených přispívá společenské uznání, které je takto organizačně zajištěným výjezdům přisuzováno. Díky tomuto faktu pak může být pobyt v zahraničí institucionálně zastřešený v očích druhých viděn jakožto prostředek lepšího zhodnocení pobytu v zahraničí. Sdílený smysl připisovaný opakovaným výjezdům může být viděn jako kognitivní zdroj, který je eventuálně zhodnocen jakožto způsob získání lepších vstupních podmínek během budoucího profesionálního začlenění.

A konečně, hlavně se snažím o percepci aktérovu, kdy mou touhou je popsat, co pro něj znamená, jak vnímá a prožívá jednotlivé atributy pobytu v zahraničí.

Sečteno a podtrženo: cílem mé práce je soustředit se na mladé Evropany, kteří hodně cestují a kteří mají zkušenost s mezinárodní mobilitou. Na pozadí této zkušenosti bych ráda ukázala, co jsou ony pobyty v zahraničí, které jsou institucionálně ukotveny. Konkrétně se zabývám percepcí tohoto jevu těmi, kteří je prožívají. A tedy jaký smysl přisuzují mladí lidé svým pobytům za hranicemi rodné země a jakých významů u nich nabývá.

2 Metodologie výzkumu

Kvalitativní výzkum

Metoda, která byla zvolena pro tento výzkumný záměr, je metoda *kvalitativního výzkumu*, která umožňuje vhléd do dané problematiky z hlediska aktéra (emická deskripce). Kvalitativní přístup je v první řadě induktivní: výchozím bodem je dialog a s daty korigovaný a informovaný výzkumný problém/otázka, kterému se na základě analýzy dat snažím porozumět.

Neověřuji tedy předem dané hypotézy a kritéria, ale prostřednictvím analýzy v terénu sesbíraných dat tvořím kategorie s jejich vzájemnými vztahy a ty se pak snažím určitým způsobem konceptualizovat.

V průběhu procesu analýzy (kdy se tyto kategorie propojují, ustalují a zpřesňují) pak vznikají určité analytické modely a koncepty, které jsou mojí (a tedy subjektivní; kvalitativní výzkum si neklade nárok na objektivitu) interpretací nazíraného sociálního světa. Jsou způsobem, jakým já interpretuji získaná data v neustálém dialogu s nimi a s teorií.

Tento způsob nazírání vychází z epistemologického předpokladu, že informace, které získávám, nejsou něčím objektivně existujícím, ale interpretací reality aktérů, kterými je tento svět konstruován. V tomto kontextu je badatel při svém výzkumu součástí aktéry vnímané reality a aktivně spoluvytváří a konstruuje její reprezentace, význam a smysl.

Tento fakt se velice projevil při samotných rozhovorech, kde jsem byla považována, majíc obdobný background, ostatními aktéry za "jednu z nich", součást reprezentace „mobilitní reality“.

Výzkum byl indexiální - naším společným konstruktem v daném okamžiku a jeho reprezentace skrze mou interpretaci a rekonstrukci je sice subjektivní, nicméně i reflexivně a inter/subjektivní se snahou o badatelovo (tedy mé) nejlepší porozumění a nejvěrnější interpretaci, jakým způsobem byla konstruována ona reprezentace reality v mobilitě. (Berger, Luckmann 1999, Denzin, Lincoln 2000, Murphy 2004)

Získávání informátorů

Pro své téma jsem si jako informátory zvolila jedince, původem z EU (+10), kteří byli v dané době jako já na pobytu v zahraničí (apriori). Šlo především o participanty programu Erasmus (ale mohlo jít i o jiný typ meziuniverzitní výměny), kteří už před

tímto pobytem měli zkušenost jednou či opakovaně s pobytem obdobného ražení¹. V té době bylo na Univerzitě Lyon II 250 cizích studentů (v rámci jakéhokoli programu meziuniverzitní výměny studentů). Bylo se tedy kam obrátit, jak jsem se alespoň zpočátku domnívala.

Jakmile jsem si stanovila tyto podmínky, našla jsem ve svém okolí první tři informátory, kteří je splňovali. Udělala jsem s nimi rozhovory a chystala se na další. Problém nastal, když nebyli k dispozici další informátoři. Díky fungující síti mezi „Erasmáky“ se ale problém po relativně krátké době vyřešil – objevily se ještě dvě další osoby, které vyhovovaly mým kritériím. Nikdo další už požadavkům bohužel nevyhovoval.

Požádala jsem o pomoc zahraniční oddělení naší mateřské univerzity a rozeslala email s dotazem. Nikdo nezareagoval. Domnívám se, že množina lidí, která byla pro mě relevantní, byla pro toto pololetí vyčerpána². Bylo nutné počkat na příjezd nových „Erasmáků“, mezi kterými jsem skrze nové kontakty získala další 4 informátory. Později se ještě přihlásila jedna osoba na emailovou výzvu; další osoby, odpovídající daným kritériím, jsem už nenalezla.

Tedy i pro druhý semestr byl podle mého názoru potenciál vyčerpán. Způsob výběru byl nakonec kombinací osobních kontaktů a metody snow-ball.

O vzorku

Během svého pobytu v rámci programu Erasmus v Lyonu jsem provedla celkem 9 rozhovorů (7 žen a 2 muži) s lidmi pocházejícími ze 7 různých zemí členských států Evropské Unie³. Vzorek, na kterém je tento výzkum postaven, je vzorkem relativně homogenním.

Co se týče vnějších charakteristik, jako je vzdělání či socio-ekonomický status, dají se všichni informátoři považovat za osoby s poměrně velkým kulturním kapitálem (všichni studenti vysoké školy). Ekonomický kapitál u všech respondentů je spíše v rovinně střední či vyšší střední třídě. Vzhledem k tomuto faktu se lze domnívat, že dostatečně velký ekonomický kapitál tedy není jediným a nejvíce signifikantním faktorem v cestování. (Bourdieu 1998).

---

¹ Přesné atributy pobytu v zahraničí budu řešit během své práce.

² Jedná se tedy o osoby, které jsem mohla reálně získat. Je vysoce pravděpodobné, že byli i další, kteří by do dané kategorie zapadali, avšak má výzva je neoslovila či neměli chuť na dané téma vypovídat.

³ V době pořízení rozhovoru se Zuzkou a Edytou byla Česká republika v předvstupní fázi, v době rozhovoru s Annou už Lotyšsko bylo součástí EU.

Jedním z problematičtých faktorů je fakt, že všichni ve vzorku byli na Univerzitě Lyon II (což je v podstatě kombinace fakulty sociálních věd, FHS a FF).

Důvody k tomu jsou hned dva: Ke studentům ostatních univerzit byl můj přístup relativně omezený. Neměli jsme s nimi žádné organizované akce a i koleje těchto dvou ostatních univerzit byly v úplně jiných částech města. Styk s ostatními „Erasmáky“ tudíž nebyl nijak systematický.

K početnímu omezení mého vzorku nedošlo ani tak tím, že by se opakovala (saturovala) témata, ale spíše dostupností relevantních osob ochotných vypovídat. Přesto je více než pravděpodobné, že i na zbylých univerzitách by se našli obdobní lidé, avšak v menším měřítku. Jak totiž bude ukázáno později, schopnost vycestovat je podmíněna oborem studia (viz výzkum Ourip). Proto lze Univerzitu Lyon 2 považovat za dostačující zázemí.

Ve výzkumu nešlo převážně o socio-ekonomické charakteristiky a kromě již zmíněného požadavku na předchozí zkušenost s institucionálně orámovaným pobytem byly potřeba osoby, které se samy deklarují jako „blázni“ či „fandové“ do cestování. Byla to snaha o intersubjektivní sdílení určitých významů, diskursu a praktik, které jsem s nimi pak dále vyjednávala a dosahovala i jisté míry konsenzu. Šlo o společný smysl a vztah k cestování.

A tak je zkušenost informátorů s cestováním a konkrétněji s pobyty v zahraničí odlišná – viz medailónky. Pokud je některé téma zjednodušené či neřešené (Evropská identita), je to záměrné, neboť mým cílem nebylo postihnout vše a ve všech variacích, ale spíše to, co je mladým Evropanům s vyvinutým vztahem k cestování společné.

V tomto kontextu se vzorek jeví dostatečně velký, neboť se tématicky při analýzách ukázal dostatečně rozmanitý ve všech aspektech cestování. Zároveň je vzorek i dostatečně koherentní, aby bylo možné dojít ke společným závěrům (ne je analyzovat jako pouze jednotlivé případy), na jejichž základě lze předpokládat určité pravidelnosti, které mohou být platnými i v širším kontextu.

Průběh rozhovoru

V rámci výzkumu jsem použila především formu nestrukturovaného biografického interview se zaměřením na vztah respondentů k cestování, k mobilitě a jejich prožitky z těchto cest.

Komunikačním jazykem byla francouzština, angličtina a samozřejmě čeština, dle preferencí dotazovaného. Rozhovory trvaly od 1h do 3h (v případě úvodního rozhovoru s My).

V průběhu rozhovorů se neukazovalo, že by cizí jazyk byl překážkou či bariérou k vzájemnému porozumění.

Na základě prvního rozhovoru s My, osobních předpokladů a studia literatury jsem si určila okruh informací a témat, které byly pro moji výzkumnou otázku relevantní, a během rozhovoru, který byl povětšinou hladkým vyprávěním na téma „já a cestování“, jsem se snažila je rozvíjet kladením doplňujících otázek.

Pozice insidera

Na tomto místě je nutné zmínit výhody a nevýhody pozice insidera pro výzkum. Některé informátory jsem předtím nejen znala, ale měla s nimi i určitý blízký vztah. To se projevilo několika způsoby. Jednak tím, že se mi „opravdu snažili pomoci“. Což v některých případech znamenalo dlouhé a vyčerpávající odpovědi plné snahy o sebereflexi (konkrétně u My při mém prvním rozhovoru plném všetečných a záludných otázek od evropské identity až po to, proč se jí ve 13 letech zdála být Anglie jako v seriálu).

Zuzka se zase pro úspěch mého výzkumu snažila rozhovor co nejvíce formalizovat. Podobně Kostas, kterého jsem předtím vůbec neznala, měl také určitou představu o tom, jaké odpovědi očekávám a velice se stylizoval do nadšeného Eurooptimisty. Tyto předvstupní předpoklady mých informátorů jsem se snažila omezit doplňujícím vysvětlením.

K lepšímu porozumění rozhovorů i souvislostí v následné analýze pomohl rozhodně fakt, že do určité míry sdílím s ostatními onen (mnou později popsáný) mobilní habitus. Tento vzájemně sdílený pohled na danou problematiku má však také svá úskalí, kdy pro oba zasvěcené aktéry něco „naprosto zřejmého“ zůstane nevysloveno, nevysvětleno a v důsledku neporozuměno.

Jelikož pak mým hlavním zájmem je nahlížení a interpretace prizmatem aktéra, snažila jsem se toto nebezpečí plynoucí z mého „insiderství“ co nejvíce reflektovat. Všechny rozhovory byly po souhlasu nahrávány, přepsány a následně co nejpečlivěji analyzovány.

Inspirací pro analýzu mi byla **Grounded theory** (viz Strauss, Corbinová 1999). Nejdříve jsem si celé rozhovory okódovala, pak kódy uspořádávala do kategorií a postupně na základě podrobnější analýzy těmto kategoriím připisovala jednotlivé dimenze a jejich vzájemné vztahy a souvislosti.

Další výhodou pozice „insidera“ je možnost *přímého zúčastněného pozorování*. I to patří, i když víceméně sekundárně, ke zdrojům analýzy. Jakožto jedna z „Erasmáků“ jsem byla

součástí určité „erasmácké“ či „mezinárodní entity“ se všemi jejími specifiky, které Souad nazývá „Internationals“. To mi umožnilo lepší dostupnost k informátorům.

Zároveň jsem skrze každodennost v žití vypožorovala a zaznamenala do terénního deníku, který jsem si vedla, atributy určitého životního stylu a ostatní aspekty „pobytu jinde“, které mi pak pomohly při následných analýzách. Dále mi můj pobyt v mobilitě či „na cestě“ umožnil alespoň částečně zachytit „les gens qui bougent“⁴ (Tarrus 1992).

Přestože většina podobných programů se odehrává v rámci procesu „europeanizace“, který je institucionálně podporován EU, a tedy by bylo možno očekávat určité „objednané“ studie, je jich velice poskromnu. Proto je mezinárodní mobilita, která je mobilní, těžko uchopitelná. Jedním ze způsobů, jak „neztratit krok“ a jak čelit těmto metodologickým problémům, je být též mobilní. Neboť „v dnešní době jsme všichni v pohybu“ (Bauman 2000:95).

---

⁴ lidi co se hýbou (přeložila IV)

3 Cestování

„Cestovalo se vždycky, ve skupinách, v družinách nebo samostatně, co je lidstvo lidstvem.“ (Bauman 1995: 49)

Na počátku analýzy je třeba definovat, jak je cestování chápáno, jaké může mít formy a čím se jednotlivé formy od sebe odlišují. Cestování lze chápat jako pohyb jedince/jedinců, který má nějaký cíl. V mém vnímání se tedy jedná o koncept, který v sobě zahrnuje jak migraci, tak turismus i mezinárodní mobilitu. V průběhu analýzy a na základě teoretických konceptů se pokusím ukázat, že každá z těchto forem cestování má určité atributy, které se od sebe vzájemně odlišují (jsou též i jinak institucionálně rozlišované). Proto je potřeba, vnímat je odděleně. Jedním z cílů mé práce je právě rozlišit pobyt v zahraničí od konceptů migrace na straně jedné a turismu na straně druhé, přestože mají některé společné atributy.

Obecně se v otázkách cestování rozlišuje mezi mezinárodní migrací a turismem na základě několika kritérií. Jsou to především DOBA strávená v zahraničí, POHYB V PROSTORU, MOTIVACE (a tedy důvody k cestě a její záměr). (www.migraceonline.cz.) Pro potřeby analýzy a definice tento způsob rozlišování obohatím o další kritéria, které však sdílejí i jiní autoři (Bauböck, Bauman atd.). Domnívám se, že podstatnými faktory jsou i HROMADNOST (kolika lidí se zmíněný pohyb týká), ORGANIZOVANOST a DOPAD PŘÍTOMNOSTI CESTOVATELE (cesty pod záštitou nějaké instituce, tzn. vliv institucí v tzv. zemi původu a cílové zemi, otázka migračních/turistických sítí, způsoby organizace migrace/turismu a konkrétněji pak dopad jak na cestovatele samého a lokalitu odkud pochází tak i na místo, kam přijíždí, respektive opatření, které jsou učiněny v reakci na jeho pobyt na straně jedné a jeho vztah s lidmi v cílové zemi na straně druhé). V tomto kontextu patří ke kritériím i SVOBODA POHYBU (respektive práva volby a možnosti tohoto pohybu). Toto poslední rozlišovací kritérium, jsem se rozhodla přidat na základě Baumanovy koncepce, který se domnívá, že *„dimenzí, podle níž jsou rozdělováni „vysoce postavení“ a „nízko postavení“ v konzumní společnosti, je stupeň jejich mobility – jejich svoboda vybrat si, kde budou.“* (Bauman 2000:104). Toto pojetí považuji za relevantní k dané problematice.

Následující řádky slouží především k vymezení pojmu. Jejich cílem je spíše ukázat to, co já nepovažuji za mezinárodní mobilitu. Jsou způsobem negativního vymezení oproti turismu a migraci. V důsledku toho, že turismus nabývá různých forem, jsou debaty o

definici migrace, jejich podforem a migranta nejenom nekonečné, ale hlavně se jednotlivé koncepty liší dle různých společností.

Navíc neexistují jednotné metodologie pro sbírání dat, a tak je uchopení migranta/migrace vnímáno vždy v daném kontextu země: *'Compared to some other areas of statistics, such as labour force data, there exists little international standardization of migration statistics. ... The data reflect migration systems and the policies of national governments and so ... it can be difficult to generate harmonized data'* (OECD 2002: 283).

Z mnoha různých konceptů se pro můj výzkumný cíl jako nejvhodnější jeví rozlišení mezi turistou a migrantem na základě jeho motivů k překročení hranice (důvodů a cílů, účelu a smyslu, který pro něj ona cesta má). Někteří mohou oprávněně namítnout, že má mezinárodní mobilita je jen umělá podkategorie legální (pracovní či studentské) migrace. Je tomu v podstatě tak. Ještě jednou musím zdůraznit, že mým cílem v důsledku není detailně řešit, do jaké kategorie spadá, ale jaké má atributy a hlavně jakým způsobem je onen pobyt v zahraničí vnímán těmi, jež ho prožívají/prožili.

3.1 Turismus

„Turista opouští dům, aby vyhledával dojmy. Dojmy a povídání o dojmech, to je jediná kořist, s kterou se vrací a jediná, na níž mu také záleží. Od tuláka, jehož v mnoha ohledech připomíná, se liší tím, že cestovat nemusí. Nic ho z domu nepudí, kromě neukojené touhy po dobrodružství...Turista platí, turista vyžaduje. Klade podmínky. Může se kdykoli otočit a odvrátit, zjistí –li, že podmínky nebyly splněny nebo jsou plněny pomalu a nedbale....Turista si domov s sebou bere na cestu: jako referenční bod, od něhož se chce vzdálit, ale pouze proto, aby se do něho zase mohl vrátit s kořistí exotických zážitků. Nejdůležitější je to, že tam, kam jsme se vzdálili, nesmíme zapustit kořeny, nesmíme se tam chovat a cítit „jako doma“.“ (Bauman 1995: 50-51)

Turismus je chápán jako volnočasová aktivita, která má rekreativní charakter. Je to komodita, kterou lze prodávat, bývá organizovaná a často i hromadná.

Pokud použijeme definici dle předchozích kritérií, ukazuje se, že podstatný rozdíl mezi turismem a migrací spočívá především v motivaci jedince/jedinců k výjezdu (opětovně nutno podotknout, že motivace jsou proměnlivé, a tak se turista může po příjezdu proměnit v migranta a naopak).

Čas není rozhodující, přestože po více než 3-měsíčním pobytu v cizině (do té doby povětšinou není nutné vízum⁵) se často status turistu mění. Je samozřejmě možné být turistou i déle a cestovat, rekreovat se, povětšinou však existují limity (a to jak finanční – nepracovat třeba více než 3 měsíce/rok může být do určité míry luxus, ale i geografické, které vzhledem k exploračním touhám u turistů mají za výsledek cílenou změnu turistické destinace). Pokud je turistický pobyt alespoň částečně institučně organizován (a těch je většina), je předem stanovená délka pobytu, kterou strávíme v zahraničí. V tomto kontextu si pak nejenom platíme zážitek, ale především kupujeme čas (respektive jeho omezenou dobu).

Ani samotné *překročení mezinárodně uznávaných hranic* není v případě turistu, kde je opravdu hlavní motivací rekreace, nezbytné a tedy *není podmínkou*. Turistou můžeme být i doma, třeba jen v jiném koutu své země.

Důvody a *motivace k cestě* jsou, jak již bylo řečeno, především rekreace, odpočinek, změna každodenního rámce a explorační touhy. Je to také určitá snaha po autenticitě jinakosti (Valentová 2001), která je skrze media sice dostupná, ale prožitek je relativní a veskrze pasivní. Účel cesty není začlenění se do populace místních obyvatel, alespoň ne v dlouhodobém měřítku.

Co se týče *hromadnosti*, je turistické cestování ze všech tří forem *nejvíce společenské*, protože naprosto drtivá většina lidí nejezdí na dovolenou sama. Vydáváme se na cesty v doprovodu svých blízkých, kteří jsou často i přáteli. Jezdí celé rodiny i větší skupiny.

Zájezdy do zahraničí bývají velice často *organizovány* (tzn. *institučně zarámovány* – např. cestovní kanceláře) od zajištění ubytování až po denní strukturaci času, která je však velice odlišná od populace místní (ta většinou pracuje). Důležité je, že je nejen zajištěn odjezd, ale též přijetí v cílové destinaci. Instituční nároky na jedince během daného turistického pobytu jsou dány výší zajištění a organizace „rekreantova času“. V případě poznávacích zájezdů je téměř totální. Oproti tomu u pobytových zájezdů může být jediným požadavkem včasný návrat. Instituce si tedy činí nároky na „cestovatelův čas“ (případně kapitál), který byl předplacen, a nikoliv na jeho výkony.

Turismus se dá také odlišit svým dopadem jako „territorial movement which does not lead to any change in ties of social membership and remains therefore largely

---

⁵ ČR má bezvízovou povinnost pro občany ČR do doby 3 měsíců/90 dnů přibližně se 40 státy-
<http://www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=7285&ido=201&idj=1&amb=1&ikony=True&trid=3&prsl=True>

inconsequential both for the individual and for the society at the points of origin and destination” (Bauböck 1994:1). Důsledek turistického pobytu v zahraničí je na aktérově úrovni především způsobem mentálního odpočinku vytrhnutím z konceptu každodennosti. Je pro něj finanční investicí a tak by měl být osobním obohacením ve formě vlastních zážitků. Je to způsob získání nové energie a nových sil po znovu zapojení se do pracovního procesu. Vzniká dopad na jedince (odpočinek), na jeho okolí (kladné přijetí) a ekonomiku domovského státu (cestovatel bude lépe pracovat, a tak nepřímo poroste HDP). Větším dopadem na domácí ekonomiku by pak samozřejmě bylo, kdyby trávil cestovatel své prázdniny doma a své peníze tak utrácel ve své vlasti.

Na úrovni přijímající země dochází k interakci, která i přesto, že může mít výrazné následky na sebeidentifikační strategie lokálních komunit (Friedman 1990), se odehrává obzvláště skrze směnu (nejčastěji ekonomickou). Především se ale odehrává v Goffmanovské rovině *front stage*, kdy místní pouštějí turisty pouze do sfér, které jim sami určí. Tak nedochází k významnějšímu zapojení (ve smyslu integrace, inserce, asimilace) či naopak exkluzi mezi turistou a místní populací. Důležitá je zde opět časová koncepce, jež je limitující. Obě strany jsou si toho vědomi, a tak hrají „hru na jakoby“. Turismus je většinou turistů vnímán jako hra, jejíž účelem není intelektuální zkoumání identity jedinců, ale zaměření se na kontakt aktérů performance a diváků. Daná pravidla si všichni účastníci vědomě či nevědomě osvojí (Cohen 1988).

V neposlední řadě je nutné zmínit *svobodu pohybu*, která se týká jak odjezdu, tak i příjezdu a návratu. V případě turisty je zejména na úrovni odjezdu extrémně vysoká. Samozřejmě však závisí na různých faktorech, jako je např. vyspělost země, odkud pochází, obecná úroveň ve funkci s jeho statusovým umístěním na socioekonomické škále, které zaručuje nezbytné ekonomické zdroje pro cestování a dále úroveň osobní. Samozřejmě platí, že čím je země původu vyspělejší a čím větší jsou mé prostředky⁶, tím je moje svoboda pohybu větší. To platí zejména o velké triádě – tedy o regionech Severní Ameriky, Evropy a severovýchodní Asie (Drahokoupil 2005). V konečném důsledku jsou turisté, ať přijedou kamkoliv⁷, vítáni, neboť přiváží peníze. Ty jsou jak konkrétním příjmem pro místní populaci, která je pro ně často ochotna hrát s turistou „hru na jakoby“, tak i v ekonomickém důsledku příjmem do státní pokladny. Existují země, které

⁶ Ovšem ne každý má objektivní podmínky k tomu být turistou. Viz později.

⁷ Jsou samozřejmě místa a země, kam se tak snadno člověk nedostane a mobilita je omezená oběma směry. (Nicméně minimálně na úrovni směrem dovnitř se vytváří rychlý trend přizpůsobení se poptávce turismu).

jsou v dnešní době zcela postavené na příjmu z turismu⁸. Důležité pak je, že v rámci strategie získat co největší příjem z turismu podniká státu velké akce na jeho podporu, čímž ještě umocňuje pocit vítanosti u turistů. Turisté jsou tedy vysoce svobodní ve svém pohybu a v cílové destinaci vysoce vítáni.

3.2 Mezinárodní migrace

Oproti tomu migrace, jak již bylo naznačeno, je vysoce komplexní proces mající různé variace. Její chápání je navíc podmíněno dle jednotlivých zemí. Jediné kritérium určení, na němž se všichni shodují, je pohyb v prostoru⁹ související s *překročením mezinárodně uznávané hranice*, které však musí být doplněno určitou *dobou strávenou za touto hranicí*, a s *účelem této cesty*.

“An international migrant is defined as any person who changes his or her country of usual residence. A person’s usual place of residence is that in which the person lives, that is to say, the country in which the person has a place to live where he or she normally spends the daily period of rest. Temporary travel abroad for purposes of recreation, holiday, business, medical treatment or religious pilgrimage does not entail a change in the country of usual residence” (United Nations 1998: 17).

“A long-term migrant should be defined as a person who moves to a country other than that of his or her usual residence for a period of at least a year (12 months) so that the country of destination effectively becomes his or her new country of usual residence. From the perspective of the country of departure the person will be a long-term emigrant and from that of the country of arrival the person will be a long-term immigrant” (UNO 1998: 18).

Krátkodobá migrace se týká osob, které ‘move to another country for a period of at least three months but less than a year’, except in cases where the movement to that country is for purposes of recreation, holiday, visits to friends and relatives, business, medical treatment or religious pilgrimage.

Migrantem je tedy osoba, která pobývá v zahraničí více než 3 měsíce a účel tohoto pobytu není takový, že by vylučoval záměr o usazení se v cizí zemi či intenci o zapojení se do místních sociálních struktur.

---

⁸ Příkladem může být třeba Havaj, kde příliv turismu vedl mimo jiné i k opětovnému procesu seidentifikace se s „Havajskou identitou“.

⁹ osoby, které nepřekročí státní hranici, ale jsou nuceni migrovat v rámci své země, se nazývají IDPs – vnitřně vysídlené osoby

V zásadě se dělí migrace na nucenou a dobrovolnou (dle již zmíněných *motivů a důvodů k ní*) a má tři základní způsoby, a to legální mezinárodní migraci, ilegální mezinárodní migraci a žadatele o azyl (uprchlíky) (Fassmann, Kohlbacher, Reeger, Sievers 2005). V tomto kontextu přibývá do kritérií členění aktivní zapojení do *své svobody pohybu, legalita statusu* migranta a jeho postavení. V některých zemích se postavení dědí po rodičích a jedinec pak zůstane migrantem, i když hranici nikdy nepřekročil a svoji „zemi původu“ nikdy neviděl.

Dle jednotlivých typů migrace se samozřejmě důvody k migraci velice výrazně liší. Pokud bych se i přesto měla na základě obecné definice pokusit o rozlišení, *motivů a cíle k migraci*, které jsou přisuzovány migrantu jsou vymezeny především negativně – účel není ani rekreace ani prázdniny, obchodní cesta, návštěva přátel, lékařské ošetření ani náboženská pouť (viz výše). *Cílem*, cesty pak může být především *začlenění se do sociálních sítí*¹⁰ *na území cílové země* (přesto to mohou být lidé stejné národnosti - jak se často stává), *usazení se* (alespoň dočasné), získání práce, zlepšení životní situace apod. *Otázka konkrétního návratu je pak relativní.*

Hromadnost migrace je relativnější, neboť je možné migrovat s celou rodinou, nebo již doplnit rodinu, která v cizině je. Větší počet osob je pak hlavně v případě nelegální migrace relativně obtížný. Migruje se jak samostatně, tak rodinně i hromadně.

Organizovanost se pak týká jen určitých druhů migrace, případně jejich různých úrovní. Institucionální zajištění odjezdu je možné u migrace, která je cílovými zeměmi podporována (např. programy na „získávání mozků“, či programy podporované reemigrace v zahraničí žijících „krajanů“, v případě České republiky např. projekt reemigrace Čechů z Kazachstánu). Pokud je možno určit danou institucionální podporu, jedná se vždy o jedince, kteří jsou vybráni spíše na základě objektivních charakteristik (etnická příslušnost, vzdělání, profese atd., které ale přijímající země vnímá jako relevantní a žádoucí). Oproti tomu organizace odjezdu na úrovni ilegální migrace (která se často týká právě osob, které tyto objektivně nastavené charakteristiky nesplňují, a přesto jsou migranty) se pak často koná skrze kontakty a sociální sítě v cílové zemi či zemi původu a skrze „organizace“, které „pašování“ lidí za dostatečnou náhradu umožňují. Ani jedna z těchto posledně jmenovaných variant však není cílovými státy podporována a jsou proti nim naopak učiněny legální kroky. V otázce přijetí je také značný rozdíl mezi migrací „vítanou“, tj. tou, která je často iniciována cílovými zeměmi, a migrací nevítanou, většinou ilegální. Institucionální mechanismy jsou pak nastaveny vstříc těm „chtěným“ a vzdor těm

---

¹⁰ sňatek, sloučení rodiny, nový život mezi jinými lidmi atd.

„nechtěným“ migracím. Pro migranty, kteří splňují definice Ženevské úmluvy (jsou tedy uprchlíky) je ve většině zemí nastavena možnost žádat o status uprchlíka (či azylanta), avšak i tyto nejenom administrativní procesy nejsou zdaleka vlídným přijetím.

Dopad přítomnosti migrantů na daném území je opětovně závislý na typu migrace. V zásadě lidé migrují v očekávání lepších životních podmínek pro sebe či pro své blízké. Pokud se jedná o migraci pracovní, může dojít např. ke zlepšení migrantovy životní úrovně. U uprchlíka je důvodem obecně zlepšení životní situace. Zásadní je však ona regulace ze strany státu, kdy příliv turistů je podporován, zatímco příliv migrantů ať už v jakékoliv podobě je regulován. Např. vůči etnicky homogenním skupinám, které vznikají v delším časovém horizontu, a které mají tendenci se soustřeďovat v jedné lokalitě, je mnohde uplatňována specifická sociální politika se zaměřením na různé typy integrace ve společnosti. Vzorce jednání, strategie a stereotypy, které se ve skupinách reprodukuje, pokud se izolují od majority (čili hostitelské země), jsou často vnímány jako sociálně patologický jev, na který je potřeba reagovat a který je přímým cílem určitých vládních opatření.

Nejdůležitějším rozdílem je pak ona *svoboda pohybu*, která je výrazně více regulována než turismus. V tomto kontextu je nejvíce viditelná dvojitá podoba migrace, a to migraci „chtěná“ (ve smyslu vítané a institučně podporované) a „nechtěná“. Volnost pohybu se v rámci Schengenského prostoru musí podložit posilováním vnější hranice EU, a tedy i imigračních kontrolních mechanismů. „*Někteří z nás se těší nové svobodě pohybu sans papiers. Jiným ze stejného důvodu není dovoleno zůstat na místě*“ (Bauman 2000: 106).

Kvůli zmíněné rozdílnosti ve svobodě pohybu jsem se rozhodla vymezit další typ, který se dá zařadit pod krátkodobou pracovní či studijní migraci, do zvláštní kategorie, jež nazývám Mezinárodní mobilita¹¹ (tj. pohyb v zahraničí).

3.3 Mezinárodní mobilita

V průběhu svých rešerší se mi nepodařilo najít literaturu, která by se touto problematikou zabývala. Přestože se píše například o Highly –skilled mobilitě v rámci velkých mezinárodních institucí, tato chtěná a vítaná migrace/mobilita není ve středu zájmu výzkumníků. Proto se stalo mým cílem pochopit na lidech, kteří s ní mají opakované zkušenosti, co to znamená onen „pobyt jinde“. Zároveň se pokusím na závěr této práce na

---

¹¹ Termín International mobility je používán i jinými autory – např. Wagner (1998), právě vzhledem k tolika rozdílným atributům oproti definici migrace a turismu.

základě jejich výpovědí na straně jedné a zmíněných odlišujících kritérií na straně druhé určitým způsobem pobyt v zahraničí konceptualizovat.

Jsou samozřejmě i pobyty v zahraničí, které splňují některá z těchto kritérií, nejsou však v rámci žádné organizace a lidé vyjíždí tzv. na „vlastní pěst“. To je zapříčiněno mnoha různými důvody. Od nechuti k organizacím/institucím přes finanční nákladnost až po jiné záměry samotného výjezdu. Cílem může být samotný pobyt v zahraničí ve smyslu zkoušky/výzvy. Jde o to, zda-li je cestovatel schopen „uživit se a prosadit se“ v cizí zemi.

Dle mého názoru jsou tyto pobyty specifické a odlišné od klasické migrace. Zároveň ale i odlišně od naší koncepce. Byly by zajímavým námětem na výzkum i vzhledem k tomu, že se občas prolínají s „naším pobytem v zahraničí v rámci instituce“ a také zejména proto, že naši respondenti sami přisuzují obdobný smysl svých cest institucionálně zakotveným pobytům. Toto téma (neorámovaných pobytů) však není primárním cílem mého výzkumu.

Analytická část

Medailónky respondentů a jejich vztah k mobilitě

Po rozvaze jsem nakonec zvolila variantu uvedení do tématu prostřednictvím medailónků jednotlivých respondentů se zaměřením na jednotlivá témata, která se mi v následné analýze ukázala jako konstitutivní. Popíšu sociální vlivy /zdroje, o kterých se domnívám, že sloužily/slouží jako důležité okolnosti nástupu a setrvání na této cestovatelské životní sub/trajektorii.

V prvním případě se jedná o **rodinu**, respektive jejího migrační či mobilní kapitálu (habitus). A tedy jakým způsobem a **jaký vztah má rodina k migraci a obecně k zahraničí**. Dalším významným vlivem je **jazyková vybavenost**, neboť se mi jeví jako nadprůměrná a naznačuje tu určitou lásku/náklonnost k jazykům. V neposlední řadě hraje obecně velkou roli **okolí** a zejména pak přátelé a jiné referenční skupiny (zejména vrstevníci, spolužáci) a jejich vztah k mobilitě a migraci. A konečně **obor studia** se jeví být něčím, co minimálně přispívá a kumuluje pravděpodobnosti k výjezdu.

Anna je **Litevka**¹² a (v době rozhovoru) je jí 22 let, je na denním čtyřletém studiu bakalářského oboru komunikace v lotyšské Rize. V rámci programu Work and Travel (dále pouze WAT) absolvovala pracovní čtyřměsíční měsíční pobyt v USA. V současné době je na ročním studijním pobytu v rámci programu Erasmus na Universitě v Lyonu. Má vystudované francouzské gymnázium. Její matka, artistka, žila v mládí několik měsíců ve Francii a v Anglii. Otec pracuje v mezinárodním obchodě a v rámci svých pracovních povinností hodně cestuje. Anna mluví litevsky, anglicky, rusky (rozumí švédsky, německy, francouzsky)

Kostas je 20-letý **Řek** studující právo, absolvent konzervatoře. Oba rodiče jsou učitelé. Pravidelně jezdil navštěvovat starší sestru, která žila ve Velké Británii, kde si také udělala PhD. V současné době žije jeho starší sestra provdána za Itala v USA. Mladší sestra je členkou řecké národní reprezentace ve wrestlingu a žije v podstatě na cestách. Kostas ji nejednou doprovázel. Absolvoval několikaměsíční pobyt na Univerzitě v Glasgow. Momentálně je na jednosemestrálním pobytu v Lyonu. Rodiče rádi kempují a od dětství jezdila celá rodina v karavanu po Evropě.

Kostas mluví řecky, anglicky, francouzsky, italsky (ve škole se ještě učil starořečtinu a latinu)

---

¹² Všechny údaje jsou relevantní době rozhovoru.

My, 24 let, je **Švédka**, studuje na denním studiu čtyřletého bakalářského studia ekonomii a francouzštinu ve skotském Glasgow v rámci státního stipendia Skotska. Absolvovala anglické lyceum, 2 roky studovala angličtinu na vysoké škole v Göteborgu. V rámci stipendia švédské vlády byla na 4 měsíčním jazykovém kurzu v Aix-en-Provence. Ve svých 13 letech pobývala 3 týdny v Anglii a studovala s ostatními studenty. Její nejlepší kamarádka ze Švédska je provdaná za Angličana a žije již několik let v Londýně. Druhá nejlepší kamarádka žije obdobným způsobem s přítelem v Irsku. Rodina vždy hodně cestovala, jak s ní, tak bez ní. Neboť rodiče jsou „staří batůžkáři“ a z nejvýznačnějších cest je možno jmenovat Kubu. Matka jezdí pravidelně za přítelkyní do Austrálie. My mluví švédsky, anglicky, francouzsky, učí se italsky.

Edyta, 23 let, **Polka**. Studuje Ekonomii. Polovinu příbuzenstva má ve Velké Británii, její teta i sestra jsou již dlouhou dobu provdány za Angličany. Absolvovala výměnu v rámci gymnázia do Ruska a Finska. Účastnila se programu WAT a pracovala několik měsíců v USA. Je pravidelnou účastnicí mezinárodních týdnů, které se konají pod patronátem křesťanské komunity každý rok v jiné zemi. Je to vášnivá „batůžkářka“- projela celou Evropu stopem. Na Erasmu je v Lyonu na půl roku. Mluví polsky, anglicky, francouzsky, španělsky (učí se italsky a portugalsky).

Gloria, 21let, **Italka**. Studuje Mezinárodní a diplomatickou vědu. Část rodiny žije ve Španělsku. Od 14 let do 18 let se každé léto zúčastnila jazykového pobytu ve Velké Británii. Na střední škole učila cizince italštinu. Rok žila a pracovala v Irsku. V Lyonu je na Erasmus na dobu jednoho roku. Rodiče jsou velcí dobrodruzi, projeli od Maroka po Sovětský svaz. Po narození Glorie začali cestovat po Evropě v karavanu. V současné době jsou již rozvedeni. Zatímco je Glorie ve Francii, její maminka jela na půl roku pomáhat charitě do Indie. Gloria mluví italsky, anglicky, francouzsky (španělsky rozumí – „jako každý Ital“).

Katharina, 22 let, **Němka**. S rodiči žila 9 let v Lucemburku, kde její rodiče učili (mimo jiné němčinu a latinu) na Evropské škole, kam také chodila do německé sekce. Kromě jiného absolvovala 2 jazykové pobyty v Anglii (první se sestrou, druhý sama). Též prošla WAT programem v USA. Studuje učitelství obor francouzština - biologie. Je posedlá vším, co je francouzské. Podobnou výměnu jako Erasmus, absolvoval už její dědeček, který byl jeden rok na studiích v Itálii. S rodiči procestovali Evropu, byla s nimi několikrát v USA, a dále v Jižní Americe a v Maroku. Mladší bratr se chystá na roční pobyt na střední škole v USA. Mladší sestra jede příští rok na Erasmus do Říma. Její

přítel je momentálně v Kostarice. Katharina mluví německy, anglicky, francouzsky a učí se italsky.

Carmelo, 20 let, **Ital**. Má vystudováno jazykové gymnázium se zaměřením na angličtinu, francouzštinu a španělštinu. Na univerzitě studuje diplomacii. Rodiče před jeho narozením bydleli 7 let v Německu, kde jeho strýc zůstal a kde žije již 35 let. Jeho teta oproti tomu se před 30 lety usídlila v Austrálii. Na střední škole byl na tříměsíční výměně ve Švýcarsku. Momentálně je na Erasmu v Lyonu pouze na dobu 6 měsíců a to z toho důvodu, jak on sám říká, aby mohl ještě jednou vyjet. Mluví italsky a francouzsky a učí se anglicky.

Souad, 26 let, **Švédka původem z Iráku**. Studuje Medical laboratory, ale v Lyonu, kde je na Erasmu na 1 rok, studuje archeologii. Rodiče emigrovali z Iráku z politických důvodů. Žili několik let v Sýrii, až nakonec zakotvili ve Švédsku, kde se však též velice často stěhovali. Souad byla v rámci výměnného programu 6 měsíců v Řecku, kde pracovala v nemocnici. Také strávila 2 měsíce v Moskvě, kde bydlela v hotelu u známého rodičů, a kde se rekreovala. Momentálně je na Erasmu v Lyonu na 1 rok. Mluví irácky, švédsky, anglicky, řecky (učí se francouzsky)

Zuzka, 23 let, **Češka**. Studuje komunikaci. Strýc emigroval a už přes 30 třicet let žije v Německu. Odmalička byla v kontaktu s jeho německou rodinou. Rodiče cestovali bez dětí a po roce 1989 pak každým rokem jezdili i s nimi na dovolenou do zahraničí. S přítelem absolvovala jazykový kurz ve Velké Británii. Tři měsíce pracovala jako au-pair ve francouzském Alsasku. Půl roku studovala v Německu na univerzitě v rámci Českoněmeckého fondu budoucnosti. Ve Francii je na půl roku v rámci Erasmu. Za ten půlrok si ještě stihla „odskočit“ na poznávací zájezd do Egypta. Během svého pobytu v Lyonu požádala o stipendium v rámci Leonarda, se kterým vyjela po skončení školy na 4 měsíce pracovat do Německa. S přítelem jezdí každý rok na dovolenou do zahraničí. Mluví česky, německy, francouzsky a učí se anglicky.

4 Biografické vlivy

V první fázi své analýzy se zaměřím na biografický kontext. A tedy na biograficky podmíněné vlivy (okolnosti a podmínky působící na aktéra v průběhu jeho životní trajektorie) vstupující do pobytu v zahraničí / cestování a tedy významně ovlivňující samotné informátory. Tyto biografické vlivy jsou v dynamickém procesu opakovaných pobytů v zahraničí vysoce stěžejními činiteli.

Předmětem úsilí jedinců dle Bourdieuho (1998) o získání a přeměnu statků ve společnosti není jen *ekonomický kapitál*, ale též *kapitál kulturní*, které spolu koherentně tvoří celkový kapitál jedince. Kulturní kapitál jsou kompetence, které se získávají především během primární socializace a jejich hlavním zdrojem je tedy především rodina. Pozice každého jedince ve společnosti je pak funkcí objemu, složení a schopností mobilizace tohoto kapitálu na *kapitál symbolický*.

Tato kapacita přeměny celkového kapitálu na kapitál symbolický je stanovena *Habitem*. Habitus pak Bourdieu vnímá jako dispozice (sociální původ), které na jedné straně vyplývají z objektivní pozice jednotlivce v sociální struktuře a na straně druhé utvářejí (ve smyslu dávání podmínek) aktérovo subjektivní vnímání sociálního světa. Rozdílný Habitus (daný různými biografickým pozadím) u jednotlivých aktérů, povětšinou nevědomý a nereflektovaný, je pak příčinou existence diferencujících odchylek ve vlastnostech či stylech praktických činností mezi jednotlivými aktéry.

Během analýzy se vynořily tyto základní kategorie, na něž sami aktéři reflektují, že mají určující vliv na jedince, jenž vyjíždí, a formují jeho habitus k výjezdu.

První oblastí, kde se formuje tato (jak ukáží později) schopnost mobility či sklon k mobilitě (habitus), je okruh rodinný, neboť rodina má v našem případě velice silný mobilní kapitál / potenciál (v jejíž kulturní složce hraje mobilita výraznou roli). Významným ovlivňujícím elementem na odjezdu jsou i jiné blízké referenční skupiny, jakými jsou partneři, přátelé, kamarádi a vrstevníci, kteří mají taktéž u mých informátorů pozitivně vyvinutý vztah k mobilitě (jedná se samozřejmě i o vzájemný efekt, tedy působení oběma směry, neboť přátele si také vybíráme podle kritéria, kolik toho máme společného).

Zajímavostí bezesporu je, že i přestože ne všichni informátoři pocházejí z dobře finančně zajištěných rodin (a tedy ekonomický kapitál pro cestování je omezený), vnímání peněz jakožto nezbytných a vhodně využitých investic do cestování je naprosto zřejmé u všech

cestovatelů a jejich rodin. Jazyk je v neposlední řadě aktantem, který se význačně ve své dynamické podobě promítá do rozhodovacích strategií a procesů odjezdu. A konečně samotný původ aktéra „z dobrých zemí“ taktéž hraje roli, podrobněji však bude řešen až v kontextu strategie volby.

4.1 Rodina

Z analyzovaných rozhovorů se zdá, že aktér, který nejvíc určuje „cestovatelův“ život v mobilitě, je samotná rodina, respektive její kladný vztah k migraci, mobilitě či turismu.

Jak je již zřejmé z předchozích medailónků, je vztah všech rodin jednotlivých informátorů k cestování velice příznivý. Všichni byli vesměs od útlého věku naučeni a zvyklí na změnu, na cesty do různých zemí, či návštěvy příbuzných v cizině. Je tedy možné se domnívat, že v rámci biografického určení situace je rodina tím nejvíce konstitutivním prvkem.

Rodina jakožto mobilitní potenciál

Dalo by se dokonce mluvit o vztahu k mobilitě, migraci či cestování jako o rodinné tradici, neboť sedm z mých informátorů zažilo migraci, neboť část jejich rodiny žila či žije v zahraničí. Dva zbylí žijí v současné době v cizí zemi, kde studují celý vysokoškolský cyklus.

Obecně se u všech cestovatelů vždy s rodinou hodně cestovalo. Cestovalo se jak bez rodičů (jak oni sami, tak i ostatní sourozenci), tak i rodiče hodně cestovali i stále cestují i bez dětí. Navíc často rodiče či část rodiny též pracovala v zahraničí nebo má mobilní zaměstnání. V tomto kontextu se nedají přehlédnout ani časté rodinné vazby v cizině, kdy mnoho rodin má nejen příbuzné, ale i přátelé v cizině. Kvalitativně pozitivní vztah k zahraničí lze též nalézt v přijmutí cizince do rodiny, kdy Carmelova rodina v době jeho výměny ve Švýcarsku přijala cizí studentku na „jeho místo“, či část rodiny žije ve smíšeném manželství s osobu cizí státní příslušnosti (Edyta, Carmelo, Kostas, Zuzka).

Neméně zajímavý je vztah rodiny k cizím jazykům obecně. U některých rodin se zdá být normou „bilingválnost“ či „polyglocie“. Někteří rodiče jsou učitelé a mimo jiné i jazyků, někteří využívají znalost jazyků při práci.

Rodina nejenže vypěstovala určitý pozitivní vztah k mobilitě ve svém jádru. Je též hlavním podpůrcem a iniciátorem „cestování“ svých dětí, i když její přímý vliv se čím dál zmenšuje, jak bude naznačeno dále. Jelikož rodina jim svým přístupem „ono cestování“ velice umožňuje. Jedná se opět právě o onen typ a styl cestování, který se

záhy snaží podporovat u svých dětí, a to jak vlastním příkladem, kdy je berou s sebou na cesty, tak je i trochu „přistříci“ a dají je na jazykové gymnázium či pošlou na jazykový kurz.

V tomto kontextu se zdá být i velice relevantní vzdělání rodičů, neboť jak praví Bourdieu, výše kulturního kapitálu je dědičná a vzdělanost a tak míra kulturního kapitálu jímž nakonec disponuje v tomto případě cestovatel, je přímo úměrná akumulaci kapitálu ve výchozí rodině. *A rodiny vkládají do vzdělání tím víc, ... čím je jejich kulturní kapitál významnější* (Bourdieu 1998:27).

Rodina je okruh osob, který alespoň zpočátku iniciuje odjezdy svých dětí do zahraničí. Rodiče jim to nejenom nabízeli, ale též je i vybízeli k odjezdu. Toto je též podpořeno faktem, že téměř vždy se první samostatný výjezd / pobyt v zahraničí konal na přání / výzvu / nabídku rodičů či skrze rodinné kontakty.

Tak to byl nápad mojí mámy. To hlavně ona chtěla, abych si přecvičila svoji angličtinu... A i když jsem anglicky mluvila plynule a bez problémů, máma chtěla, abych získala anglický akcent..

MY

V neposlední řadě je rodina zásadním finančním zdrojem. Všichni moji informátoři jsou stále studenti, i když už mají za sebou pracovní zkušenosti. A tak je finanční podpora od rodiny něčím samozřejmým. Rodiče jim buď financují nebo financovali jejich výjezdy, minimálně formou půjčky. Ovšem i tato tendence se časem proměňuje, jak bude naznačeno dále.

Na druhou stranu si informátoři uvědomují, jak významnou roli hraje rodina, rodinné vazby a kapitál v jejich cestování, a ve svém vyprávění toto reflektují a oceňují jejich podporu. Vnímají svou rodinu jako vzor a jako rodinnou pospolitost a zázemí jako významnou hodnotu. V důsledku toho se plánování jejich vlastní budoucnosti často odehrává v rovině mobilní rodiny, stejně takové jako byla ta jejich (případně ještě více). Tímto způsobem pak lze vnímat mobilitu jako jakési pole aktivit, v nichž se *habitus* (*sklon, schopnost k mobilitě*) projevuje, kde aktivity a preference jednotlivců utvářejí typy životních stylů, které jsou do určité míry přejímány v případě mých cestovatelů z jejich rodin.

Myslím si, že si osvojujeme návyky svých rodičů. Moji rodiče odjeli do Lucemburska. Vždy se vyskytne příležitost odejít do cizí země a chodit tam do německé školy, vždyť jsou všude po světě. Taky chci následovat příkladu svých rodičů, se svými dětmi chci hodně cestovat a hodně je přitom naučit...

KATARINA

4.2 Vztahy

Bezespору zajímavým faktem týkajícím se bezprostředního okolí, které je jiné než rodinné, je to, že ve vyprávění mých „cestovatelů“ se velice mísí kamarádi z rodné vlasti s kamarády a přáteli z ciziny. V průběhu svých cest si informátoři vytvořili silnou mezinárodní skladbu přátel a známých, a tak příliš nerozlišují, odkud a jakým způsobem se se svými přáteli potkali. Přesto bych se ráda zaměřila na jejich okolí z doby či v době, kdy sami „vyjíždějí“ na nějaký pobyt do zahraničí.

V jejich okolí je možné snadno nalézt přátelé, kamarády a spolužáky, se kterými cestovali, popřípadě někam jeli, a kteří někdy sloužili jako nezbytné zázemí pro výjezd či byli jedním ze samotných motivů k odjezdu a občas pak byli přímo samotnou iniciační osobou. Dále se ve výpovědích se objevují též „typově stejné osoby“ jako jsou oni sami. Obecně i vrstevníci a spolužáci na vysoké škole bývají také často aktivními cestovateli – „uživatelé“ pobytů v zahraničí. V neposlední řadě se někteří informátoři dokonce zmiňují i přátelích původem z mezinárodních rodin, či cizincích už v době před odjezdem (Kostas, Katharina).

Moji cestovatelé se cíleně zařazují a identifikují s takovými lidmi, je to pro ně jedna z referenčních skupin. Referenční skupinu lze chápat jako „*skupinu, která slouží individuu jako standard hodnocení vlastního chování, postojů, aspirací, životního způsobu, ambicí atd., s níž se jedinec srovnává a na členství v níž aspiruje, pokud jejím členem není.*“ (VSS:993). Jsou to tedy spíše lidé podobného ražení, se kterými se přátelí, se kterými mají těsné vztahy, kteří jsou pro ně onou *členskou skupinou*, oním *MY*.

Jak již bylo naznačeno výše, o lidech, kamarádech, kteří by necestovali, se mnoho nezmiňují a pokud ano, tak pouze na výslovný dotaz. Jedná se prostě o jinou skupinu osob / přátel, kteří jsou odlišní a s nimiž sdílejí něco jiného než je onen mobilní habitus.

Naopak ale, moje přítelkyně z Německa, které nikdy nechodily do žádných škol v zahraničí a studovaly pouze v Německu, tak ty jsou vážně trochu jiné. Cestujou, to jo, ale ne tolik jako já.

KATHARINA

Najdeme i jeden případ, kdy se Gloria explicitně zmiňuje o tom, že se mezi svými vrstevníky necítila dobře a že chtěla poznat jiné lidi, neboť ONI pro ni nebyly referenční ani členskou skupinou¹³. A možná právě proto ve snaze najít si členskou / referenční skupinu s obdobným *mobilitním habitusem* pracovala na střední škole s cizinci, kde jako dobrovolník učila imigranty italštinu. Obdobným případem pak byla Souad, která pro

---

¹³ Členská skupina – je de facto skupina referenční, ke které se nejenom identifikujeme, ale již jsme i členy

změnu mluví o svých vztazích se švédskými spolužáky během studií na střední škole po imigraci své rodiny do Švédska jako o „very low level“. A tak jejím okruhem známých, se kterými se cítila na stejné vlně, byli až do vysoké školy pouze cizinci¹⁴, které poznala na kurzech švédštiny.

So most of my friends were foreigners. People from all over. There were very few Swedish, very few ... It was not really coincidence. We were going to the same classes, Swedish classes. That's why I met them. And then when you know one, it means you know five, because you know their friends and their other friends and so on. So it's collecting people. So at the end you know everybody, all the foreigners and they're so easy to know. Because also this is the same thing for them. They don't have so many Swedish friends, so that's why it is some kind of magnetism. But still it is the magic of the quality of the friendship

SOUAD

Vztahy partnerské

V neposlední řadě je pak nutné se zabývat partnerskými vztahy a jakým způsobem ovlivňují „cestovatelské manýry“ našich informátorů. Z našich devíti informátorů mají čtyři trvalý vztah s osobou stejné národnosti. Není jistě překvapením, že jejich partneři jsou velice podobného ražení a často cestují spolu anebo jsou jim jejich partneři minimálně oporou v běžném turistickém cestování, kde je doprovází. Je zde vidět uvědomění si velké podpory ze strany partnerů a sdílení společných hodnot pro zachování „vztahu na dálku“ či „v pohybu“.

Můj přítel bude profesorem; je to otevřený člověk. Teď je na prázdninách, někde na Kostarice, tedy někde v Jižní Americe. Má cestování hodně rád a v zahraničí pobývá poměrně často, dobře se tam cítí ... Jak jinak.

KATHARINA

Někteří ze zbylých pěti mají v současné době partnera, kterého poznali během svého pobytu v Lyonu, někteří již několikátého. Jedná se o tzv. „Erasmus loves“- termín používaný v okruhu mezinárodních studentů o vztazích, které jsou jen na dobu trvání pobytu v zahraničí¹⁵ a které jsou často opakované a někdy i navzdory partnerským vztahům v domovské zemi. Podrobněji budu atributy života v zahraničí řešit v následujících kapitolách. Ostatní jsou momentálně bez partnera a v tudíž tomto ohledu bez závazků.

¹⁴ Souad žije ve Švédsku od 13 let

¹⁵ Studentky psychologie FF UK (Denisa Dokulilová, Katarína Filasová) udělaly v rámci ročníkové práce výzkum na téma Vliv zahraničního studijního pobytu na osobnost jedince na vzorku 367 osob, ve kterém – 17,52 % mužů a 9,57 % žen vzorku uvedlo jako svou strategii přizpůsobení v cizině nevěru či náhodné sexuální aktivity.

Sečteno a podtrženo, nakonec to až v rámci lehkosti odjezdů mých cestovatelů působí, jako kdyby odjížděli opravdu všichni a bylo to něco naprosto běžné pro každého (alespoň v jejich okruhu, tedy v rámci jejich referenčních skupin). V poli cestovatelských aktivit je pak tento mobilní habitus ve větší či menší míře vlastní všem, kdo je obklopují a se kterými se mohou identifikovat, se kterými se vzájemně ovlivňují. Z těchto vazeb pak vznikají vzorce mobilního stylu života.

Většina mých kamarádek cestuje, cestuje poměrně často; ty, co studovaly na vysoké škole, tak vlastně všechny absolvovaly studium zahraničí, až vlastně na jednu a jedna moje kamarádka, ta je extrém, ta je respektive více v zahraničí než doma ... Tak kamarádku, která by ani v létě nejela do zahraničí, nemám.

ZUZKA.

4.3 Peníze

Všechno závisí od peněz, když je máte, můžete si jet, kam chcete. No ale když je nemáte, ...

MY

Cestování je velkou otázkou finančních zdrojů, neboť je nutné jej nějakým způsobem financovat. I přesto, že lze prací v cizí zemi vydělat peníze, je vždy potřeba nějaká počáteční investice. A moji aktéři jsou si toho vědomi. Plně si uvědomují peníze jsou hybnou silou pro cestování.

A kde tedy moji cestovatelé získávají finanční zdroje, onen ekonomický kapitál, který jim umožňuje cestovat? Jak již bylo řečeno výše, významným a v podstatě zásadním finančním zdrojem jsou pro ně rodiče, kteří jim to alespoň zpočátku umožňují. Na druhou stranu, lze ten finanční tok doplnit nějakým institucionálním stipendiem, v našem případě v podobě stipendia ERASMUS. Všichni se tedy snaží se o něco ucházet a, jak bude ukázáno, zmíněná „lehkost ve vztahu k institucím“ jim v tom velice napomáhá. Neboť jsou si vědomi, jaká možnost se jim naskytuje, a že není možné mít vše zadarmo.

No tak, co se týče peněz, tak je to určitě přes univerzitu snadnější cesta..

ZUZKA

Avšak i tato stipendia nejsou vždy dostačující, neboť jejich výše nedosahuje výše nákladů (viz např. 50 EURO na měsíc, co měla KATARINA jako stipendium ERASMUS). A tak nastupují rodiče jako doplňkový zdroj – a to někdy velice významný, kdy v případě Anny je její otec jediným finančním zdrojem jejího pobytu v Lyonu). Nicméně rodiče „nelze ždímat“ jen tak. A postupem času rodiče vyžadují větší participaci na finančních nákladech.

Ale teď si myslím, že se to změnilo - můj táta je víc vážnej, myslím tím ve smyslu víc seriózní. Dopředu si věci víc promýšlí. S mým nápadem souhlasil, ale nebylo to jen tak, řekl, že nic není zadarmo. Prý si mám věci dopředu dobře promyslet, abych věděla, co skutečně chci, co je pro mně skutečně důležité. Rodiče řekli, že mi pomůžou, ale prý to nebude jen tak, že já nebudu nic dělat. Sama jsem se musela snažit, postarat se o to, abych získala stipendium.

MY

A děti jsou si toho vědomy a tak s tím i kalkulují a vnímají finanční zdroje jako investici, kterou je nutno splatit. A to jak penězi, které si na svých cestách vydělám, tak i tím že svým pobytem umožním mít určitý „zisk“ těm, kdo mi je poskytnou v krátkém časovém horizontu (Katharina za peníze, které si vydělala na svém pobytu v USA, zaplatila letenku svým rodičům, aby za ní mohli přijet.)

Peníze jsou tedy nutné k životu v zahraničí a cestování rodinný rozpočet zatěžuje. A tak s postupným osamostatněním (v delším horizontu) cestovatelé cítí, že je nutno být součástí těchto nákladů a začínají si vydělávat (přivydělávat), aby mohli být nejenom do určité míry finančně soběstační, ale též měli možnost dále cestovat. (Ovšem toto neplatí pro všechny a strategie se dle jednotlivých aktérů výrazně liší.) V každém případě ale lze konstatovat výraznou tendenci k finanční soběstačnosti, tak jako v celé společnosti, v rámci celospolečenského trendu.

Na druhou stranu naši informátoři kalkulují tedy i s tím, že během cestování se dá dokonce i přivydělat si. V zásadě dvěma různými způsoby - jet na místo, kde se při možnosti legální práce vydělá více peněz než v rodné zemi a kde je práce i často intenzivnější. Anebo být naopak vyslán do jiné než rodné země a tím pádem být placen nějakou mateřskou institucí, která práci v zahraničí dostatečně honoruje.

Nicméně ať už jsou peníze vloženy do cestování velkým či malým finančním nákladem, nejsou pro žádného z našich informátorů obětí, a i přesto, že je považují za nutnost, jsou pro ně spíše prostředkem k dosažení cílů. Peníze nejsou podstatné, i když jsou do jisté míry omezením, kterému se přizpůsobují. Každopádně však pro ně peníze vloženy do cestování znamenají investici, která za to stojí. Tím, co cestování našim cestovatelům přináší a tedy tím, jakým způsobem se ona investice vrací, se budu podrobněji zabývat v pozdějších kapitolách.

It's not really a lot of money. OK, the food here, how much does it cost? If you really look for something not too expensive. When you travel much, you don't need much, 3 Euros maybe 5 Euros a day. I told you before that before coming here I saved some money I earned. If I work I save money for my travel expenses. But also if I find something what is very interesting also, like a course or something, I spend it on the course. But I try to save the money mostly for my travels.

EDYTA

5 Jazyk

Analýza této kategorie byla pro mě z celé práce jednou z vůbec nejtěžších. Neboť nejenže se jedná o kategorii ve všech rozhovorech zdaleka nejrozsáhlejší, ale hlavně se jedná o oblast, která zasahuje do lidských životů mnoha různými směry. Jazyk jako systém znaků, které slouží k dorozumění v určitém společenství, respektive schopnost verbální komunikace a specifický sociální výtvar, který skrze své dva předchozí aspekty prostupuje všemi sociálními fenomény. Je produktem kultury, ale i prostředkem pro tvorbu kultury. Obecně je jazyk vnímán tedy v těchto základních rovinách jako lidská mluva – *langage*- (základní schopnost člověka mluvit), jako *langue* – abstraktní společností vytvořený systém znaků, jako řeč - *parole* (a tedy konkrétní akt promluvy, činnost, což je členění dle de Saussura. Durkheim ještě přidává jazyku význam jako sociálního fenoménu institucionálního charakteru. (VSS, Budil, Salzmann)

A právě proto je velice obtížné pro důkladnou analýzu „vyjmout“ jednotlivé *podkategorie* jazyka a představovat je nezávisle na širším kontextu. Z tohoto důvodu se domnívám, že je nezbytné si ukázat, jak sami aktéři vnímají a strukturují kategorii jazyka skrze určité „obecné hierarchie jazyků“ na straně jedné a jejich "subjektivní hierarchie“ na straně druhé, a jakým způsobem se k nim vztahují.

Angličtina, mě se jako jazyk moc nelíbí, nějaké základy mám a jako myslím, že z praktického hlediska v ní budu muset trochu pokročit, ale osobně mi angličtina nic moc nedává.

Q : Co je to praktické hledisko?

No, možná to budu potřebovat v práci.

ZUZKA

Právě dle této percepce situace mými aktéry se ve své analýze zaměřuji především na onu povahu jazyka a onen uspořádaný systém znaku sloužící ke komunikaci.

5.1 Obecně vnímaná hierarchie jazyků

„Náš obraz světa je souvislým vyprávěním o jeho povaze, vývoji a částech“ (Budil 136.)

Není proto překvapením, že ve výpovědích mých informátorů je možno nalézt reference k „obecně existující hierarchii jazyků“ (na všech jeho úrovních), která je strukturována v myslích „celospolečensky“ a skrze ni se pak strukturují na škále i jednotlivé země, kde jsou tyto jazyky používány. Umístění na škále je pak multidimenzionální a v různých kontextech nabývají u aktérů tyto dimenze různé relevance¹⁶. Dimenzí, která se jeví být

¹⁶ Kontextům platnosti daných dimenzí se ve své analýze věnovat podrobněji nebudu, neboť to není cílem mé práce, nicméně je přesto do určité míry naznačuji. A domnívám se, že by bylo velice

nejvíce platnou, je kritérium užitečnosti, kdy si aktér poměřuje jak případnou užitečnost jazyka pro komunikaci, tak i jako způsob valorizace vlastního potenciálu zaměstnatelnosti.

Obecně jako nejužitečnější jazyk je vnímána angličtina, neboť je jazykem komunikačním (tj. slouží k dorozumívání s cizími národy obecně). A v neposlední řadě důkazem existence této hierarchie je již samotné používání výrazů první, druhý či třetí jazyk – a to jak ze strany institucí, ale i ze strany samotných cestovatelů.

O Angličtině :

Protože si myslím, že je to pro Němce důležitý cizí jazyk. A taky moc nebylo na výběr.

KATHARINA¹⁷

5.2 Osobní hierarchie jazyků

Vzhledem k nezbytnosti vložení osobního investice pro pojmání jazyka – ať už v jakémkoliv podobě – a relativní možnosti jeho využití, jednotlivé dimenze obecné hierarchie ustupují do pozadí při setkání s hierarchií osobní, která se vyznačuje daleko větší pružností a proměnlivostí. A v rámci ní existují i jiná kritéria k posuzování jazyka v hierarchickém řebříčku než obecně vnímané kritéria užitečnosti. U mých cestovatelů nalzáme jako jednu z možností hierarchizace, *osobní sympatie*, založené na vztahu k danému jazyku a třeba jen na jeho melodii, což je například typický argument pro francouzštinu. Dalším významným určujícím prvkem se stává snadnost/lehkost či naopak obtížnost či obecně řečeno „*naučitelnost*“ daného jazyka. I zde je velice zřejmě vidět biografická podmíněnost vypovídajícího aktéra. Neboť některé jazyky se prostě hůře učí a tak ztrácejí na atraktivnosti (Pro Glorii je to naopak důvod k výzvě).

---

zajímavé udělat hlubší analýzu významu a platnosti jazyka už jenom kvůli tomu, jakým význačným způsobem zasahuje do strategie volby odjezdu do zahraničí.

¹⁶ Viz další relevantní citace k tématu:

My Russian is quite bad already, but I understand, I can speak, I can communicate in Russian. It would be my third language.

ANNA

I chose France because I spoke already French..., I had already experienced English-speaking countries..

KOSTAS

No actually, I could say maybe a three words and that is very embarrassing. I am sorry. I don't care. I know "marozenoje" and that means ice cream. I love ice cream, Russian ice cream. And of course "spasiba a nikakda".

SOUAD

Teď je v módě odjet do Francie a naučit se francouzsky, i když to není potřeba. Prostě jen tak. Možná je lepší umět španělsky, protože je to běžnější jazyk než francouzština, ale i tak, hodně lidí se chce učit právě francouzsky.

MY

¹⁷ Viz další relevantní citace k tématu

Q: You didn't have any intention to learn Estonian language?

No, I just took at the very beginning one course...I wanted to know how to ask for prices in shop and something like this, to say hello, my name is...and how are you, and so on.

Q: Why you didn't want to learn Estonian language?

There is no need for it. Because lots of Estonian they speak, the older generation they speak Russian and the younger one they learn English. And it's a very difficult language, the Estonian language.

ANNA

S některými jazyky je to zase pro změnu jednodušší. Pro Lotyšku se zdá být švédština jednoduchá, neboť si je podobná s lotyštinou, pro Němku je jednoduchá angličtina, neboť má hodně podobnou gramatiku s němčinou, a pro Italku je znalost španělštiny pouhá formalita – oba jsou to latinské jazyky. Kostas zase díky znalosti latiny, starořečtiny a francouzštiny na straně jedné a Italovi v rodině na straně druhé získal plynulou italštinu ve velice krátkém čase. Z čehož je také vidět, že se znalostí více jazyků se dovednost učit se další jazyky zrychluje.

Z předchozího výčtu je jasně ukázáno, že následující analýzu kategorie jazyka je třeba vnímat na pozadí těchto hierarchizovaných struktur v myslech svých aktérů.

5.3 Dvojitá role jazyka ve výpovědích aktérů

Z mé analýzy vyplynul vztah k jazyku jako biograficky podmíněný ve smyslu že znalost daného jazyka je otázkou zkušenostního zpracování lokálních a globálních vlivů a podmínek, které jsou konkrétně reprodukovány ve vzdělanostním procesu na straně jedné a z rodinného vztahu k cizím jazykům na straně druhé.

Navíc, se ze všech výpovědí jeví jako naprosto klíčový prvek, už pouze vzhledem k faktu, že je nejčetnější oblastí citovaných v rozhorech vůbec. Moji cestovatelé se ve svých výpovědích vůči němu vztahují a vymezují, jako kdyby on sám jednal, a sami mu přikládají naprosto unikátní důraz z mnoho různých pohledů. Chovají se k němu jako k objektivně existujícímu společenskému fenoménu.

Stejným způsobem jako *sociální fakt* byl pojat i Durkheimem, který vidí jazyk jako nezávislý na individuu a v tomto smyslu je mu tedy vnější, avšak zároveň na jedince vykonává sociální tlak tím, že určuje pravidla hry, kterým se musí jedinec přizpůsobit, chce-li se účastnit (VSS:1073). V tomto kontextu se jeví jazyk jako něco, co samo činní a koná, avšak není živé a proto ve své analýze nazývám tento aspekt jazyka aktantem (aktanstvím).

Ve druhé rovině pak vnímají cestovatelé jazyk jako jakousi „kulturu v akci“, jako kapitál, který mají, s kterým je potřeba pracovat, o který je třeba se starat a který jim

něco umožní, něco přinese. Kapitál buďto mám a nebo ne (je pro mě vnější) a pokud ano, pak nabývá formy aktivní či pasivní. Zde by se dal do určité míry srovnat s Chomského *competences*, které jsou sumou jazykových znalostí a pravidel jejich propojení (pasivní kapitál) a *performances*, což je schopnost jazyk používat (aktivní kapitál) (Budil 2003:142).

Proto jsem zařadila kategorii jazyka (potažmo znalosti cizího jazyka/ů) do biograficky podmíněných vlivů ovlivňujících výjezdy do zahraničí. Neboť jazyk jako kapitál je získaný v průběhu života jedince a jazyk jako aktant je na jedinci nezávislý v rámci geopolitického kontextu, protože ho předcházela a bude tu i po něm. Nicméně vztah mezi jazykem jako aktantem a jazykem kapitálem prochází skrze individuum. V momentě, kdy si osoba zvnitřní jazyk jako dovednost a znalost, předchází jazyk, alespoň v pojmovém vnímání z aktantské roviny do oblasti kapitálu individua. A tedy jazyk už není proti němu (aktant), ale je v rámci relativních možností s ním (kapitál).

5.4 Jazyk jako aktant

Zaměřím se tedy v první řadě na pro jedince vnější stránku jazyka a tedy tu, která je na něm nezávislá. Jak moji informátoři vnímají jazyk jako aktanta?

Úplně nejzásadnějším faktem zůstává, že všichni informátoři označují sami sebe jako *osoby*, které *mají vztah k jazykům*. Vždycky je zajímaly, mají je rádi, jsou pro ně koníčkem a buď je chtěli studovat a / nebo je studují. Někdy lze dokonce jazyk definovat z pohledu informátorů jako *vnitřní potřebu*, neboť se jim zvládnutí / osvojení cizích jazyků jeví jako jakási vnitřní potřeba¹⁸.

Jak již bylo řečeno, jazyk je též něco, co je institucionálně předáváno, co je určitým způsobem certifikováno a vyžadováno. Neboť všichni v rámci svých studií, absolvovali kurzy jazyků či jejich studium probíhalo v určitém jazyce. V tomto kontextu je pak **jazyk** vnímán jako *nutnost – vnější potřeba*, něco co je od nich vyžadováno, co musí.

Potřebuji jet, opravdu hodně, jet do Anglie nebo přece do nějaký anglofonní země abych se naučil anglicky, to přece není pořád Francie nebo Švýcarsko, ty obě jsou přece frankofonní, ne?

CARMELO

---

¹⁸ *But in my opinion I always wanted to learn French. I pretended so many times, when I was younger, I mean six, seven years old, that I am singing in front of my class in French, but I didn't even know a word in French so I sang this "tra la la la" and actually they believed me. They thought she speaks French. I was so proud of myself. So after that I had to sing in French to them.*
SQUAD

A právě skrze již zmíněnou hierarchizaci se jazyk stává aktantem, neboť jelikož má daný jazyk „své jisté místo“, má tedy i své jisté zájemce pro jeho pojetí. A na základě toho si vlastně jazyk jako aktant vybírá. A v myslích strukturuje potencionální možnosti výjezdu, v rámci nichž hierarchizuje země.

Q: So you made your application for Erasmus and what did you choose?

From language basically, because I originally knew English,

GLORIA

5.5 Jazyk jako překážka

Dle dané logiky pak není překvapení, že může být jazyk vnímán jako bariéra (nerozumím mu, neumím ho, necítím se v něm jistý) a v tom případě je jazyk aktanten, který hraje proti nám.

Jediný šok, co snad byl, tak byl jazyk, protože jsem z počátku moc nerozuměla, takže po jazykové stránce.

ZUZKA

I was searching for the chance to go to Spain but I didn't find any foreign program and former English study.

ANNA

Neznal jsem dobře všechny slova a tak jsem se někdy cítil sám.

CARMELO

Jazyk je nejvíce *komunikačním prostředkem* a tedy jeho ovládnutí je zásadní pro začlenění do nového prostředí. Nicméně, jak bude vidět v následující části, fakt, že jsou jazyky, které naši informátoři ovládají, jim umožňuje posouvat se dál. Neboť «už mají jistotu» a tedy si mohou dovolit více riskovat a jazyk už se vždy objeví jen jako kapitál, který ovládám, a který hraje se mnou.

5.6 Jazyk jako kapitál

I think that knowing English is not enough, like for your job. Even because I like to be able to understand people in their own language. Or in general, to be able to communicate with people, and the idea I cannot know a person because of the language, is a stupid reason. I wanted to stop that.

GLORIA

Na druhou stranu v momentě, kdy začínám vnímat *jazyk jako jistotu*, jako dovednost, kterou mám (rozumím mu, umím ho, cítím se v něm jistý), je jazyk mým kapitálem, a tedy hraje se mnou. Je to kapitál který může nabývat aktivní či pasivní formy.

Je to *znalost, která se různě získává*. Základní znalosti dostáváme ve škole, můžeme je však obohatit jazykovým kurzem jako mimoškolní aktivitou. Jazykový pobyt bývá ale efektivnější, pokud se koná v samotné domovské zemi jazyka, a uskuteční-li se tedy jazykový kurz během pobytu v zahraničí. Nejlepší formou je pak samostudium v cizím

jazyce, což se ukazuje jako nejefektivnější ve spojení s pobytem v zemi daného jazyka. Jazykovou znalost lze obdobně získat především prostřednictvím komunikace a tedy i od přátel - cizinců v domovské zemi.

And last year I lived in this collective apartment in Sweden and I had Canadian friend. A girl. She was living there for 8 month and she was my neighbour. So we spoke to each other a lot. So I got my English.

SQUAD

Zdaleka nejschůdnější se všem však jeví získávání jazykové znalosti skrze cestování¹⁹, které zahrnuje všechny tyto atributy zároveň (pobyt, komunikace s cizincem, atd.). Neboť, jak již bylo ukázáno, jsou jazyky, které se nelze naučit pouze doma.

...d'habitudes les gens vont dans les pays. Parce que je trouve aussi que c'est indispensable pour la langue...

KATHARINA

The Swedish I can even learn at home, which is not that possible for French.

ANNA

Jazyk je však i znalost, která má různé úrovně a různá stádia. Je to kapitál, který má různé formy. Znalost může být plynulá s akcentem, jako „absolutní dovednost“ – to je hlavně v případě, kdy se jazyk stává cílem – viz později.

Znalost, kterou ovládám plynně, je to tedy moje berlička můj absolutní kapitál (řečové pole). Znalost je vnímána též jako pasivní, v momentě když rozumím, ale nemluví (jedná se zejména o jazyky sousedních zemí či ze stejné jazykové skupiny). Omezená je též znalost, když jsem sice schopen vyjadřovat se v daném jazyce, ale dostatečně mu nerozumím. (Toto je otázkou hlavně počátků v seznamování se s jazykem a jinými akcenty - ukazuje to na rozdíl, který je mezi „naučením“ a praktikováním). Tyto dvě formy by se daly zahrnout pod stádium – „učím se“ (jazykové pole). Poslední úroveň je neznalost daného jazyka, či znalost velice povrchní. Zde je viditelně učiněno rozhodnutí o užitečnosti daného jazyka. Rozhodnu se případně naučit pár základních frází, abych byl schopen komunikovat, je to komunikační nezbytnost, projev mé dobré vůle, či snaha o lepší adaptaci na danou zemi.

Ať už je znalost daného cizího jazyka v jakémkoliv stádiu a na jakékoliv úrovni, tato znalost není konečná, nýbrž velice proměnlivá v čase. A proto jazyk vnímají především jako dovednost, na které je třeba pracovat, kterou je třeba cvičit, neboť pokud kapitál stojí a nevyvíjí se, ubývá a stává se tak pasivním. Neboť znalost, kterou jsme získali ve škole,

---

¹⁹ *When you travel, that's when you learn languages.*

EDYTA

není dostatečná, a jednalo se o kapitál nedostatečný, a hlavně pasivní. A je tedy veliký rozdíl mezi teoretickou a praktickou znalostí.

Od té doby, co jsem tam (v Glasgowě), tak se vlastně hodně zmenšila. I když tady mám školu ve francouzštině, moje úroveň byla lepší, když jsem byla ve Francii posledně, dva roky potom, to bylo vlastně ještě horší.

MY²⁰

V každém případě je pro mé aktéry znalost jazyka *kapitálem*, který má pro ně hodnotu. Tato hodnota je často i rodinnou hodnotu. V rodinách cestovatelů nalezneme povětšinou partikulární vztah k cizímu jazyku. Rodiče jsou učitelé mimo jiné i jazyků (Katharina, Kostas). Maminka Glorie je zase “blázen“ do francouzštiny, maminka My oproti tomu do angličtiny. U Zuzky celá rodina mluví německy. Nebo třeba už i babička Anny chodila na stejné francouzské lyceum.

U samotných informátorů lze pak nalézt osobní vztah k partikulárním jazykům (jak již bylo naznačeno, třeba pojmutí francouzštiny je spojováno s romantickými pocity), přesto je hlavní hodnotou pro všechny informátory hlavně určitá „multijazykovost“, polyglocie.

A proto jsou jazyky pro ně **kapitál (kompetenci)**, který chtějí mít, **kteřý chtějí získat**, který je pro ně **motivací k výjezdu**.²¹Dle osobní hierarchie jazyků je pak tento kapitál cílem a nebo prostředkem. Cílem může být například v případě, že se jim daný jazyk líbí a studují ho, protože se jim líbí a protože ho chtějí umět, viz výše. Avšak pro většinu osob jsou pak cizí jazyky kapitál, jenž je prostředkem k dosažení různých cílů či hodnot. V našem vyprávění jsem našla tři hlavní tématické okruhy, ve kterých je jazyk jakožto kapitál umožňující lepší pracovní uplatnění:

I might find a good job even just with English, but not knowing another language might stop me from getting the job I like, and I mean with two languages you have more chance than with just one

---

²⁰ *I have been studying French for 3 years and I didn't want to lose it completely as I am doing everything in English.*

ANNA

„Oui, j'ai fait l'anglais à l'école. Mais bon, à l'école, on ne parle pas trop. J'ai fait aussi deux séjours linguistiques en Angleterre, chacun pour deux semaines. Mais je trouve que j'ai pas beaucoup appris.... Et la deuxième fois, j'y suis allée avec une organisation française. Alors c'était un couple français et moi j'étais la seule allemande et c'était très bien parce que comme je n'ai pas parlé anglais, je parlais alors français. Et donc, j'ai appris les deux langues, un peu, ouais.

KATHARINA

²¹ *...pour vraiment apprendre une langue étrangère, je crois qu'il faut aller dans le pays.*

KATHARINA

Tak určitá změna prázdnin, naučit se trošku jazyk...

...říkala jsem si, že se třeba zlepši moje francouzština, proč se nezdokonalovat v cizím jazyce, člověk nikdy neví k čemu se mu cizí jazyky budou hodit.

ZUZKA

GLORIA

Jazyk je také vnímán jako kapitál pro cestování (a to jak na úrovni znalosti obecně používaných komunikačních jazyků pro možnost porozumění, znalost místního jazyka jako nutnost k poznání kultury pro možnost integrace²², či jako ochranu před exkluzí.)

V každým případě je to užitečný nebo nezbytný, když hodně cestuješ, umět mluvit několika jazyky, jinak v hodně zemích budeš mít nesnáze. Například já, kdybych nemluvila ani anglicky, ani francouzsky, jenom německy. A přináší mi to hodně potěšení cestovat a myslím si, že je to užitečný umět mluvit více jazyky.

KATHARINA

I did before over there, because you had to. I mean people spoke English, but it wasn't very good English. And you are more accepted in Greece, a lot, if you speak Greek. All these ladies they are like "Oh my god, you speak Greek...". It is so important over there.

SOUAD

Jazyk je však i kapitálem, který umožní získávání dalšího kapitálu.

I would like to search for some possibilities for studying masters somewhere in Europe, preferably in English, because my French is not that good.

ANNA

Jak je možné vidět z předchozích analýz kategorie jazyka ve vyprávění mých cestovatelů, jazyk je aktantem v procesu výjezdu do zahraničí a v cestování obecně vysoce dynamickým a stěžejním. Je zároveň příčinou i důsledkem pobytu v zahraničí. Cílem i prostředkem pro výjezd. A v neposlední řadě aktantem, který se aktivně podílí na výběru a strategiích volby jedince a zároveň proměnlivým kapitálem, který si daná osoba buduje, ztrácí a znovu získává.

Na začátku první části naší analýzy jsem se zaměřila na *vlivy*, které do určité míry předurčují potenciál k výjezdu u našich informátorů. V předchozí části jsem se tedy koncentrovala na oblasti rodiny, vztahů, financí a jazyka jakožto jedněch ze vstupních činitelů ve své komplexitě tvořící mobilní habitus.

A dalším, pro ně důležitým, sociálně kulturním zdrojem vycházejícím z jejich sociálního původu je pak „vyvolený Evropský původ“, který hraje roli z mnoha důvodů, jak ukazují později. Všechny tyto dispozice, které se lehce přeměňují na symbolický kapitál²³, mají

---

²² *it was easy for me because of the language. It's very important if you speak the language of the country. It was quite easy for me because I spoke English already... There I could meet, I made a lot of friends with American people just because it was so easy.*

ANNA

²³ „Symbolický kapitálem je kterákoli vlastnost (kapitál kteréhokoli druhu – fyzický, ekonomický, kulturní, sociální), pokud je nahlížena sociálními činiteli, jejichž kategorie vnímání jsou takové, že je dokáží poznat (vidět) a uznat, ocenit.“ (Bourdieu 1998:81)

význačný charakter v procesu odjezdu do zahraničí. Dalším z atributů, které též významně přispívají, je role institucí (jejich nabídka), respektive pak její zvnitřnění aktérem a jeho reflexe daných možností.

6 Před odjezdem

6.1 Instituce

Pokud mluvím o institucích, mám na mysli v tomto případě hlavně instituci školy, ale týká se to i jiných organizací nabízejících pobyty v zahraničí. Od agentur poskytující zprostředkování pobytu jako au-pair, přes jazykový pobyt až po program Work and Travel týkající se možnosti legálně pracovat v USA. Dále jde o možnost dobrovolné služby, dobrovolné programy či jiné stáže. Příkladem typické nabídky ze strany institucí mohou být turistické výlety či výměny organizované školou.

Někteří z mých informátorů uvádějí, že už samotnou **školu** či **obor** studia si vybrali jako určitý **prostředek pro cestování**. Při volbě školy, ovlivnění předchozími zkušenostmi a zážitky, uvažovali o volbě studia přímo v zahraničí:

I liked it and I think that this international thing got quite an influence for me, because afterwards, after high school, I decided to go to study to a different country, in Estonia.

ANNA

Někteří zase deklarují, že **výběr jejich oboru byl do určité míry svázán s možností cestování v průběhu samotného studia** či vnímali nutnost vysokoškolského studia v oboru, který je s cestováním spjat a i během následující kariéry v dané oblasti je možno cestovat. Záměrně si tedy vybrali obor, který do určité míry zahrnuje cestování. Což zase zpětně poukazuje na dialektiku biografické podmíněnosti.

Because what I like, is traveling, and I think the course that gets me closer to traveling, is international science. ... And so I started university and after six months of university, I did the application for Erasmus. ... I really knew I never wanted to study in the university, I knew I wanted to do the Erasmus program

GLORIA

Další z nabídek institucí pro pobyt v zahraničí jsou jiné programy zaměřené převážně na strávení léta, či obecně mimo dobu studia, mimoškolní aktivity. Patří mezi ně jazykové pobyty, au-pair pobyty, WAT program (i když v tomto případě je vstupní požadavek pro možnost účasti v programu mít status vysokoškolského studia a zároveň nebýt v poslední ročníku studia). Dalšími z aktivit by pak mohly být mezinárodní tábory, víkendy či možnost studia a práce v zahraničí. (Toto je naopak zase podmíněno tím, že daná osoba má „vhodnou“ státní příslušnost, konkrétně neexistující bariéry pro občany v EU, což rozvádím konkrétněji v kapitole o strategiích volby). Další z institucionálních možností jsou pak různé dobrovolné programy; v současné době nikdo z mých aktérů žádnou

zkušenost s těmito programy nemá, ale jsou o nich informováni a někteří s touto možností kalkulují jako s potencionální možností výjezdu.

I have checked some possibilities about Brazil to live and work there but its very complicated from the legal side to obtain the working permit and I was checking about some exchanges programs or even maybe some volunteer work but Its not very easy to find it.

ANNA

Samozřejmě vzhledem k okolnostem se mí cestovatelé nejvíce zmiňují o institucionálních nabídkách své univerzity. Z rozhovorů jasně vyplývá, že jsou s nabídkou své vysoké školy velice dobře obeznámeni a plně si uvědomují, jaké možnosti a omezení tato institucionální nabídka skýtá; *strategie volby* samotného aktéra vzhledem k institucím budu řešit později.

Obecně tedy o nabídce školy platí, že instituce nabízí určitou možnost, která má nějaké vstupní podmínky a požadavky a která je tedy určitým způsobem zavazující a omezená. Například konkrétně o programu Socrates / Erasmus by se dalo říci, že jde o program meziuniverzitní výměny, kdy domácí instituce zprostředkuje možnost studia na zahraniční univerzitě bez poplatku²⁴, a častokrát též podpoří studenta stipendiem, jednak z evropských zdrojů, jednak z univerzitních. Stipendium by mělo stačit na pokrytí životních nákladů. Studium je možno uskutečnit pouze na tzv. partnerských univerzitách (v rámci EU +10). Výjezd však není automatický a student, který má zájem o studium v zahraničí, je nucen podstoupit určitý výběrový proces, který by měl být založen především na studijních výsledcích a jazykových dovednostech. Obecně lze využít možnosti programu Erasmus pouze jednou. Studentovi se absolvované předměty na cizí univerzitě plně uznávají do studia na univerzitě mateřské. Z následujících výpovědí je však patrné, že každá země/univerzita má „svůj“ Erasmus přizpůsoben „svým lokálním podmínkám“ a ze všech pravidel existují výjimky dle jednotlivých institucí.

No, podala jsem projekt s tím, že bych tam chtěla pracovat vlastně na projektu Dobří sousedé, špatní sousedé; jedná se vlastně o spolupráci Čechů a Němců, hlavně o příhraniční spolupráci, a ten projekt mi byl schválen s tím, že jsem dostala půlroční stipendium.

ZUZKA

Moreover, our university offered quite a lot posts to French Universities, within the European program Erasmus-Socrates.... I could go to Paris, but because the posts there were very few and the cost very high ....

KOSTAS

Obecně platnými pravidly je však fakt, že dle jednotlivých univerzit a konkrétně pak oborů studia se „výjezdnost“ na studia do zahraničí výrazně liší. Neboť dle

---

²⁴ více informací o programu Erasmus/Sokrates viz <http://web.socrates.cz/default.asp?sekce=1&podsekce=15>

OURIP(2001), hlavní faktory, související s odjezdem studentů do zahraničí nebo jejich setrváním doma, jsou složité a komplexní. Na jedné straně jde o samotné studium, a zejména jeho kontext (školské zařízení, obor, úroveň studia) a na straně druhé o rodinné a sociální prostředí studentů nebo jejich individuální charakteristiku, jak ukazují i ve své práci. OURIP se soustřeďuje výlučně na objektivní charakteristiky, při čemž konstatuje jisté skutečnosti týkající se pobytů v zahraničí francouzských studentů.

Podle OURIPu obor zůstává stále nejdůležitější v mnoha směrech. Zdánlivě existují jisté studijní oborové směry, u kterých jsou studenti více schopni vycestovat. Nuance začínají již na úrovni maturity. OURIP ujišťuje, že rozhodnutí studentů vycestovat jsou určována vnímáním důležitosti jazykových schopností při úspěšném zakončení studia nebo při budoucí odborné činnosti na samotné universitě, zejména v oboru.

Abych byla konkrétnější, u studentů ve správě se předpokládá, že přidá jistou hodnotu jejich diplomu na trhu práce, když pobývají určitou kratší dobu v zahraničí (7,5 % studentů z těch, kteří se запиší na obor, odchází do zahraničí). Studium cizích jazyků a reálií, které jsou důvodem 8,3 % procent odchodů, může být zhodnoceno tím, že se prohlubuje úroveň znalostí pobytem v zahraničí, tím, že je člověk obklopen tamější kulturou a jazykem, který tam studují. Tudíž kombinace těchto dvou faktorů, což je případ LEA (Aplikované studium cizího jazyka - učitelství), vyvolává - ve vztahu k ostatním- vysoký počet odchodů.

Vezmu-li v úvahu dost velké rozdíly mezi univerzitami, mohu z toho vyvodit závěr, že nejdůležitější zůstává stále obor. Konkrétní instituce s pobídkami profesorů a konkrétní institucionální nabídky.

...there were not many people who wanted to go, there are not very many places to go, enough for English but after? .... our school is all in English, so there weren't so many places for France and just a little of persons who were interested, so I just applied and I just get it.

ANNA

A i z následujících příspěvků vyplývá, že v rámci některých oborů je možné vnímat pobyt v zahraničí jako institucionální povinnost.

Tato povinnost je buďto *oficiální*,

Ne, bylo to třeba udělat... Vzhledem k mým studiím ... Vlastně měla jsem na výběr mezi tím jet jako student na Erasmus nebo jako učitel, vlastně asistentka při angličtině a já, já jsem tady abych mohla mít, abych měla studia ve francouzštině, tak jsem si musela udělat jeden rok ve Francii. Byla to povinnost ze školy, úplně jednoduše.

MY

a nebo je naopak neoficiální, a v tom případě se stává určitou neoficiální normou, kdy se váže vztah mezi tlakem a volbou (viz později teorie napětí v Motivech).

Some of them. The language teacher, yes, they were like telling why you should go, bla bla bla. Yes, because we have one language exam per year, and I'm doing French and English. The French teacher was one of the ones who told me to go to Lyon, she told everyone where to go, and said you will enjoy it, the creperies and so on. Some others just don't care, but no one after her told me where I should stay.

GLORIA

Dvojznačnost v nabídkách od univerzit

Jak již bylo zmíněno, v naprosté většině případů existuje jakási lokální adaptace výjezdových programů v rámci dané instituce. V případě programu Erasmus lze nalézt nejčastěji odchýlení v oblasti plného uznávání pobytu na zahraniční univerzitě, který i přesto, že je podmínkou pro možnost instituce podílet se na tomto programu, není vždy striktně dodržován. Neboť v naprosté většině případů domovská univerzita předměty absolvované v cizině neuznává za předměty povinné a pokud je vůbec uzná, tak povětšinou za předměty volitelné a tak se vlastně pobyt v zahraničí stává určitou nevýhodou v průběhu studia. Neboť osoba studující v zahraničí nemá splněny povinné předměty za dané období na své mateřské univerzitě a svým studiem v cizině je tedy do určité míry penalizována. A tak aktéři váží zisky a ztráty a své pozice si vůči institucím vyjednávají a tím ona pravidla „přebudovávají“ (viz později).

V zásadě to lze řešit několika způsoby. Během svého studia na cizí univerzitě se domluvit s vyučujícími doma a zkoušky doma si doplnit skrze písemné práce či případně podstoupit dvojí zkouškové období, jak na univerzitě v cizině, tak na své mateřské univerzitě (Kostas, Zuzka, Carmelo). Lze také své období na cizí univerzitě věnovat pouze studiu tam a následně si o rok či semestr prodloužit své studium na domovské univerzitě (Katharina, Gloria). Třetí možností je pak plánování výjezdu do takové míry, že si zmíněné povinné předměty udělám „dopředu“ a po návratu už mě mnoho studia nečeká (Souad, Anna, Edyta). V případě mých informátorů se často strategie kombinují (My). V každém případě je možno vnímat tuto penalizaci jako určitou oběť pro cestování (viz dále), která však ale zároveň ukazuje danou lehkost mých aktérů ve vztahu k institucím.

...u nás platí pravidlo, jedeš do ciziny, je to tvůj problém. Takže jsem se musela s každým učitelem individuálně domluvit a myslala jsem si, že spíš to budu mít jako plus, že se snažím dělat něco vedle, ale v konečném efektu to bylo spíš mínus ... samozřejmě to člověku nepřidá, protože má dvoje starosti a na konec vlastně se to obrátí proti němu.

ZUZKA

Lehkost ve vztahu k institucím spojená s určitou aktéry vyjadřovanou lehkostí odjezdu je další kategorií, kterou lze identifikovat v jejich výpovědích. Moji aktéři považují obecně nároky a podmínky institucí, které zprostředkovávají, za snadno zvládnutelné, nepříliš obtížné, a tím přinášející kýžený výsledek. Mají určitou důvěru ve vztahu k institucím obecně, což je samozřejmě i důvodem k opakovanému využití a obracení se na instituce.

Ve Velké Británii jsem ráda chtěla jít do Skotska, v rámci Skotska. Dáš své známky z gymplu a to je všechno, co je potřeba mít. Vlastně ne, je potřeba mít taky doporučující dopis a to je všechno. Já jsem měla od své profesorky z gymplu a pak jsme to poslali do Skotska a bylo potřeba čekat na odpověď. Já jsem měla 4 kladný odpovědi a tak jsem měla stípko od státu.

MY

U některých aktérů nalézáme dokonce určitou **institucionální zakotvenost**, určitou potřebu nutnosti instituce, která se podílí na jejich životě.

No, not really, because I had nothing to do in Italy. I couldn't stay, I had nothing to do, I couldn't start university in January. So for six months, what to do?

GLORIA

Toto jsou však pouze ojedinělé případy a konkrétně specifické vnímání instituce z pohledu Souad je velice pravděpodobně spjato s minulostí rodiny a tedy biograficky podmíněno, neboť po svém příchodu do Švédska získala celá její rodina ochranu od švédských úřadů jakožto političtí uprchlíci. A tedy je pochopitelná ona velká důvěra v instituce.

6.2 Motivy

V předchozí pasáži jsem ukázala, jak instituce/respektive institucionální nabídka a její podmínky ovlivňují jedincův odjezd. Nyní se zamyslím nad tím, jakým způsobem se jedinec rozhoduje k odjezdu, jaké jsou jeho motivy.

Ponejprve je potřeba znovu zdůraznit, že odjezd do zahraničí je vysoce dynamický proces a tedy v průběhu času se motivy k odjezdu zpětně proměňují a aktér si je znovu definuje, interpretuje a hlavně racionalizuje na základě svých předchozích zkušeností. Právě z tohoto důvodu bylo velice obtížné oddělit počáteční motivy k odjezdu od motivů k dalším výjezdům. Zpětná reinterpetace se pak nejvíce projevuje v daných strategiích volby. Neboť odjezd má v sobě dva základní aspekty, dvě základní úrovně myšlení. Nejdříve je nutné si položit otázku, proč vlastně odjet? Posléze nastává prostor pro otázku kam a jak vlastně odjet? Nicméně toto rozdělení myšlenkových konceptů je vzájemně velice provázané a někdy velice obtížně oddělitelné. A právě proto některá z možností či

pobídek osloví aktéra více než jiná. Přesto zde do určité míry platí vztah příčin a následků. Podle toho, proč se rozhodnu odjet, si volím, kam vlastně pojedu. Podle toho, jaká jsou má očekávání a chtěné přínosy, si volím způsob a místo svého pobytu. Jelikož, jak bude ukázáno v následujících pasážích, jsou v současné době moji aktéři již aktéry v cestování zkušenými, v průběhu opakovaných výjezdů u nich lze nalézt stále větší kladení důrazu na strategii odjezdu. Cestovatelé si určují, co očekávají od svého výjezdu a co by jim měl jejich pobyt přinést a jaký kapitál jím chtějí získat.

Jednání je běžně vysvětlováno skrze motivy. Jsou vnímány jako důvody/příčiny jednat. Důvodů k jednání je celá řada, od genetických či jiných dispozic, zvyků a emocí přes záměry, touhy, víry a zájmy. (Le vocabulaire de la sociologie de l'action 2005:73). Dle různých oborů věd a jejich jednotlivých směrů je pak jednotlivým aspektům přikládána větší a rozhodující váha.

Pro moji potřebu se mi jako vhodný koncept vysvětlující motivy jeví Geertzova *teorie napětí*, o které se zmiňuje Ortner (2004). Motivory jsou zde vnímány v pojetí, kdy aktér zakouší složitost své situace a snaží se řešit problémy jež s sebou tato situace nese. V tomto kontextu je možno dle Gramsciho (ibid) vnímat jednání jako krátkodobé taktické akce. Jednání v projektové perspektivě (dlouhodobé) je spíše záležitostí *usilování* (becoming) než získávání (getting) cílů či zisků. (Ortner 2004: 146-147).

Domnívám se, že tento způsob se přibližuje vnímání motivů mými aktéry.

Při pátrání po motivech pro odjezd do zahraničí jsem nejprve položila otázku, proč odjet a co je důvodem k dané změně země.

Vzhledem k tomu, že moji informátoři vyjížděli do zahraničí často ve velice útlém věku a mnoho prvních cest neabsolvovali sami, není s velkým podivem, že jako jeden z prvních důvodů pro odjezd lze nalézt určitou **pobídku**. První odjezdy jim byly nabídnuty, byly iniciovány někým druhým. Ať už přímo či nepřímě.

Nejčastěji byla pobídka/možnost od rodinných příslušníků, kteří vyslali My, Glorii a Katharinu na jazykové pobyty a Annu na mezinárodní tábor. V dalším případě se jednalo o institucionální nabídku na výměnu ze školy, kterou absolvovala Edyta či Carmelo. V jiných případech se jedná o pobídku ze strany přátel či jiných referenčních skupin. V takovémto případě už lze mluvit i o určitém tlaku prostředí, který popisuje například Carmelo, a v kterém nejenže všichni kolem vyjíždí, ale dochází i k určité iniciaci ze strany učitelů, potažmo školy, kterou však aktéři racionalizují a reflektují jako volbu.

...jsem tady, protože jsem měl, u mě na univerzitě je tam hodně lidí, kteří odjíždějí do zahraničí, hlavně je tam hodně stipendií Erasmu, tak všichni

řikaj, když odjedem, bude to lepší na naučení se cizího jazyka, nebo jmenovitě francouzštiny, a to je nakonec proto, že jsem odjel... profesorka francouzštiny která mi řekla, že je potřeba odjet, protože pak budeš dělat ty své studia

CARMELO

V této fázi by se hlavní motiv dal nazvat «**proč ne?**», neboť při reinterpretaci tehdejších motivů pro odjezd se moji cestovatelé ohánějí buďto veskrze oficiálními motivy (a tedy těmi, které jsou přisuzovány obecně pobytu v zahraničí institucemi) anebo pouhou reakcí na iniciátorovu nabídku. Nekladli si otázku po významu a na pobídku odpovídali ve smyslu „uvidí se, co z toho bude... a tak „proč ne?“. Neboť jasně cílené jednání v daných chvílích nenalézají. Byla to prostě adaptace reflexe dané situace. Ovšem není to pro ně nijak problematické, neboť zpětně se jim pobyt jeví jak něco dobrého, přínosného a iniciační faktory jim nepřipadají důležité.

...moji rodiče se mě zeptali, jestli bych neměla chuť udělat si jazykový pobyt a já řekla: jo, proč ne

KATHARINA

Dalším velkým okruhem vysvětlující motivace skrze formulku „proč ne“ je jakési ukotvení v rodinné tradici, kterou jsem si internalizovala. S rodiči jsem hodně cestoval a jiný rodinní příslušníci také cestují, tak proč bych nemohl já, když nemám strach. Protože zkušenost onen strach odbourává, jak bude ukázáno později.

Maybe one of the most important thing would be my parents because they were never so afraid to travel.

ANNA

V další fázi cestovatelského vývoje se už však motivy proměňují, vzájemně se prolínají a stávají se daleko komplexnějšími. S prvním odjezdem, kterého byly plně strůjci, začínají moji cestovatelé hlásat své plnohodnotné aktérství, které je kováno četnými cestovatelskými zkušenostmi (viz dále). Vzhledem k tomu, že mluvíme tom, jakým způsobem se proměňuje identita a s ní i její motivy, dostáváme se zde tedy do míst vyprávění, kdy tito cestovatelé deklarují své vlastní rozhodnutí se svými vlastními motivy k němu. Motivem k odjezdu už není ono relativně pasivní „proč ne“ jakožto řešení okamžité situace. A jednání se stává více „projektové“, kdy aktéři začínají o něco usilovat. A tak se motivem může stát spíše jakási touha po vymanění se z klasických struktur, z obvyklých sociálních vazeb. Je to tedy touha po „změně každodenního života“, po zažití něčeho úplně jiného.

The beginning was like that. I wanted to do something else.

GLORIA

Odjezd provázela dychtivost po určité pauze, pauze v životě školských povinností. Mluví o touze po jiné časové koncepci.

...chtěla jsem dělat něco jiného mezi školou a začátkem mojí univerzity. A Jo, bylo to úplně něco jiného.

KATHARINA

Dost častým důvodem k zmiňované touze po změně pak byli pocity doma, které opanovala nuda, rutina...

...jak jsem chtěla opravdu odjet do Švédska, abych jela jinam, myslela jsem si, že Švédsko, bylo nanic, moc se mi tam nelíbilo, bylo to pro mě opravdu nudný, i když tam byly dobrý věci po materiální a sociální stránce, ... Protože pro mě to byla rutina, měla jsem, měla jsem rutinu takže to pro mě bylo nudný.

MY

Vzácně je vidět i určitá nespokojenost. V takovém kontextu se pak vycestování jeví jako řešení problémů.

When I went to Greece I was so depressed. I have known some people, for example from Sweden and they had it because of the weather or because there is sometimes so many things happening. And I got this depression. So I decided to go to Greece to stay there and study over there for a while.

SOUAD

Od pobytu v zahraničí tedy očekávali určitou vzruchu, zážitky, které by normálně neměli.

Tak určitá změna prázdnin, naučit se trošku jazyk a poznat něco nového, protože ráda cestuji, tak taky se podívat do kouta Francie, kam bych asi normálně na dovolenou nejela.

ZUZKA

Další z okruhů motivů typických pro odjezd je chuť osamostatnit se, která se zde zapisuje do přirozeného životního cyklu, který by se, jak ukazují později, dal přirovnat k **přechodovým rituálům** dle Turnera. (Soukup 2004). Do této oblasti patří jak touha vylétnout z hnízda, tak třeba i těžký vztah s rodiči, kteří přílišnou péči neumožňují požadovanou svobodu.

Byl jsem to já, kdo nechtěl zůstat u doma, byl jsem nespokojený, protože se mi moc nelíbily moje kurzy, moje vesnice byla malá a taky jsem si říkal, že se tady cítím trochu neužitečněj, a tak jsem se rozhodl odjet do zahraničí, abych viděl, jestli jsem schopnej zůstat sám... byla to chuť změnit, ale taky vztah k mým rodičům, který byl trochu, bylo to pro mě trochu těžké.

CARMELO

Cestování pak může být v tomto kontextu určitou zkouškou, předstupněm vedoucím k další úrovni dospělosti, který se stává určitým experimentem na sobě samém. Je to způsob určité životní zkoušky, jak „jít na zkušenou“, jak „jít do světa“, jako se chodilo v pohádkách.

Pobyt v zahraničí mimo obvyklé prostředí se stává jakousi „pauzou“, jakýmsi programovým provizoriem, které může být jedincem vnímáno jako možnost k ujasnění si cílů a plánů do budoucího života.

And because I didn't know what to choose, I knew that I want to go to university, but I didn't know absolutely what to do, so they said, well, you can take like, take your time and think about it, and meanwhile you will learn English and you will have experiences.

GLORIA

Mezi oficiálnější důvody pak patří samozřejmě snaha o budování kapitálu – v podobě naučení se cizího jazyku, zdokonalení se, neztracení či získání nových zkušeností. (konkrétněji na toto téma viz později).

That's why I am now here, not so that much to study abroad, but to experience living in a foreign county and managing to solve out all the problems that I come across.

KOSTAS

6.3 Strategie volby

V této části popisují jaké strategie nastupují u mých aktérů při volbě kam vyjet. Nutno samozřejmě znovu upozornit, že jde vždy o reflektovanou situaci. Existuje nabídka za daných kritérií a já se rozhoduji za jakých osobních podmínek na ni budu reflektovat. Na druhou stranu jsou moje volby ovlivněny tím, jaká je možnost nabídky a jaké jsou této možnosti výjezdu připisovány motivy. Je to dialektický proces, ve kterém se aktéři nějakým způsobem orientují, strategicky jednají a nabídky si „čtou“ a překládají svým způsobem.

Pokud se koncentruji u mých cestovatelů na jejich strategie volby, je nutné si položit, jak již bylo řečeno, otázky kam a jak vyjet? A právě v tomto procesu ujasňování si správných/vhodných/užitečných voleb hrají největší roli ony biograficky určené vlivy – mobilitní habitus, který vstupuje do cestování obecně. Na otázky jak a kam se zde nejsnadněji odpovídá skrze faktory rodiny, vrstevníků, peněz. Jazyk a původ cestovatele zde vystupují jako nejhlavnější vlivy, kdy určitým způsobem strukturují formulace hierarchizace zemí pobytu v očích aktérů. V neposlední řadě pak významně ovlivňuje volbu instituce. Cestovatelé tedy volí takový pobyt, kde mají určité zajištěné jistoty, který jim umožňuje určité zázemí. Zázemí může být formou již zmíněných rodinných či přátelských vazeb v zemi. Jistota je zajištěna finanční dostupností, geografickou vzdáleností či jazykovou vybaveností. A konečně největší oporou pak bývá ono instituční orámování.

Hierarchie zemí strukturovaná původem země – aneb jak je důležité býti Evropanem

V této části se zaměřím na to, jakým způsobem jsou hierarchizované země skrze původ cestovatele. Všichni moji cestovatelé mají občanství jedné ze zemí EU či země v té době k EU přístupující. Za zamyšlení stojí, do jaké míry jim tento fakt v cestování pomáhá. I

přesto, že v mých výpovědích se nenalézají na toto téma mnoho odkazů, je velice pravděpodobné, že původ hraje při cestování velkou roli, jak ukazuje následující odstavec. Nepřímým důkazem může být i to, že se moji aktéři nikdy nezmínili o existenci fyzických hranic mezi státy. Bariéry jsou pro ně spíše otázkou stereotypů o jednotlivých národních mentalitách.

I would also like to stay in Italy, in Germany, and all the EU countries, because it is easier...

KOSTAS

Navzdory skutečnosti, že pátrám po společně sdíleném smyslu pro pobyty v zahraničí bez ohledu na národnost, je nutno si uvědomit důležitost země původu, odkud se odchází (Wagner 1998, Bourdieu 1998). Být Evropanem má nový význam, který hraje nespornou roli na nejrozličnějších úrovních, a to jak po formální stránce, tak na úrovni aktérova vnímání.

Migrace, pohyb lidí v Evropě, zejména pak v EU, má jiný význam než např. pohyb obyvatelstva v Severní Americe. Vzhledem k historickým, ekonomickým, politickým a sociálním důsledkům jsme v současné době svědky procesu europanizace, který se odehrává ve dvou různých rovinách: na jedné straně jde o rozšiřování, na straně druhé o sbližování členských zemí. Aby toto vše bylo možné, Evropská komise s ostatními hlavními orgány realizovaly projekty těsné spolupráce mezi samotnými členskými zeměmi, mezi členskými zeměmi a kandidátskými zeměmi nebo i mezi samotnými kandidátskými zeměmi. Během tohoto procesu byly uskutečněny velmi důležité kroky, jako např. "4 svobody"²⁵, které velmi usnadňují výměnu mezi příslušnými zeměmi. Také společná měna EURO, která platí v 12 zemích, posiluje pocit příslušnosti ke společnému celku, který usnadňuje cestování. Vzdálenost mezi evropskými zeměmi byla určitým způsobem zkrácena, nejen sítěmi mezinárodní dopravy, ale také hospodářskou a kulturní (co se týče životní úrovně), politickou (demokratické struktury) nebo jazykovou blízkostí (což platí zejména pro země kolem Středozemního moře a Skandinávií). Hierarchie jazyků a její hodnocení, i když má regionální podoby, také velmi podstatně přispívá k zájmu, který je věnován cizím zemím, jak již bylo řečeno.

V současné době je možno hovořit (Coulon, Paivandi 2003) o zájmech, které jsou přikládány Velké Británii, Německu a Francii (v pořadí důležitosti), jakožto přijímajícím (cílovým) zemím s nejvyšším počtem zahraničních studentů. To připomíná další vliv přispívající k výběru cizí země, který činní aktér. Při analýze objemu a změny v migraci v čase, je možno pozorovat existenci jistého vývoje. Země, které byly tradičně výlučně

---

²⁵ Jedná se o svobodu pohybu osob, zboží, kapitálu a služeb

přijímacími (cílovými) zeměmi, se mění v země, ze kterých se také vyjíždí (země původu).

Největšími přijímajícími zeměmi zahraničních studentů (ale také co se týče jiného typu cizinců) po USA (pouze 1 evropský zahraniční student ze 6 jede do USA), jsou v Evropě Velká Británie na prvním místě, pak následuje Německo a Francie. Nicméně počet zahraničních studentů evropského původu navštěvujících vysoké školy ve Francii nepřekračuje 26 % v protikladu k Velké Británii (51 %) a k Německu (50 %), které současně společně s Řeckem patří k vysílajícím zemím, kde se mezinárodní mobilita dotýká 100 000 studentů.

I wasn't actually scared, at that point because It's not like I'm in Russia and I thought that's civilized country so it was really not scared.

ANNA

Skutečnost být Evropanem je nezanedbatelná i v jiné oblasti. Téměř celá část Evropy patří mezi členské země OECD s všeobecně vyšší životní úrovní. Tento aspekt má několik důsledků, mezi kterými lze považovat za nejdůležitější pro cesty a pobyt v zahraničí to, že možnost vyjet neznamená tak velké individuální úsilí jako v zemích chudších. Realizovat individuální projekt je dostupnější pro větší část společnosti. Životní náklady jsou navzdory rozdílnostem mezi zeměmi na jihu a na severu víceméně stejné, pokud dítě z jedné rodiny studuje na universitě a nebydlí již doma a dále zůstává finančně podporováno rodinou. Rozdílnost finančních zdrojů²⁶ pro rodinu, jejíž dítě bydlí mimo domov, ale ve stejném městě nebo v jiném městě a jiném státě, není podstatná²⁷. Navíc zahraniční studenti mají často více možností uspět, pokud jde o ubytování na koleji nebo v levnějších bytech, díky pouhé skutečnosti, že jsou zdaleka.

Ano, moje rodiče. Moji rodiče mi platí taky moje studia v Německu. Takže když potřebuju, dají mi peníze na život, abych mohla zaplatit moje najemný, na jídlo

KATHARINA

Kromě toho všeho, být evropským státním příslušníkem (zejména EU), znamená pro jedince požívání zvláštních práv ve vztahu k ostatním cizincům, kteří nejsou státními příslušníky EU. Všeobecně jde o vymoženosti většího práva (právo usadit se, právo na pokrytí sociálního a zdravotního zabezpečení a právo na přístup k práci, atd.) a méně povinností v každodenním životě (např. značné rozdíly podmínek pro získání povolení

²⁶ Jedná se samozřejmě o obecný pohled – o rodiny, které si můžou a priori dovolit podporovat studia svých dětí už v zemi původu. Neboť je vysoce pravděpodobné, že rodina, která si nemůže dovolit podporovat své dítě na studiích doma, toho není schopna ani v zahraničí.

²⁷ Přesto studenti ze Severských zemí přicházejí na studia na Jih Evropy konstatují vyšší životní náklady, než kdyby byli zůstali na studiích doma. Tato rovnice platí i obráceně.

pobytu ve Francii). Pocházet z Evropy je velmi výhodné²⁸. V důsledku toho odjet do zahraničí na krátkodobý pobyt (pracovní, studijní či turistický) je obecně pro mladého Evropana, zejména státního příslušníka EU podstatně jednodušší, přístupnější a realizovatelnější, než pro cizince, který nemá tyto výhody.

Q: What next it was necessary to do for living in France?

Nothing extremely difficult, I simply had to prepare my stay here, contact the University and the residence, buy the tickets and that's all! I did not even had to get a passport, I already had one valid since my other travels abroad.

KOSTAS

Aby bylo možné vyvodit nějaké závěry, ve vztahu ke skutečnosti být Evropanem ze všech již zmíněných důvodů, je možné zdůraznit fakt, že cestování podniknuté Evropanem, má jinou konotaci. Smysl, který je přisuzován tomuto pobytu v zahraničí všemi zúčastněnými aktéry, je různý (multikulturní zkušenost, osobní obohacení směrem k otevřenosti, atd.- viz později) - v protikladu k jiným typům migrantů, kteří mají úmysl usadit se. Z čehož vyplývá lepší status a přijetí v zemích EU jiného Evropana, než jiného cizince.

Je tedy absolutně nezbytné zdůraznit, že výhody poskytované Evropanům ve srovnání s jinými cizinci jsou nevědomě nebo vědomě zvnitřněny a přizpůsobeny pro všechny typy sociálních aktérů. Stejně tak vztah k instituci v zahraničí jakož i vztah k přijímající společnosti se děje v rámci této logiky. Mladí Evropané znají existenci hierarchie mezi zeměmi, důležitost svého původu (příznivého) v své přijímající(cílové) zemi a také jsou si vědomi, že ostatní to vědí. Zde je významná podstata příčin interní mobility v Evropě - tento konsensus mezi Evropany tak málo skrytý dovoluje obecně lepší přijetí pro její státní příslušníky a "všem je to známo".

Q :...so maybe that's why you turned your interest to the Western European countries, or developed countries?

Probably because these countries are considered more open and more hospitable.

KOSTAS

V předchozí části bylo ukázáno, jakým způsobem příznivě ovlivňuje původ své cestovatele. Moji aktéři si cizí země, kde hodlají uskutečnit svůj pobyt vybírají i podle dalších kritérií, kde opět možno nalézt velkou racionalitu ve volbě. Země jsou také vybírány podle určité *geografické relevance* a polohy vůči své mateřské zemi. Pověštinou

---

²⁸ Tohoto „vyvoleného“ statusu, který souvisí s obecnou hierarchizací zemí, požívají též občané další států jako např. USA, Kanady, Švýcarska, Norska atd. (obecně se jedná o země Velké triády zmíněné v předchozích částech)

hraje zejména při prvních zkušenostech roli geografická blízkost, která souvisí i s finanční dostupností.

I could choose to go to the several countries that we have exchange program with. Our university. Especially my subject. And that is why Greece. We have some kind of cooperation together in Athens. I asked my teachers. I was supposed to go to Australia, but that was too expensive for me, so I did not take it. Greece is cheaper and not so far away. So I could actually afford the tickets

SOUAD

Jindy se jedná o romantickou představu velké „dobrodružné cesty“, kde je to úplně jiné, někdy zase láká dobré počasí, či obecně místa, kam bychom se normálně nepodívali.

Because I wanted to go really far, its all like a journey I went to US, I was really, really far.

ANNA

Nejdůležitější je pak, že nejprve je vybírána země a to nejčastěji právě skrze jazyk, jak již bylo ukázáno. Teprve posléze je vybráno přesné místo pobytu. Zde opět hraje největší roli samotná *institucionální nabídka*, které se cestovatelé přizpůsobují a která do určité míry volbu nastavuje a svým způsobem tak usnadňuje. A tak se stává výsledné místo pobytu v zahraničí povětšinou do velké míry dílem náhody.

... úplně na začátku byla moje volba Anglie, ale na konec to byla, no nebyly tam volný místa, tak jsem se rozhodl jet do Paříže, ale Paříž byla moc drahá, tak jsem se rozhodl přijet sem do Lyonu a přece jen je to dobrý, protože pro mě to tady jde, je to vážně pěkný...

CARMELO

Pokud i přesto je možno dále volit, následuje strategie volby skrze kombinaci předchozích faktorů. Kam mám možnost jet, kde se nejspíše dostanu (není o to místo takový zájem) a kde to je finančně dostupné, kde případně někoho znám, a kde bude co dělat.

Chtěla jsem ještě jednou jet do Francie a žít tam. Rozhodla jsem se pro Lyon, protože jsem chtěla jet do nějakého velkého města. Ale nechtěla jsem jet do Paříže, protože Paříž, ta je moc velká a je tam hodně turistů. Obvyčejně nemáš možnost žít v centru Paříže. Takže bydlíš na předměstí a každý den jezdíš metrem a to zabírá hodně času. A proto jsem se rozhodla pro Lyon. Navíc myslím, že je na dobrém místě ve Francii, protože to není daleko do Německa, na hory, není to daleko ani k moři, do Marseille a Paříže taky není daleko a může se tam jet na víkend. Myslím, že je to dobrý.

Q: Ty sis mohla vybrat jakýkoliv město?

Ne jakýkoliv město, ale byl tam výběr asi deseti měst: Lyon, Grenoble, Bordeaux, Toulouse, byl tam Štrasburk, ... nepamatuju si to moc dobře. Trochu jsem přemýšlela. Navíc už jsem trochu znala Lyon, protože sestra mojí nejlepší kamarádky tady taky byla rok na Erasmu. A když jsem sem loni jela, moc se mi Lyon líbil... a řekla jsem si, že sem chci jet taky.

KATHARINA

I jiné volby cest se odehrávají *skrze dané osobní kontakty*. A jak cestování přibývá, tak přibývá i kontaktů a s nimi i potencionálních možností.

The idea of it came from one of my Canadian friends, Emily, because she kept talking about Canada like, "it is wonderful and you should come, I will be there, I can help you it will be easier than doing the Erasmus", because the exchange was with her university. So I started thinking about it and I know other two people in that university. ... So I will really try to get the exchange with Ottawa or with Montreal.

GLORIA

Strategie volby skrze jazyk již byla popsána v předchozí části týkající se jazyka obecně. A právě ve strategiích volby kam odjet, je možno nalézt snahu o naplnění očekávání zdokonalení se v cizím jazyce. Hierarchie zemí je tedy *strukturována dle jazyka*, který ovládáme.

I was thinking because I wanted to go to Australia, and mum said "no, too far." So fine, I want to go to Canada. I wanted to go to Anglophone place and... Why? Because it was the only language I knew at all

GLORIA

Ne nepodobně jako u hierarchie jazyků je možno nalézt u mých aktérů i *osobní hierarchii zemí*, která se může odlišovat od všeobecně valorizovaných zemí. Zdá se, že existuje i něco jako osobní *fetish země*, kterou cestovatel obdivuje a která má pro něj hodnotu.

Protože já myslím, že Francie je vážně úžasná země a jazyk je taky moc hezký.

KATHARINA

A konečně *zastřešení institucí* je též velice strategickým krokem aktéra. Neboť i přesto, že ho omezuje tím, že se musí přizpůsobit, znamená i určité institucí vyjednané postavení v cílové zemi, které je chtěné a vyhledávané.

Protože, jako AU-PAIR do Německa je složitě se dostat a postavení AU-PAIREK v Německu bych řekla, že je daleko horší, tak proto jsem se rozhodla pro Francii...

A proč ti přišlo zajímavé jet do Německa na univerzitu?

No já nevím, v čem je to zajímavé, prostě takové dětské sny nebo nevím, nebo taky jsem trošku ukázat, že nejsme blbí.

ZUZKA

7 Pobyť jinde

V předchozích částech jsem popsala, co všechno a jakým způsobem ovlivňuje cestovatele při jeho odjezdu do zahraničí, jaké jsou jeho důvody k odjezdu a jaké jsou jeho strategie volby pro to, kam a jakým způsobem vyjet. V následující části se zaměřím na to, co to vlastně je ten pobyt v zahraničí, jaké má charakteristiky, ale hlavně, co znamená pro samotného aktéra. Jak jej vnímá, jak jej prožívá.

Pobyt v zahraničí, jak již bylo ukázáno, je velice dynamický a komplexní proces a nejinak je tomu v interpretaci samotného aktéra, který ho prožívá, definuje si ho, redefinuje a znovu zažívá.

Předchozí řádky naznačují, že pobyt v zahraničí je vlastně takový pobyt „jinde“ (espace-temps intermédiaire – Roulleau-Berger), ve kterém se odehrává docela jiný příběh, v rámci něž cestovatelé procházejí na své trajektorii v zahraničí mnoha různými stádii.

Po krátké euforii z příjezdu zažívá naprostá většina smíšené pocity související s problematickou adaptací na nové kulturní a sociální rámce / vazby, v rámci nichž je vnímán a hodnocen jiným způsobem než doposud, což do určité míry destabilizuje jeho identitu/y.

V druhé fázi nastupuje určitá „postmobilitní“ strategie, kdy se cestovatel vyrovnává s jinakostí a je nucen si znovu vyjednat svou identitu v okruhu nových / jiných lidí, což se děje skrze rekonstrukci sebe samotného a tím, že vychází vstříc DRUHÉMU. V další fázi je pak díky předešlým reflexím schopen zažívat a prožívat naplno svůj život v cizině, který se mu jeví jako velice intenzivní a opravdový.

V konečné fázi, která se však týká především našich zkušených cestovatelů, jedinec, skrze své předchozí zkušenosti, nalézá výhody, které mu toto cestování umožňuje, dodává mu smysl a uvažuje o možnostech života v mobilitě, prostřednictvím kterého konstruuje svou identitu.²⁹

7.1 Destabilizace identity

V dnešní době, o které se často mluví jako o postmodern, je identita předmětem četných diskuzí. I přes různé názory na onu „obecnou jednotu vnitřního psychického života a

---

²⁹ Tato stádia nemusí a nejsou vždy v tomto pořadí a mohou se vzájemně překrývat. Důležité však je, že každý, kdo v zahraničí tráví čas v rámci pobytu, jimi do určité míry prochází, a to hlavně u prvních pobytů v cizině; pak už nastupuje zkušenost a reflexe dané situace, která do určité míry odbourává negativní fáze.

jednání, která bývá též nazývána autentickým bytím“ (VSS 1996:414), nikdo ze současných sociologů a antropologů nepochybuje o tom, že identita je vztahová, pluralitní, indexikální, nezbytná pro integritu osobnosti a že je permanentně inter/subjektivně vyjednáována a konstruována.

Identita je tedy především procesem, kdy v průběhu socializace jedince genetické a biologické danosti či dispozice přetváří v určitou inter/subjektivní identitu. Mead, který se nechal inspirovat Cooleym a jeho *zrcadleným já*, tvrdí, že osoba získává svou identitu v momentě, kdy se dokáže vžít do role druhého. Sebeuvědomění dosahujeme, když začneme rozlišovat mezi formou **I** (nesocializovaný jedinec se spontánními přáními a náladami) a formou **me** (sociální já – schopnost vidění sama sebe očima druhých). Během socializačního procesu si jedinec prostou nápodobou osvojuje a je schopen přejímat role svých nejbližších. Ti, kteří jsou v procesu intersubjektivní konstrukce, (neboť ono přejímání není pouhou jednostranou pasivní činností), a které jsou nám blízkým referenčním rámcem, nazývá Mead **významnými druhými**.

Tímto způsobem se lidská přirozenost vytváří v procesu interakce, kde je neustále vyjednáována. Každá osobnost je pak výsledkem přejímání postojů ostatních, a to včetně všeobecných hodnot, norem a mravních pravidel (**generalizovaný druhý**) [VSS 1990, Giddens 1999]. Osobní identita je tvořena v dialektickém procesu mezi uznáním, které nám poskytují jiní, a způsobem, jak tyto askripce druhých přijmeme za své.

Každý z nás tedy potřebuje mít určité ukotvení, určité zázemí. Jedná se o psychologickou potřebu mít kolem sebe druhé, kteří nám napovídají, kdo vlastně jsme. Pohled nám běžného "významného" a "generalizované druhého" nám však v cizině do určité míry chybí, což vede k určité destabilizaci naší identity. Neboť vzdálenost ke svým blízkých, jak geografická, tak psychologická se dá, i přes možnost kontaktu skrze moderní technologie, nahradit pouze částečně, a tak dochází během pobytu v zahraničí k určité identitní nekohernetnosti, tak jak jí popisuje například Schütz (1944), který bude společně s Meadem a Simmelem (1997) mou inspirací pro následující řádky.

V následující pasáži popisují pocity, které povětšinou prožívá osoba, která po určitou dobu žije v zahraničí. Tyto zážitky, které mají tak velký dopad na identitu jedince, bývají často obecně nazývány *kulturním šokem*. Alfred Schütz (1944) ve své eseji „Cizinec“ popisuje, že každá osoba je ze své my-skupiny obdařena určitými kulturními vzorci, kterými jsou všechny „peculiar valuations, institutions and systems of orientation and guidance (such as folkways, mores, laws, habits, customs, etiquette, fashions).“ (Schütz 1944: 499)

Při setkání s cizincem, však tyto „moje“ kulturní vzorce přestávají platit, neboť cizinec má „své“ kulturní vzorce odlišné. V interakci, v níž je naše jednání založeno na stereo/typifikacích daných naší (a též naší skupiny) biografickou zkušeností, tyto vzorce selhávají, a to na obou stranách. Pokud se jako cizinec octnu v kontaktu se skupinou založenou na jiných kulturních vzorcích, odlišných od mých, dochází k znesamozřejmění pro mě samozřejmého způsobu interpretace situace a jednání. A tedy vnímání sebe samého, toho jak nás vnímá DRUHÝ, onoho „jako obvykle“.

Je to proces, který je opětovně dialektický, kdy na straně jedné cizinec, jenž se přibližuje k jiné skupině, musí (a taky to dělá) analyzovat své kulturní vzorce, své obvyklé typifikace, které mu však nepřinášejí / neposkytují odpovědi. Toto znesamozřejmění vede k určité nestabilitě v kohherentnosti v jeho vlastní identitě, referenčních rámců.

Na druhou stranu, sám je svou fyzickou blízkostí provázenou psychickou vzdáleností považován za „něco“ objektivního. „Proto také nejsou cizinci ve skutečnosti vnímáni jako individua, nýbrž pouze jako cizinci jednoho určitého typu; moment vzdálenosti není ve vztahu k nim méně obecný než moment blízkosti“ (Simmel 1947:32).

Na základě této dvojí dialektiky se cizinec, jak tvrdí Schütz, dostává do určité formy *identitní* krize a stává se marginálním jedincem (sám sobě i vůči ostatním), což je jakousi formou transičního stavu. Na tyto změny je potřeba reagovat; když si při setkání s něčím jiným doplňujeme náš balíček příručního vědění, dochází k přerámování referencí. Schütz tyto pocity a následně adaptace na ně přirovnává ke znalosti jazyka, kdy se z pasivních gramatických pravidel (schémat výrazů) stává reálná schopnost komunikace.

A proto, abychom se začlenili do MY (cílová skupina), je nutné onen jazyk (kulturní vzorce) ovládat „*one must have written love letters in it; one has to know how to pray and curse in it and how to say things with every shade appropriate to the addressee and to the situation.*“ (ibid 505). Jedinec se tedy přizpůsobuje novým hodnotám, jedná o proces adaptace, což je stále trvajícím a zvědavým procesem začleňování se do „nového“ kulturního vzorce.

V následujících výpovědích lze víceméně nalézt celý průběh tohoto od znesamozřejmění svého vlastního obvyklého až po určitou formu sociální adaptace.

Pocity po příjezdu jsou něčím novým, vzrušujícím, onou cílenou změnou.

Tak na začátku to byla novota, takže to pro mě bylo úžasný, protože jsem byl doma s novou rodinou, měl jsem bratra a pro mě, nemám doma bratry, takže to pro mě bylo zvláštní a hlavně to bylo zábavný, protože byl větší než já a mohl jsem chodit ven s kamarády a to je docela hezký, ne? Takže na začátku to bylo pro mě úžasný...

CARMELO

Během pobytu v nám doposud cizím prostředí dochází ke ztrátě každodenních jistot, daného sociálního ukotvení (ač už v podobě jazyka, přátel či rodiny). Každý z mých informátorů nějakým způsobem tyto pocity nezakořenění popisuje.

... ale vím, že přece když jsem tam byl, že to bylo v určitých momentech těžký, na pokračování, protože přece jenom můj život byl normálně jinej, ale tam, tam to bylo úplně jiný. A podle mě, nebyl jsem nad věcma, možná přátele potřebuju, víš, když jsi doma, máš jistotu, protože máš přátele, máš rodinu, máš svůj svět a jsi uvnitř.

CARMELO

Nastupují pocity samoty, neboť vlastně nikoho neznáte, nikdo není ten „Váš“. Aktér se cítí osamělý, nedoceněný.

Já jsem si myslela, že to bude spíš, jak jsem viděla v seriálech, ne nutně jako doma, ale přece jen, ale ve skutečnosti ne, když jsem tam byla jen na 3 týdny, chovali se ke mně trochu střeleně, možná, že mysleli, že to nestojí za námahu mě poznat. Byla jsem tam jako novinka, takže tam přece jen byli lidi, kteří se se mnou bavili, aby mohli říct - mluvil jsem s ní. Byla jsem tam samotná malá Švédka.

MY

Nejhorší jsou pak pocity, když je člověk nemocný a tedy fyzicky oslábly a nebo když nemůže být se svými blízkými v momentě, kdy vždy bývá – třeba na svátky.

Being ill, that's the worst thing. Definitely. Once I fell ill in Estonia, that was my first year, I didn't know many people. I stayed in my room for a week, I became really depressed. When you're physically weak, friends are just not enough. They can't be your nanny.

ANNA

This year around Christmas, I felt nostalgic. This was my first time away from home during Christmas time. And usually, my grandmother makes a special Christmas dinner. She makes a lot of food for all the family, then we sing and then we wish each other 'Merry Christmas' and give presents. I was in Ireland for Christmas, I saw all the decorations, Christmas spirit was in the air. I thought about my family. I really missed them this year, and for a moment I felt like jumping on the next plane to Latvia.

ANNA

Člověk se cítí nezakotvený, nerozumí jazyku, který jakožto bariéra ještě podporuje jeho pocit izolace.

Neznal jsem dobře všechny slova a tak někdy jsem se cítil sám, ne nad ostatníma...

CARMELO

Cestovatel se naplno začíná cítit cizincem. A to cizím sám sobě i vůči novým druhým. Nerozumí prostředí ve kterém se pohybuje, ani jeho pravidlům. V tomto momentě nastupuje řešení svalit to na ty druhé, neboť ti mě nepřijali, ty jsou divní / příliš jiný. Nastupují stereotypy, kdy cizincovým neštěstím, kdy nazírání ostatních aktérů skrze své prizma vede hlavně k tendencím považovat jednotlivé subjektivní charakteristiky za

obecné rysy skupiny. Konstruuje si tak sociální svět, který je pro něj pseudo-anonymní, pseudo-intimní a pseudo-typický (ibid 506).

But the problem with me was my work mates. I didn't really like them, well, and they didn't like me. They were very cold and, I don't know, sometimes it was like we would retire one hour for the break, lunch break in the canteen, and eat there, usually four five people, and no one talked to each other, like, everyone's reading a newspaper or doing nothing. I don't know, they were very cold as well, in the beginning. I thought at first it's just a problem with Irish people, but then I realized that there were just people I didn't like.

GLORIA

Avšak aktér vnímá i své okolí, které na něj reaguje obdobnými stereotypy a shlíží prizmatem jeho národnosti a přisuzuje mu onu *objektivnost*.

I have started to work in the hospital in some laboratory over there and people just saw me as this Swedish girl, very rich, coming over there to look down on them in some way. Not respecting them and that was not my case of course. I just tried to fit in, to be one of them, but they pushed me out all the time. And I felt so many things going unfair over there. What comes to authority for example. You are a doctor, you don't talk to a nurse that is for sure. Nurse is nothing over there. Doctors and medical laborants they didn't even eat together. It was nothing. I wasn't used to it back home. I don't give a damn to see a doctor or something. We are all equal. Yes, I remember one of the head doctors over there, she said to me, I was asking her about this machine using instruments and she said, "No, we don't have it. So, why don't you buy it for us maybe? You can afford this, can't you?" And that was her answer. And I was like, ehm, very nice.

SOUAD

Častým problémem bývá vyvázání se z předchozích sociálních struktur a cestovatel má tendenci *nostalgicky* nahlížet na to, co měl tam a tady už nemá. Obrací se k minulosti, která je jeho referenčním rámcem.

Maybe, we are just not satisfied in some way. I am not talking only about myself. Maybe we could compare our lives. For example what we could have instead of this and that's why we can't enjoy our presence now. The city we are living in now and people are meeting now. Because you are just living in the past in some way. Because I should call it past back home. It's past actually. But I am trying. I have been open minded here and trying many times. But still my heart can't let it and I mean the city, the country. It's beautiful. The nature, whatever, oh my god, I wish it was Sweden.

SOUAD

Někdy se nespokojenost projevuje i nepřímou. Cestovatel má pocit, že nebylo splněno jeho očekávání, není spokojen s vnějšími podmínkami / faktory, často institučně nastavenými, které nemůže změnit.

Takže, co se mi nelíbí, pokoj na koleji, nejsem spokojená s kurzy, které navštěvuji ve škole, protože řekla bych, že jsou něco jiného než jsem očekávala.

ZUZKA

V této fázi si osoba povětšinou uvědomí, že je na to sama a že musí začít vzniklou situaci řešit.

...because when you are in the foreign country you have to be alone..

EDYTA

Většina v této fázi toto řeší různými strategiemi adaptaci. Ovšem jsou i tací, i když je jich poskromnu, kteří tyto identitní proměny nezvládají a prožívají tak velké identitní krize, že radši situaci vzdají a navrátí se zpět do své země (mezi své generalizované druhé) a mezi své blízké (Významné druhé).

7.2 Strategie adaptace

V této fázi probíhají dva základní přístupy a reakce na vzniklou situaci. Cestovatel začíná reflektovat sám sebe a svůj předchozí život na straně jedné a otvírá se vůči DRUHÉMU / JINÉMU na straně druhé. Je možno se na toto podívat opětovně skrze *motivační teorii napětí*, kdy strategickým zvládnutím situace (tlaků a napětí) usilujeme o dosažení konsensu v nás, s druhými ale i s prostředím.

V první řadě se aktér obrací sám k sobě. Dochází k reflexi svého předchozího života, reinterpretuje a znovu si vyjednává svůj vztah k významným a generalizovaným druhým.

...ale přece jen to bylo dobrý a jistý a zůstat tam; ocenil jsem mnohem víc svůj vnitřní život u mě doma na Sicilii, takže moji rodinu a pak všechno, pomohlo mi to mít radši víc věcí, což teď dělám málo.

CARMELO

...rozumím si moc dobře se svou rodinou, mým bratrem, moji sestrou, a nejsem zvyklá být doma sama, jsem nejstarší, takže moje sestra a můj bratr byli pořád ještě doma. A v té době jsem nebyla ani trochu zvyklá být úplně sama. Takže to byl zvyk, který to dělal od začátku. Ale potom jsem se moc, moc rychle se všema seznámila a šlo to.

KATHARINA

V průběhu cest se proměňuje vztah k sobě samotnému. Aktér relativizuje své postavení. Ono „normální“ se bortí. Neboť lidé jsou z mnoha různých zemí a on je pouze jedním z nich. Začíná si uvědomovat a reflektovat existenci stereotypů a kulturních rozdílů. Popřípadě reaguje na své vztahy a sociální zázemí, které zanechal v zemi svého původu.

...because one time if you are staying in your country, you can complain a little about the things, problems in your country. And you take for granted the good things, because you've always had them. If I go abroad, you look for what you think is normal just to you, and it is not.

GLORIA

Mění se také vztah k rodné vlasti, kterou na základě svých zkušeností v cizině začíná cestovatel oceňovat a vnímat v jiném příznivějším světle. Začíná si daleko více uvědomovat svou *národní identitu*:

...you see other faults your country has that you didn't see before. You see that abroad there is a better way of doing something. But I found myself kind of fighting for my Italy more than before.

GLORIA

Udržovala jsem si odstup od své národnosti, který jsem měla předtím, ale zároveň jsem hrdá na to, že jsem Švédka, je to možná hrdost, která je trochu, nevím, nějaká hrdost, která je pravdu skrytá.

MY

Na základě tohoto znovu-vyjednávání referenčních rámců se aktér obrací a vychází vstříc DRUHÉMU. Stává se otevřenějším a připravenějším na setkání s jinakostí. Poznává, že je to na něm, že se musí více snažit. Začleňuje do místního života. Je připraven na vytvoření nového "významného druhého".

Jedním ze způsobů je klasický obrat na generalizovaného druhého a tedy na osoby stejné národnosti, jako je aktér sám, se kterými se *separují* od ostatních.

Like the first couple of, the first day I think was a little bit bad. But then I have been, like I was in a group of Italians, and with my roommate, who I liked.

GLORIA

Bylo to dobrý, hlavně že jsem potkal jiný Italy, s kterými jsme dělali spoustu věcí, hodně jsme cestovali a pak všechno tohle,

CARMELO (o svém pobytu ve Švýcarsku)

...because you know if you are abroad and you realize someone else is Italian, from your own country, you are like, hey, how are you, bla bla bla, you don't need anything to...

GLORIA

Časté se zvýší vyhledávání kontaktů se svým významným druhým. Někteří dobíjejí energii znovuvtvzováním se o konzistenci své identity skrze časté návštěvy / návraty do své země či častým přijímáním návštěv svých blízkých. Jejich cílem pak ani není nutně zapojení se do lokální dimenze svého pobytu. (Příkladem mohou být například osoby, které si velice často dopisují / volají se svými blízkými, nemají žádné místní kamarády ani známé, nemají ani místní sim-kartu do mobilního telefonu). V tomto kontextu dochází k určité osobní marginalizaci

Například jiná věc, po nějakém čase se Elena musela vrátit do Itálie, protože chtěla moc vidět znova svoji rodinu, myslím, že tam odjela a že v tu chvíli doma mohla líp rozumět, a na konci řekli, že by tam měla možná zůstat, že by tam měla dělat víc věcí.

CARMELO o další Italce Eleně

especially for Italians, you can see that it's their first time away from their mum and from Italy and they are so equipped for these things and still in contact with their family, it's so near here, oh come on, it's just tree hours and they are making, oh I'm so far away from home

ANNA

Zdaleka nejvíce používanou strategií je pak snaha o vytvoření si nových významných druhých z osob, které jsou na tom podobně. Tato strategie je nečastější mimo jiné i z toho

důvodu, že jelikož jsou na tom všichni stejně (kteří absolvují onen pobyt), všichni jsou cizinci a jsou tedy ve stejné situaci oproti místním, mají tendenci být velice přátelští, otevření a snadno se seznamují. Navíc jsou k tomuto typu vazeb často velice podporováni samotnými institucemi (Pamatuji si, jak jsme ve všichni cizí studenti (hlavně Erasmus) bydleli v jedné budově a místních obyvatel tam bylo opravdu poskrovnu – z terénního deníku), kteří se je nejenom snaží dát dohromady skrze různé aktivity, ale často mívají i společné kurzy ve škole. Vytvoří spolu jakou mezinárodní enklávu, kdy důležitostí nabývá status “internacionála“ či „Erasmáka“. Fakt, že jsou vůči místní populaci na tom všichni stejně, jim umožňuje jejich rozdílnost překonat a vzniká společenství, ve kterém se *asimilují* jejich odlišné národní identity.

I worked in the hospital and I was having fun. I started to hang out, be, with exchange students. There were people from all over the world. Could be Germans, English, Americans, Canadians, Mexicans, Czechs ... all over. That was cool, that was great. I loved it. So I did that for last 3 years, so I was making parties with them and eating together, going out together, travelling, whatever. I did even course with them, just to be with them. Because I felt at home. I felt one of them. They are foreigners there and so am I. So I felt at home and very close. I loved it.

SOUAD

Často se tedy stává, že Erasmus bývá pobyt, ve kterém poznáte lidi úplně odevšad, budete mít kamarády z různých koutů světa, ale žádného z místních. A dost často, jelikož probíhá výuka v angličtině a neumíte-li dostatečně jazyk země, se bavíte se svými známými taktéž v angličtině – je vlastně úplně jedno, kde jste. Jste prostě na Erasmu.

Oproti tomu strategie na začlenění se do místní, geograficky určené komunity je, jak již bylo vysvětleno, strategií velice náročnou a obtížnou a proto též velice zřídka kdy úspěšnou. Neboť většinou vyžaduje nejenom výraznější jazykovou vybavenost dané země a delší časové období, ale také předchozí zkušenost a reflexi z minulých pobytů a zážitků v cizině, které je potřeba umět „zužitkovat“ ve svůj prospěch, je-li tato integrační strategie, potažmo zapojení se místní komunity, cílem.

Já jsem si myslela, než jsem odjela, že potkám hodně Francouzů, že budu mít hodně, hodně francouzskych kamarádů, až se vrátím do Švédska, ale ve skutečnosti to tak nebylo. Měla jsem hodně kamarádů, ale skoro všechny cizince a navíc, jediní, kteří s náma chtěli opravdu mluvit, byli cizinci na fakultě, ale frankofonní cizinci, jako Kanadani nebo Afričani.

MY

Avšak moji cestovatelé s tím nemají nezbytně takové problémy.

I liked it very much and it was easy for me because of the language. Its very important if you speak the language of the country. It was quite easy for me because I spoke English already.

Q : Did you speak all the time in English?

Mostly. There I could meet, I made a lot of friends with American people just because it was so easy.

Q : Are you in contact with them?

Yes, with a couple of them. And I also met a lot of people like me from Europe, I met a lot of people from Czech Republic actually and Poland and Russian people and some Lithuanians.

ANNA

Je samozřejmě nutné zdůraznit, že aktér tyto způsoby reakcí na vzniklé situace nejistot činí v různé intenzitě a v různých kombinacích

Most of the time I am spending with my Italian friend, she is my best friend and I would never expect it. Few Polish people and Spanish. Brazil. Also a French girl. But It's hard to say for me who is my friend and who is not my friend, we are all We are people from different cultures. But basically, we talk English. I would need more contact also with French language.

EDYTA

A tedy ať už je to skrze cestovatelovu reflexi sebe samého či svého zázemí, či skrze vytvoření nových významných druhých a nebo kombinací obou přístupů, aktér se v průběhu času v cizí zemi ustálí, familiarizuje se s prostředím a začíná oceňovat svůj „nový“ život se všemy jeho atributy a intenzitou.

The experience in general, of being abroad, I like that it's so easy to find friends. Because everyone is alone, so you really need company, ... And if there would be nothing to do and you don't have any other friends, so you meet someone and say "hi, how are you", "hi" and "should we go out?" (laugh). I kind of changed a lot being abroad when I realized I could do it by myself and this I like.

GLORIA

7.3 Nový intenzivní život

Cestovatel si tedy zvykl a začíná si svůj pobyt užívat. Začíná nalézat zjevné atributy pobytu v zahraničí, které jsou v jeho prospěch. Oceňuje **autonomii**, kdy je strůjcem svého života. Zjišťuje, že **status cizince** může být i **výhodný** Kladně pociťuje vyvázání se z původních doma vytvořených sociálních vazeb, které mu zde zaručuje určitou **anonymitu** a možnost začínat znovu. Plnými doušky ochutnává určitou **lehkost života** v zahraničí. Uvědomuje si **možnost být znovu aktérem** svého momentálního života. Prochází často významným vývojem a skrze zážitky a pocity **v cizině dospívá a roste**. A konečně si uvědomuje, že život / pobyt jinde je **časově omezený** a je proto potřeba ho plně této využít. Hodnotou se stává aktérovo ukotvení v „**tady a teď**“, ve kterém zažívá **intenzivní prožitky** (se svými momentálními významnými druhými).

Pojem autonomie je v tomto kontextu vnímán jiným způsobem. Samostatnost je sice dána do určité míry tím, že si rozhodují o svém životě a svých krocích sám (to samozřejmě závisí na míře, do jaké instituce, respektive její povinnosti, zasahuje do konkrétního pobytu v zahraničí – např. pobyt na táboře v USA je jen velmi málo svobodná záležitost),

rozhodují se však na základě svého nového okolí a tedy relativně nezávisle na svých vazbách v domovské zemi.

Tady je to opravdu jiný, protože jsem to já, kdo musí něco dělat, jsem to já, kdo rozhoduje věci, který chci,... teď jsem v domě s ostatními studenty a budu při svém pobytu dělat, na co mám chuť. Jsem to já, kdo se musí pohnout, když chci něčeho dosáhnout...

CARMELO

Status cizince dodává životu na lehkosti. Jedinec, který je vyvázaný ze svých povinností, ale i z očekávání vůči němu. není vnímán jako subjekt, ale spíše objekt (viz Simmel 1947).

I don't know. I would prefer somewhere abroad... I like it, I think it's easier...

Q: It's easier? Why?

Because everyone like is helpful. Not really, but in Italy you are supposed to do it by yourself.

Q: You can afford to do another thing, that you couldn't do if you were in Italy.

... I think it is more the way people have, like I don't know, I feel like I should be able to do everything by myself, but I can't because obviously I need help...

Q: It can be comfortable to be there, and...

If you don't want to do anything, it's not a big deal. You know how things work there.

Q: And you have the institution behind your back taking care of you.

Well. Ok, I like being abroad by myself. Usually people when they know that you are afraid, they are like ooo uuu aaa .....I will help you to do that.

GLORIA

V tomto kontextu může být status cizince i výhodou, pokud na ni člověk dostatečně referuje (bez očekávání, bez povinností). Existuje zde jakási záchranná sociální síť, kde je institucionalizováno cizinectví Erasmu.

Pokud je tedy instituční orámování zajištěno, odpadá velké množství existenčních starostí a život nabývá na lehkosti a jednoduchosti – easy-going.

This year it's like a holiday, because I didn't have to look for a job, for a house, and the chance to meet people, like young people, is like great...like you have nothing really to do, like, ok you have to go to class, and then with the time that's left, you just enjoy yourself. I didn't find a problem, you know, except to think about what to do the next evening

Q: It was too easy?

...why not, but I don't know I'm enjoying it.

Pobyt v zahraničí pak především umožňuje začlenění se do úplně jiného / nového kolektivu, do jiného referenčního rámce. Dává možnost začít znovu / od začátku s úplně jinými lidmi, mít s nimi úplně jiný život.

After 3 months I have started to speak Greek, because I did some classes and some people started to talk to me. So I had great time. The first half there was awful the second half was great. So I felt at home, before I came back to Sweden I felt very much at home. I forgot that I have been in Sweden. I was just so adapted to Greece. It felt like I was born there. It was my area it was my home. It didn't matter what kind of friends I had. I didn't care about my father or anything. It just felt good to be there.

SOUAD

Nejdůležitější na novém životě je pak zcela jiná koncepce časová, která je omezená, konečná, a tím pádem i zrychlená a limitující. Této jiné časové koncepcce jsou si však všichni vědomi, nebo si jí časem uvědomí a tak je potřeba „vše dělat rychle“: rychle se skamarádit, rychle se začlenit. Je nutné naplno využít času, který nám byl dán.

Viš, nakonec nikdy nezůstaneš delší dobu na jednom místě...

CARMELO

Člověk je schopen ono tempo i intenzitu na tu krátkou dobu zvládnout.

I started working for 7 days per week from morning till evening, it was hard work, I knew it was just for 3 months, so I was proud of myself that I can do it.

ANNA

Neboť ví, že se vrací domů, že to vlastně do určité míry není realita.

OK, I am travelling, but just travelling. I know I am coming back to Poland

EDYTA

...protože tam byla vřelost mezi lidma, protože jsme věděli, že se známe jen na moc, moc krátko a že se musíme seznamovat opravdu rychle, je to opravdu, že se jde od věci, já nevím, od povrchních věcí, k věcem hodně hlubokejm, jen protože jsme věděli, že je to opravdu, že nemáme čas někoho poznat, je opravdu potřeba jít rychleji. Já nevím.

MY

Oproti tomu, když se někde zůstává na delší dobu, třeba na celé studium, je vnímání času daleko reálnější. Mí aktéři si konstruují různé podoby reality, které oddělují a rozdělují

Navíc si myslím, že je tam taky fakt, že v Glasgowě není to samý; protože tam, tam jsem pro to zůstat, nevěděla jsem to předtím 4 roky, takže tam byl stejnej duch chtít něco objevovat, jakej jsem měla v Aix-en-Provence... protože zůstáváme docela dlouho v nějaký zemi a berem si svůj čas, abychom poznali lidi, to zabere přece jen 3 nebo 5 roků a je to tak.

Ve Skotsku to byl opravdu šok se skutečností, že to teď začíná, protože jsem tam chtěla dělat maitrise, ale totiž řekla jsem si, že teď je potřeba vážně makat, protože je to skutečnost.

MY

Jak již bylo řečeno, v cizině je každý sám a všechny cizince spojuje to, že jsou cizinci, jsou na tom stejně a jsou ve stejné situaci. Navíc jsou častokrát z institučních pobídek dávání dohromady a jinak stmelování. A tak si všichni vycházejí vstříc. Pobyt v cizině, pokud jedete v rámci nějakého institučně orámovaného programu a lze tedy

předpokládat, že na místě nebudete sami v podobné situaci, je vysoce společenskou záležitostí.

I mean I have been alone for not even three minutes, because I was really, when I just came here I met people at the foreign office, international, and then the morning after I met other Italians, and then I already knew a few people that came from my university. So I don't know, I spent one night by myself, and then I already had four or five friends. And would meet people on my floor, and we had international night, and so on.

GLORIA

Když je člověk v cizině a vnímá omezenou časovou koncepci svého momentálního života / neodvratnou konečnost svého zážitku, má tendenci všech příležitostí, které se mu naskytují, využít na plno. Využívá každé příležitosti něco podniknout, snaží se žít intenzivně rychle. Snaží se všude podívat, s každým se seznámit, všechno si vyzkoušet.

V Aix jsme měli hodně večírků; byla to pařba skoro třikrát týdně a to není normální, hlavně ve Francii, protože tam je to vážně drahý, pro nás to bylo hodně. Byl to způsob, jak se poznat, během toho času se poznat líp. Pařili jsme, dělali jsme exkurze ve městě, dělali jsme taky spolu výlety, protože škola dělala výlety s turistickou kanceláří a bylo tam taky hodně lidí, kteří odjeli na... a byla tam atmosféra, opravdu jiná nálada, než co jsem zažila pak, protože tam byla vřelost mezi lidma, protože jsme věděli, že se známe jen na moc, moc krátce a že se musíme seznamovat opravdu rychle, je to opravdu, že se jde od věci, já nevím, od povrchních věcí, k věcem hodně hlubokejm, jen protože jsme věděli, že je to opravdu, že nemáme čas někoho poznat, je opravdu potřeba jít rychleji. Já nevím.

MY

Na druhou stranu prostředí každodennosti, ve kterém se pohybuje, není zdaleka tak automatické, každodennost ať už na bázi jazyka či jiných kulturních hodnot a relevancí se nám stále jeví jiná. Věci do té doby zautomatizované, každodenní maličkosti je potřeba znovu vyjednávat. Je nezbytné všechno znovu definovat³⁰.

...because every journey's like beginning, starting everything from zero when you go in other the foreign country, I mean all the small things for your everyday life. It's more complicated to take care of these things, but at the same time it's fun.

ANNA.

A právě všemi těmito maličkostmi, které jsou pro nás nové a kvůli kterým se musíme více snažit na straně jedné, a množstvím různých nových setkání a zážitků na straně druhé, to vše za velké rychlosti, v omezeném časovém kontextu se nám pobyt v zahraničí jeví jako něco obzvláště intenzivního. Máme pocit, že opravdu žijeme, ale zdá se nám to neskutečné, nereálné.

³⁰ Vzpomínám si, jak jsem poprvé vyplňovala šek za nájem, dala jsem si kvůli tomu schůzku s francouzskou kamarádkou, aby mi pomohla – a když jsem pak opravdu šek vytáhla, tak se smála, říkajíc, že myslela, že to byl „jen tak důvod“ a že sem si z ní dělala legraci“ - z terénního deníku).

... v Aix-en-Provence, protože tam, tam jsem byla na 4 měsíce a bylo potřeba s tím počítat, dělat rychle, a tak když jsem chtěla cestovat, abych poznala lidi, bylo třeba to vážně udělat v tu chvíli. Byla to věc, já nevím, byl to vlastně duch Carpe diem.

MY

Pobyt v zahraničí, odtrhnout od relací doma, a spojující osoby různých národností, s různým backroundem, se stává dočasným časoprostorem, který má unikátní vlastnosti a kde se nesoudí ani minulost, ani budoucnost. To, co je relevantní, je přítomnost, neboť to je to, co sdílíme s ostatními. Ono intenzivní „tady a teď“.

...nemluví se o věcech, který se nás dotýkají, který se nás dotýkají v životě doma ve skutečnosti... to, o čem mluvíme trochu víc, je život a problémy, který žijem tady. Je to těžký říct, ale myslím, že to žijem, jak v nějaký kouli, bylo to, že jsme byli spíš zranitelní, proto všechny problémy, který tam máme s přáteli, ale je to tam přece jen silný přátelství, na chvíli.

MY

8 Už to znám, aneb pobyt jinde vícekrát

..víš, to je stále stejné. První den to bylo skutečně těžké, protože jsem nikoho neznala. Ale potom byli všichni fajn. A pak, když jsem přijela, byla jsem smutná, a když jsem měla odjíždět, byla jsem taky smutná ... takto v životě chodí.

KATHARINA

V této poslední části se dostávám k samotné podstatě věci, neboť mí aktéři jsou nejenom cestovateli, ale jsou hlavně cestovateli zkušenými. V průběhu jejich cest se stávají daleko více aktéry svých cest skrze něž postupně rostou.

8.1 Zkušenost

A co to vlastně znamená mít zkušenost v pobytech v zahraničí/v cizině?

Na zkušenost je v tomto případě možno nahlížet z mnoha různých pohledů a aspektů. Já jsem si vybrala rovinu časovou, neboť ta je způsobem, jakým popisuji odjezd do zahraničí v celé své práci. Jak již bylo řečeno v první fázi existují jakési iniciační faktory a vlivy častokrát biograficky podmíněné. Avšak postupem času (potažmo pak během opakujících se pobytů v zahraničí) se moji cestovatelé od těchto do určité míry odpoutávají a stávají se plnohodnotnými aktéry a iniciátory svých výjezdů. Stávají se zkušenými. A to jak na poli před odjezdem, během pobytu jinde, tak i po svém návratu (často před dalším odjezdem). Tato dovednost zkušenosti s jednotlivými fázemi pobytu v zahraničí se pak u nich zapisuje jako jakási lehkost a obecněji zkušenost, na bázi synergického efektu ze zkušeností/znalostí jednotlivých procesů, v jejímž rámci dochází k určitému kování osobnosti jedince a jeho charakteru, jeho identity. Cestovatel si ujasňuje své cíle a hodnoty a prostřednictvím svých cest pak roste a dospívá.

V linii časové je tedy první na řadě určitá dovednost, kterou informátoři disponují, před **samotným odjezdem**. Z výpovědi vyplývá, že se na jednu stranu jedná o zkušenost a znalost procesů institucionálních nabídek. Cestovatelé často mluví o tom, jaký je takový a takový program, jaká je taková a taková možnost vyjet, jaká jsou kritéria, která je nutno splnit. Tato informovanost je dána tím, že nejsou ve svých výjezdech pasivními a aktivně ony možnosti vyhledávají a pravidelně sledují. Nečekají tedy až za nimi někdo/něco přijde s nabídkou/možností, ale sami se snaží najít prostředek jak vyjet. Jsou také velice dobře informováni o interních procesech a požadavcích jednotlivých institucí (viz např. Carmelo a jeho deklarace proč jede pouze na 6 měsíců a ne na měsíců 9). Zmíněná informovanost o možnostech a znalost procesů v kombinaci s již zmíněnou určitou lehkostí ve vztahu k institucím by se tedy dala nazvat zkušeností před dalším odjezdem,

kteřá se v dšsledku mimo jiné projevuje určitou lehkostí či spontánností při odjezdu (*v kontextu, že vše je možné*).

Neměně významnou je pak samotná **znalost „pobytu jinde“**. Aktěři ve svých výpovědích poukazují na to, že jim ony předchozí zkušenosti velice napomáhají při nových pobytech v zahraničí. Neboť jsou ve světle svých předchozích zážitků schopni lépe reflektovat dané situace a tedy i lépe „prožít“ svou mobilitu. Už vědí, jaké pocity člověk prožívá v zahraničí a vědí, že to patří ke kulturnímu šoku či cizinctví (Schütz 1944) . Uvědomují si atributy života v cizině s jeho přínosy a ztrátami. Znají jakým způsobem fungují vztahy v cizině. I oni si prošli fázemi národních stereotypů, o jejichž reflexi se snaží. Paradoxně u nich nastupují jiné „typy“ vůči lidem, kteří oproti nim nejsou zcestovalí (případně vyjíždějících poprvé), vůči nimž se vymezují právě tou svou zkušeností. Na jejichž případech často ukazují, že je potřeba nezbytně žít v přítomnosti. V rámci své zkušenosti v „pobytu jinde“ se domnívají, že správnými hodnotami je aktérství a ukotvení v tady a teď.

Aktěři si díky své zkušenosti uvědomují, že pocity, které prožívají v cizině kvůli kulturnímu šoku, jsou vlastně pořád stejné, neboť se pokaždé do určité míry opakují. Všechny fáze od entuziasmu přes pocity samoty a odcizení až po vyjití vstříc druhému a intenzitě zážitků jsou vlastně dokola se opakující, a tudíž je to otázka „zvyku“. Kdy znalost průběhu jim umožňuje reflektovat v rámci svých biografíi „svou pozici cizince“ se vším, co to obnáší. Naučí se zacházet se stereotypy a s jinými kulturními vzorci ale i v té stejnosti je vždy něco nového, překvapujícího. V důsledku tedy považují za nejdůležitější překonat nepříjemné údobí, snažit se být otevřený k novým lidem a k nové kultuře a k situaci. Je nutné vytvořit si nové vztahy, nové významné druhé, se kterými budou své prožitky sdílet. Což pro ně není žádný problém, neboť oni už mají zkušenosti s multikulturalitou, už si to všechno prožili, vědí, jaké to je začínat znovu, a tak vědí, jak se mají chovat a není to pro ně tak těžké.

... protože jsem byla zvyklá být ve společnosti lidí jiných zemí a jiných národností. A navíc, když jsem se přestěhovala z Lucemburska do Německa, měla jsem už zkušenost s tím, že musím začít úplně od začátku, aniž bych někoho znala. Tedy, byla jsem už zvyklá dělat tohle: když se cítíš osamělá, když neznáš nikoho a když musíš být také trochu otevřená, aby ses seznámila s jinými lidmi.

KATHARINA

Život v cizině je především adaptace na jinou kulturu, na jiný jazyk a jinou realitu. Tato adaptace může být obtížná a může mít mnoho různých podob, jak již bylo ukázáno, ale je vysoce nezbytná pro klidný průběh pobytu. Vždy se vyskytnout nějaké překážky a problémy, které je nutno překonat.

So you just have to jump and when you jump it's just happening, and that is getting more exciting with every time, it becomes so natural as breathing, it's hard to stop.

ANNA

Jedním z nejvýznamnějších je právě jazyk, jehož znalost informátoři vyzdvihují jako důležitou pro možnost dobré integrace na nové prostředí. Neboť právě skrze komunikaci si člověk vytváří okruh nových významných druhých, skrze jazyk se vytváří kontakty a zázemí. Ze zkušenosti vědí že pobyt v cizině se nezdá být realitou, jelikož status cizince, vymaněného ze svých původních sociálních vazeb dodává způsobu života velké lehkosti.

If you don't want to do anything, it's not a big deal. You know how things work there.

GLORIA

Ale i přesto, že v cizině není často nutné nic řešit, neb vlastně o nic nejde, je potřeba si ho vychutnat a plně žít.

Další kategorií, ve které se velmi výrazně projevuje znalost a zkušenost s prostředím na „pobytu jinde“ jsou *vztahy v cizině*. Aktéři zkušeně popisují velkou intenzitu v přátelství mezi cizinci na „pobytu jinde“ na straně jedné s pomíjivostí těchto vztahů na straně druhé. Neboť jak již bylo řečeno, v cizině se s cizincem výrazně snadněji seznamuje. Lehko se navazují vztahy, vznikají komunity cizinců často na bázi společné národnosti. Tyto vztahy mívají povětšinou jepičí život a omezují se, alespoň co se týče intenzity na dobu trvání jedincova pobytu jinde. Vztahy bývají do určité míry povrchní; nedotýkají se ani minulosti, ani budoucnosti, ale přesto a možná právě proto, jsou velice intenzivní, neboť nejsou narušeny jinými aktéry. A tak noví významní druzí přejímají nejenom roli přátel a referenčních skupin, ale též nahrazují do určité míry rodinu, minimálně na bázi zázemí, které poskytují a sdílení každodennosti.

Například, jedna věc, kterou hodně pociťuji, hned na začátku jsem znal lidi, kteří říkali, všichni jsme přátelé. Ale já přece jenom vím, že po krátké době pobytu v cizí zemi nejsme všichni přátelé. Nejsme ... Bylo to hlavně tím, že já jsem Ital, ty jsi Italka, že se stýkáme, ale potom možná v Itálii se už nikdy nepotkáme ... Ve skutečnosti vím, jak to končí, vztahy s lidmi, protože už jsem některé navázal, tak vím, jak to tady chodí.

CARMELO

Moji zkušení aktéři však vědí, jak tyto vztahy fungují a bývají do jisté míry skeptičtější k tomuto velkému přátelství. Jsou si vědomi toho, že osoby, které zde poznali, bude nutno opustit. Uvědomují si riziko „upnutí se na někoho“, po kom se mi pak bude stýskat. Avšak umí do určité míry této situace využít a sdílet okamžiky i s osobami, s kterými by to normálně nedělali. Neboť vědí, že je to jen dočasný stav, a tak není třeba to brát tak vážně. (Neznamená to samozřejmě, že se s nikým, koho jsem potkal v cizině nebudu

stýkat, jde spíše o to, že intenzita a množství mých přátel bude po skončení pobytu jinde výrazně zredukovaná).

...ale já si myslím, že všechny přátele, které mám tady, už podruhé možná neuvidím. Opravdu je to tak, mně se to osobně stalo, že jsem měla hodně přátel v Aix, ale když jsem se vrátila, jednoho po druhém jsem začala ztrácet. A teď zůstávám v kontaktu s mnoha lidmi, pořád je hodně lidí, kteří vám o tom říkají a jsou pouze jenom jeden, dva tři, se kterými zůstávám v normálním kontaktu skutečně pravidelném.

Q : Existují lidé, s kterými jsi ztratila kontakt?

Ano, je jich hodně. Někdy mě to trochu bolelo, když se náš kontakt přerušil, protože se mi zdálo, že jsme byli skutečně dobří přátelé. Co dělat? A teď musím konstatovat, že když potkáte lidi a potom se stanete opravdovými přáteli, je to možná proto, že (víte, že) to nebude trvat moc dlouho. Podobně se mi to stalo, když jsem chtěla letos v létě skutečně někoho poznat; nemyslím si, že je tolik lidí, kteří ve skutečnosti stojí o opravdové přátelství. Protože to znamená; s většinou lidí přijde moment, kdy si člověk řekne "ano", je to někdo, kdo se mi skutečně zamlouvá, je to někdo, kdo je opravdu sympaťák a to je ten moment, kdy se člověk rozhoduje, jestli má s nimi zůstat v kontaktu nebo ne. Ale pro kratší dobu to znamená, že budete mít i méně času, a kdy si můžeš říct, no, odjedu za 4 měsíce, ale až do té doby můžeme být přátelé, a může to být fajn, i když to trvá krátce. No, ale ve skutečnosti jde o něco jiného, je to něco izolovaného, o čem mluvím, jsou to příběhy kolem nás. Není to, že bychom opravdu sdíleli život jeden druhého. Sdílíme společný život jenom tady. Někdo je součástí tvého života tady, ale jenom tady. Což se nám stalo v Aix. Líbí se ti to? Chceš to stejně tady?

Někdy ano a někdy ne vlastně. No, oba dva. Já bych hrozně ráda měl přátele z Erasmu, kteří mi zůstanou na celý život, a stejně tak bych měla ráda hezké chvíle s lidmi, které jsem tady potkala a od kterých jsem si něco odnesla nebo kteří mi něco dali. Hezké vzpomínky, které se mnou zůstanou velmi dlouho, jinak nemám potřebu je znovu vidět, protože pro mě je hodnotou fakt, že jsem je poznala na určitou dobu. Je to trochu jako dříve. Je to kouzlo chvíle. Já jsem je poznala v momentě, kdy takoví byli.

CARMELO

V reakci na toto se pak na druhé straně snaží o větší začlenění do místní populace, mají větší zájem o místní přátele. Volí tedy i jinou formu adaptace směřující více k integraci (každý z respondentů měl minimálně jednoho místního kamaráda, což zdaleka nebylo zvykem u všech cizích studentů), která do určité míry odebrává tu přílišnou lehkost a povrchnost z jejich vztahů. A dodává jim chtěnou opravdovost a realnost.

Wherever I stay I try to look out for country people. I never stay just like that. I always look deeper.

EDYTA

Dalším způsobem jakým se u mých aktérů projevuje zkušenost je *obecně lehčí přístup k jinému/druhému*. I přesto jak všichni tvrdí, že se stereotypů o daných národnostech (typifikacích o druhých dle Schütze) nelze zbavit, lze je však reflektovat, naučit se s nimi žít a pracovat s nimi. Skrze své četné cesty poznávají, že hlavním rozdílem (i když ty jsou samozřejmě významné) není ani tak kulturní rozdílnost, ale spíše znalost

druhého/jiného. V jejich očích se tedy do určité míry stírá kulturní rozdílnost, která ač je velká, není vlastně podstatná. Důležité rozdíly jsou mezi lidmi, kteří cestují a kteří necestují. Další významné rozdíly jsou pak mezi lidmi co vyjíždějí poprvé a mezi těmi, co už to znají. Aktéři se tímto způsobem negativně vymezují, neboť oni nejsou ani ti co necestují, ani ti co jedou poprvé. A tak z úst zkušeného cestovatele plynou místo stereotypů o cizích národnostech, stereotypy o lidech nezcestovalých.

Je to možná důležité na začátku. Ale také teď jsem potkala hodně lidí, kteří mají strach ze všech stereotypů Švédů, což existuje všude. Samozřejmě všude, ale pro mě to bylo něco, protože na začátku jsem skutečně trpěla a bylo to skutečně něco, co mě zraňovalo, přímo u srdce. Byla jsem naštvaná, bojovala jsem s lidmi, hádala jsem se kvůli tomu a teď jsem se tím přestala zabývat, je mi to jedno. Protože se to děje pořád a já jsem pochopila že mám sama předsudky, je to opravdu jednoduché ty lidi si zařadit, když nejste dost zvyklí se setkávat s lidmi odjinud.

MY

Sami aktéři pak definují, že pro ně je ta odlišnost mezi NIMI a DRUHÝMI, neboť lidé co necestují se do určité míry bojí jiného/odlišného, neboť na jinakost nejsou zvyklí. Jsou uzavření, udržují si odstup a jsou hůře dosažitelní. Rychle soudí zejména na základě stereotypů. Avšak tato lehkost neobtěžovat se a nesnažit se reflektovat jinakost je připravuje o spoustu věcí, ve smyslu toho, co aktéři vnímají, že cestování přináší.

Because they are afraid. Most of my friends, they can afford to travel, some with, not rich families, but wealthy enough. They could, to travel like students, buying tickets and staying in youth hostels... they are not used to it at all. They are kind of scared.

ANNA

Oproti tomu ti co cestují a nebo mají větší příležitost okusit jinakost (děti z mezinárodních rodin) se jeví mým informátorům obecně otevřenější vůči druhým zemím, více přátelštější, do určité míry více talentovanější (díky automatickým znalostem 2 jazyků a hlavně znalosti mediace kulturních odlišností), mají prostě něco navíc.

Rozdíl je také velmi vidět na těch, co jedou na pobyt poprvé. Z pohledu své zkušenosti se naši aktéři domnívají, že si to tu neumějí dost užít a nedávají svému pobytu dostatečnou váhu. Na jedné straně mají větší problémy s adaptací, častokrát volí strategii marginalizace či separace, na straně druhé příliš nezužitkovávají svůj pobyt, neboť ho neberou dost vážně a neuvědomují si jeho časovou omezenost. Navíc se ještě nevyznají ve vztazích, které fungují v cizině, a tak přehnaně investují do přátelství.

especially for Italians, you can see that it's their first time away from their mum and from Italy and they are so equipped for these things and still in contact with their family, it's so near here, oh common it's just tree hours and they are making, oh I'm so far away from home...

ANNA

Zatímco zkušení cestovatelé už nemají strach a překážky (vzhledem k jejich lehkosti k vztahu k institucím) jsou pro ně pouze povahy osobní snahy a úsilí. Jazyk pro ně není bariéra, to, že se často dostávají do situací, kdy jejich status je vnímán především jako typizace o jejich národnosti, neberou osobně; snaží se pronikat přes slupku svého cizinectví ke druhým, a těm druhým to také umožnit. Připadají si zralejší. Jsou snad více opatrní vůči vztahům v cizině, ale hlavně se si uvědomují omezenou časovou koncepci svého pobytu, a tak se snaží nejenom si ho dobře užít/prožít, ale též z něj něco vyzískat.

...ale teď vím, že když jsem tady, je hodně věcí, které se dějí a já nemohu myslet na to, co budu dělat potom v Itálii a já musím dělat věci tady, které jsou třeba, protože jsou to věci, které se dějí jenom tady a už se nikdy nevrátí. Takže je např. dobré využít všech maličkostí, všeho, co umím, dělat je s větší chutí, protože vím, že potom už se nikdy nevrátí. Přesto, ostatní, kteří jsou tady poprvé, podle mě, nepřikládají dost váhy tomu, co tady dělají...

CARMELO

A je tedy nutné uvědomit si, že v cizině platí daleko významněji ona hodnota tady a teď. A tak nejenom, když jsem v cizině na pobytu je potřeba „se hýbat“ a činit rozhodnutí, vážit svůj užitek. Neboť já se rozhoduji a můj život ani na pobytu jinde není fatální. Já jsem aktérem a já si volím a jsem strůjcem svého štěstí.

Zkušenost mých aktérů se projevuje, jak již bylo řečeno, už před samotným odjezdem na pobyt. Kdy se snaží vyhledávat různé nabídky i možnosti k výjezdu (jak institucionální tak turistické pobyty) na úrovni rozhodnutí k odjezdu. A také se na úrovni strategie výběru do určité míry přizpůsobují, aby mohli vyjet. Vysoce aktérsky se chovají i vůči své mateřské instituci, kde váží užitek jak nejhodněji vyjet, aby nebyla nutně porušena kontinuita jejich studií (Zuzka, Katharina, My). Navíc si ještě upravují instituční povinnosti ve svůj prospěch jen aby mohly vyjet (Katharina a Carmelo si zařídili povinnou školní stáž v zahraničí). V tomto kontextu se moji aktéři stávají spoluvůrci institucí, neboť jejich lehkost ve vztahu k nim, znamená schopnost čtení institučních pravidel. Na základě této znalosti základě jsou schopni je rozvíjet – dělají i to co není zakázáno, vytváří si vlastní prostor. Jsou aktivními aktéry ve vztahu k institucím.

Při samotném pobytu jinde už vzhledem ke své zkušenosti jim připadá lehké se o sebe postarat, změnit práci je-li třeba (Gloria, Anna, Edyta), změnit místo bydliště či zajistit si důstojné postavení (Zuzka, Gloria). Neboť v cizině se musíš více snažit, musíš být akčnější a reakčnější, chceš – li něco získat, nechceš li zůstat „stuck“. Je to jedinečná osobní zkušenost, kde je člověk sám za sebe, kde se rozhoduje, kde váží svůj užitek a kde je aktérem, který něco získává.

Zkušenost se u aktérů projevuje samozřejmě i **po návratu (neboli před dalším odjezdem)** a to především ve vnímání koncepce času. Dobře si uvědomují její prchlivost, která se odráží i v nestálosti mezilidských vztahů vytvořených v zahraničí. Neboť ona intenzita pobytu a vztahů je možná jen díky krátké a ohraničené době. Po ní však nastává rozpad a vztahy často zanikají se stejnou rychlostí jako vznikly. Neboť nový významný druhý z pobytu jinde s návratem do vlasti ztrácí na významu.

They look for friendship here (osoby jedoucí poprvé). I don't know if I look for friendship. I can see they are nice people. OK, fine, but I still have my experience from New York when one friend after another friend just leave you and now I know

EDYTA

A tak se vlastně zkušenost v případě těchto cestovatelů stává především určitou dovedností, kdy už vědí jak to chodí při pobytu v zahraničí a umějí to využít ve svůj prospěch. Následně se tedy jednotlivé fáze pobytu v zahraničí – destabilizace identity a strategie adaptace významně v jejich případě cíleně aktérsky zkracují ve prospěch fáze žádoucí a to fáze „nového intenzivního života“ A každý odjezd a pobyt je na základě oné zkušenosti se všemi jeho aspekty a fázemi jednodušší.

Of course it's become easier you know the questions, it's just a few very basic questions, where to stay, how much money you will need and the rest you will see when you get there. It's much easier to go away spontaneously.

ANNA

But every time it's so much easier because I have never been to Ireland before and I went there for two weeks and I went to see the friends and they don't live in Dublin, they live in a countryside and then I went to Dublin and It wasn't like if I had planned it for weeks and weeks they I would go to Dublin, I was at my friends place and that I thought, ok, it's very nice to see them but all the country is not about here and I was search in internet for where to stay and I've just left for Dublin, I just stayed for 3 days there. I didn't have map or guide or something but I was ok.

ANNA

8.2 Bilance cestování

Co mi cestování dalo a vzalo

Na druhou stranu zkušenost u mých aktérů znamená, že jsou schopni své zážitky, své pobyty a cestování obecně bilancovat. Poměřují zisky a přínosy, které jim cestování přináší s jeho obětmi a ztrátami. V tomto kontextu shledávají, že přínosy z cestování se všemi jeho aspekty jsou výrazně významnější. Vybírají si býti aktérem a strůjcem svého života/štěstí a právě cestování jim to umožňuje a díky tomu stojí za to, i přes ony ztráty.

Ztráty

Ztráty, které cestování naši aktéři přisuzují, byly již implicitně v celém textu popsány. Jsou to oběti, které musí podstoupit na mnoha různých úrovních. V první řadě jsou to *nepříjemné prožitky* týkající se destabilizace identity a související s adaptací *v cizině*. Krátce strach, nejistota, stereotypní nahlížení na svůj status cizince a podobně zapsané v kulturním šoku, které by nebylo nutno prožít, kdyby nikam neodjeli. Pokud je vazba na instituci při pobytu v cizině jen velmi rámcová, týkající se pouhého zprostředkování a aktéři jsou nuceni (často poprvé) se postarat sami o sebe a navíc v cizí zemi, může být tato fáze osamostatnění při zažití existenciálních problémů relativně drsnou zkušeností.

It was very hard. I had to find a job. I got training and I was a waitress. Then I was a cashier in the café and after that I just thought OK it's not enough money and it's too tiring and it's not paid by an hour, but it's paid by my work. I have to find something what's paid by an hour. So I found a work in restaurant and I was working eight hours a day and that was enough. They paid me very good money. After that I was a cashier again and then there was World Trade Centre accident so I couldn't work anymore. Everything stopped in New York and I had no more job. So I had to look for something to pay my bills and because of these problems I had to leave New York...

EDYTA

Další problematickou oblastí je *vztah s institucí obecně*, a to jak s institucí doma, tak v zahraničí. Pokud je pobyt naopak příliš zapsán a orámován institucí, jsou jí nuceni určitých povinností, významně určuje jejich každodenní život a jeho status. Její síla může až omezovat v pohybu a udržovat na daném místě (Gloria, Katharina, Zuzka) či nutit dělat něco nechtěného (podřadnou práci, kurzy ve škole, které mi k ničemu nejsou atd.).

...more like practical ones, I didn't really like staying with the family and I didn't like the job.

GLORIA

Pobyt může být (a bývá) i penalizací ve vztahu ke své mateřské instituci kvůli dvojznačnému přístupu za strany mateřských univerzit, jak bylo ukázáno již dříve. Pokud nedostaneme stipendium a na pobytu si ani nemůžeme vydělat, neboť to není institučně zajištěno, cestování je určitou obětí i finanční.

Těžkou fází bývají i samotné *návraty*, na jedné straně člověk opouští své již známé a důvěrné prostředí se všemi zážitky a lidmi. Na straně druhé může následovat po příjezdu opětovně kulturní šok a readaptace může být velice obtížnou.

But I tell you when I came back home, I don't know how I felt, but in Greece it was 16 degrees for example when it comes to the weather the day I left. When I came to Sweden it was minus 27. Snowy, too cold. I was alone, I had no peace in my apartment and it felt bad. I knew a Greek girl in Sweden. I called her and she said, "Hi, you are back. You'll live with me for these days. I was a week there". She was very generous and very nice. I knew her only 2 weeks before I left to Greece. I had mixed emotions. I was crying and laughing at the same time.

Sometimes I could just stare into walls and think nothing, do nothing. That was at the beginning, because I was at shock. Cultural shock.

SOUAD

Často tomu bývá kvůli určité *afektaci vztahů* v rodné zemi, kdy časté a dlouhé výjezdy mohou narušit původní vazby.

I have still friends, very good friends, but the thing is that they have made a lot of new friends in their universities, but I just have my friends from high school. I know their friends and I have some new friends, just people I know. But the thing is that I don't have enough time to spend there. I cannot really offer a real friendship. You know.

ANNA

O to častější je pak reakce k vztáhnutí se k lidem, kteří jsou na tom podobně, či vytvořit si velice silné vazby k rodině. Naši aktéři se skrze svou zkušenost uvědomují, jak důležité je vazby udržovat a pěstovat a zejména na vztazích rodinných si velice zakládají a vztahy obecně se jim stávají prvořadou hodnotou. Svým oddálením a odstupem, který se k tomu váže, jsou schopni reflexe.

Na druhé straně významnou ztrátou je i opouštění a narušování samotných vztahů v cizině, z ciziny a s cizinci. Ochrana před negativními pocity ztráty intenzivního přátelství je pak určitá cílená odlehčenost ve vztazích. Určitá povrchnost, která může afektovat ono doposavad chtěné ukotvení v mobilitě.

People are important to me. Very much important. Last years I have been so used to meet very nice people, get adapted, have a laugh with somebody until they leave. So it's very hard to just to really imagine that at the beginning or to experience that. Now I am very used to it, but I have to say I am also sorry for something I receive from my experience. I am becoming very superficial person with my relationships to the people right now. Because I know, one day they will leave or I will leave, so relationship shouldn't be very deep. It's sad sometimes. It's making me depressed.

SOUAD

Zisky

O tom, co jim cestování dává, jaké přínosy pro ně má se aktéři zmiňují výrazně lehčeji a častěji. Kromě možnosti získat nové zážitky, zažít změnu či úplně jiný život, jim cestování přináší hlavně kapitál. Kapitál jako osobní, kdy se skrze cestování po mnoha stránkách rozvíjejí, tak kapitál sociální díky novým kontaktům, ale též kapitál čistě pragmaticky uchopitelný jako nové dovednosti v podobě znalosti cizích jazyků, kultur a lehkosti ve vztahu k institucím.

Zlepšila jsem si němčinu, řekla bych do jisté míry, trochu jsem se otrkala, naučila se jednat na úřadech v cizím jazyce, musela jsem se o všechno postarat sama. Německá byrokracie je velice složitá a nikdo Vám s ničím moc nepomůže, takže trochu se otrkat na úřadech, no já nevím co mi to dalo, to se takhle nedá říct, pár slovy. Myslím si, že jsem se po osobní stránce rozvinula.

ZUZKA

Pobyt v zahraničí je tedy především **zkušeností lidskou**, ale často bývá i **zkušeností pracovní** (Katharina, Gloria, Anna, Edyta). Je zkušeností, kde poznávají úplně jiný život, nové a jiné zážitky, kde zakusují změnu oproti svému životu doma.

Pobyt v zahraničí je formou **budování sociálního kapitálu**, kdy na svých cestách poznávám nové lidi a nalézám přátele z celého světa. Je to způsob získávání kontaktů, které mi slouží do budoucna a které mi do určité míry otvírají dveře a ulehčují pobyt v jiných/dalších cizích zemích, když je budu chtít a nebo navštívím. Ulehčují mi zároveň volbu kam jet – tam kde někoho znám, neboť rozhodnutí že chci odjet, již dávno není na pořadu dne.

V kontextu zisků je potřeba se zmínit i o určité možnosti **přivydělání si** v zahraničí díky různým programům. Neboť rozdíl v oceňování práce je stále i mezi zeměmi OECD, a tak může být cesta do zahraničí i finančním ziskem, i když ono přilepšení není primárně důvodem odjezdu (Gloria, Anna, Edyta). Peníze vydělané v cizině pak povětšinou slouží na další cestování.

Zisk z pobytu v zahraničí je **kapitálem, který má reálné využití**. Znalost jazyka, cizího prostředí, kultury a mentalit na straně jedné a lehkost ve vztahu k institucím na straně druhé je kapitálem, který je ve společnosti valorizovaný a který dává našim respondentům určitou výhodu, které jsou si vědomi.

Např. já jsem byl 3 měsíce ve Švýcarsku, no a když jsem potom psal svůj životopis, tak jsem zmínil, že jsem byl na stáži v zahraničí, a potom jsem podal žádost do Janova na Interim a oni mi zavolali, protože viděli, že jsem byl 3 měsíce ve Švýcarsku, protože jsem tam měl práci s lidmi, se kterými jsem musel mluvit francouzsky a to bylo podle mě rozhodující, co vlastně přimělo agenturu, že se mi ozvala, protože se mě ptali, ty si byl hodně v zahraničí, že? A já řekl, "ano". Tak tedy ti nabízíme tohle, tohle a tohle. Ano, podle mě je to přece jen důležité.

Otázka: Tak myslíš, že tvůj pobyt tady ...

Ano, hodně mi pomůže. Myslím si, že to je také něco, co dělám, protože chci, aby mi to pomohlo dělat, co doopravdy chci.

CARMELO

Za největší zisk pak všichni považují **rozvoj po osobní stránce**. Neboť pobyt jinde, jak již bylo ukázáno, umožňuje možnost reflexe jak sebe samého tak druhých, jiných a cizích. V zahraničí reflektují daleko snáze své blízké (významní druzí), svou vlast (generalizovaní druzí) a obecněji svůj domov. Pobyt v cizině umožňuje srovnání. Jako konkrétní zisky z cestování jmenují cestovatelé získání sebedůvěry, průbojnosti a porozumění a otevřenosti vůči druhým a jinakosti obecně. Dále důležitým přínosem

zapisujíc se do trajektorie jedincova života je to, že se na cestách osamostatněli, naučili se býti sami, získali svou nezávislost a často (finanční) soběstačnost.

I kind of changed a lot being abroad, when I realised I could do it by myself, and this I like, Well I can, like, uh, to provide? I don't know, for myself, for my living, I have money to eat, to... I mean I was working, I had an apartment, I made fun friends. And if I would ever have problem, I know I couldn't come to my family, I know I can do it by myself. I hope.

GLORIA

Stali se schopnými se sami o sebe postarat, komunikovat v cizích jazycích a díky tomu získali určitý nadhled a určité *světáctví*. Stali se strůjci svého života/štěstí a pánem svého osudu. Pobyty je učinily svobodnými, rozvinuly je po všech stránkách, stávají se aktéry. A právě kvůli tomuto aktérství, které cestování poskytuje, to stojí za to. **Aktérství je hlavním přínosem a ziskem z cestování.**

8.3 Hodnoty a potřeby

Během svého cestování si rozvíjejí své původní hodnoty a utvářejí hodnoty nové. Vznikají jim nové potřeby. V zásadě se jedná o několik okruhů potřeb. V první řadě se jedná obecně o hodnoty a potřeby týkající se bezprostředně samotného cestování a jeho atributů. U aktérů nalzáme **změnu/y** (nové zážitky, poznání nových lidí), pohyb, mobilitu, jinakost, multikulturalitu, cizinu. Být neustále jinde, mít jiný život a i ten neustále měnit dle příležitostí a možností – vše je proměnlivé s výjimkou jednoho metanávky – „*návky měnit návky*“ (Bauman 2000:99). S cestováním je také spojen jazyk ve smyslu kapitálu, jeho znalost, zdokonalování, používání s důrazem na významnost a důležitost polyglocie.

Důležitou hodnotou pak je i pro ně praktičnost a užitek. Cítí potřebu mít nějaký cíl a za tím si jít. Je nutné využívat příležitostí a možností, získávat kapitál. Kapitál ve formě nových poznatků, hodnotou je sebevzdělávání a zdokonalování.

Jelikož však, jak již bylo ukázáno, má život v mobilitě i své stinné stránky, pro jeho umožnění je potřeba určitého **specifického vztahu / koncepce prostoru**. U našich aktérů je často hodnotou a potřebou a uchopení stále nového a jiného prostoru, jiných míst. Snadno je možné nalézt snahu o znovu vytváření a redefinování koncepce vlastního prostoru, prostoru který lze pojmout. Neboť jinde už není totálně jiný svět (mimo své významné a generalizované druhé) – nabízejí se mi tam příležitosti, nic mě nenutí odejít, spíše mě lákají. Svět je čitelný, znám jeho pravidla – svět je mi známý, jinde je něco pro mě.

Protože nakonec si myslím, že nemůžu zůstat dlouho na jiném místě, v jiném městě, jinde. Je něco, co chci vidět, poznat, co chci ...

CARMELO

... I always like changes. Stability for me means boredom, changing my life and moving all around revitalize me. Besides, there are so many interesting places all over the world to see, so many different lifestyles to taste and experience. If we would like to settle down somewhere, we will not have the chance to see them all, life is not so that long!

KOSTAS

Dalším důležitým prostředkem dávajícím podmínky k mobilitě je potřeba/hodnota **pevného zázemí**, kam se budu vracet. Ať už ve formě ve vztahu k vlasti, k nějakému pevnému místu či k lidským vazbám. Neboť je potřeba onu rozrušovanou identitu stálými setkáními s jinakostí podpořit pohledem původních významných druhých. A tak ve výpovědích nalézáme, často až romantickou představu potřeby návratu do vlasti, zejména u těch, co jsou dlouhodobě mimo svůj domov (Anna, My). Návratu do míst, kde jsou moji rodiče. V tomto kontextu se pak mění i samotné vnímání domova. Všichni si domov definují jako otázku času, nikoliv místa. Domov není tam, kde je rodina, ale tam kde žiji, kam se vrátím; doma je tam, kde mi nic nechybí, kde se dobře cítím – není to konkrétní místo, neboť to si můžu zařídit sám - domov je proměnlivý v čase (Carmelo). Domov je ale především otázkou lidí a vztahů. Pro Souad je doma tam, kde má pro ten moment intenzivní sociální vazby, často ve společnosti „internationals“, nezávisle na místě, kde se nalézá. Doma je pak především tam, kde jsou mé nejdůležitější vazby – rodina (Katharina). Někdy je domov otázkou budoucnosti, teprve až bude člověk sám na sebe, neboť častá mobilita brání v pocitu se někde cítit doma (My).

I přesto, že někteří nejsou schopni a ani nechtějí mít konkrétní místo v prostoru, které by označovali domovem, je pro ně prvořadou hodnotou existence něčeho pevného/jistého, ke kterému je možno se vrátit (ať už je to cokoliv).

Protože vím, že všechno, co mám doma, tam zůstane, a jestli odjedu a potom bude třeba se vrátit, abych to viděl. Přece jenom vidíš, že ačkoli cestuji hodně, je třeba se vracet párkrát domů. Je třeba, aby věci, které mám, zůstaly tak, jak jsou.

Možná vidíš, že já jsem věděl, že mám zůstat tady v Lyonu 3 roky poté, myslím si, že tady to nakonec bude můj domov, jak jsem řekl, že teď je to v Janově a ne na Sicílii; tedy pro mě to taky není přechodné, ale mně to trvá, než si vytvořím někde zase nový domov. Není to tak, že mám domov tady a tam. Ale nakonec si někde vytvořím svůj domov.

CARMELO

Vztahy, lidi a různé vazby mezi nimi, rodina přátelé a intenzivní sociální život. Pevné, jisté a již známé věci, které je však udržovat na straně jedné a stále nové poznání, a zážitky s novými lidmi, zaručující onu intenzitu života, onu nezbytnou a žádoucí změnu

na straně druhé. Hodnota a potřeba, která je jak hnacím motorem, tak i příčinou a důsledkem cestování.

Dle předchozích výčtů jistě nepřekvapí, že nejvýznamnější je pak sama hodnota **aktérství**, která jako by stála nadevším a vše spojovala v koherentní celek. Aktérství ve smyslu sám si utvářet a definovat své relevance, být pánem svého osudu, strůjcem svého štěstí. Rozhodovat se. Být volným, nezávislým, soběstačným. Mít možnost žít život, který mě baví, který mi to umožňuje. Mít zaměstnání, ve kterém dělám, to co chci, ve kterém se můžu identifikovat s tím, co dělám. Prožívat život v přítomnosti, kdy tady a teď je to, co se počítá, vše je možné, je to jen na mně. Nechávat možnosti otevřené.

I'm trying to do everything possible to not to stop myself, not putting limits in my way

ANNA

I always keep my options open. So it's not like I have to travel. But it's very important for me to travel this year.

EDYTA

8.4 Smysl cestování

V rámci těchto „cestovatelských potřeb a hodnot“ se zapisuje cestování do jejich životů / trajektorií, kde nabývá smyslu. Cestování má mnoho různých podob, a proto i smysl, který mu naši aktéři přisuzují, se různí a mění dle kontextu. Někdy je v jejich reinterpetaci smyslem velice úzkým a konkrétním dané situaci a prožitku; v pojetí *motivační teorie napětí* (Ortner 2004) se jedná o krátkodobou taktickou akci. Jindy je cestování v jejich očích smyslem a způsobem samotného života, je to projekt o který se usiluje.

When I think about my future plans, I met so many foreigners, and I met Brazilians, some Bulgarians and people from all around the world, and I already said to couple of people, that I will go and visit you and I really mean it to. If I have a chance I will go and visit you. And actually I would like to go to work for a while in other countries, I don't know how long I am gonna do my life like this, by travelling, changing in a half year, one year. Eventually, I would like to go back to Latvia and live there and have stable normal life and go working, something like that. But before that, I really, really want to go to many places to meet different culture, to have money that I can travel.

ANNA

8.4.1 Cestování jako útěk

V konkrétní situaci se může stát odjezd prostředkem k vyvázání se ze současného stavu, ze svých sociálních vazeb, ze svých povinností. Může být způsobem jak řešit své problémy, jak uniknout zaběhnutému koloběhu každodennosti. Je to snaha oprostít se od

svých klasických referenčních rámců, přerhat své každodenní vazby. I takový extrémní smysl může být pobytu v zahraničí připisován, i když v případě mých cestovatelů je to moment vysoce ojedinělý (Souad o svém odjezdu do Řecka).

8.4.2 Cestování jako šance

Neboť povětšinou bývá cestování vnímáno jako určitá šance a příležitost, která se naskytuje, které je nutno využít. Cestování je často pobídka pro niž není nutné toho mnoho udělat (nabídka od rodiny, známých, školy). Je to možnost, které není těžké využít, neboť splňuje kritéria a požadavky dané institucí (jsem student, mluvím jazykem, mám ráda děti atd.). Navíc je často doprovázena bonusem ve formě peněz – je to dosažitelné (byt od sestry v Glasgow, možnost přivydělání si na WATu, stipendium atd.).

V neposlední řadě je pak příležitostí i pro mé okolí. Neboť to, že já někde jsem, často umožňuje někomu se přijet podívat, minimálně ulehčuje strategii odjezdu na úrovni volby. Formulací otázky je pak nikoliv, proč něco dělám, proč něco mám dělat, jaký to má smysl a kam se tím posunu, ale obráceně. Proč to nevyužít, třeba se nějaký smysl ukáže, třeba to k něčemu / někam povede. Cestování nabývá také smyslu jako příležitost k novým věcem, novým zážitkům, poznání nového prostoru, zažití toho, co bych jinak nezažila. Neboť tam venku někde něco je pro mě a to něco může být lepší, než mám teď, lepší, než žiji teď. Vše je možné, dosažitelné. A konečně cestování je šancí také proto, že ona nabídka je do určité míry omezená. Je limitovaná, dokud jsem studentem, dokud je ten byt k dispozici, dokud na to mám, dokud mám čas, dokud si to můžu dovolit. Takže proč ne?

My sister has just moved from Glasgow to London, and would keep the flat for a couple of months, without anybody leaving there. So, I grabbed the chance to go there without having to spend a lot of money.

KOSTAS

8.4.3 Cestování jako poslední příležitost

Někdy je cestování vnímáno jako dokonce poslední šance před TÍM. V tomto kontextu je pak cestování vnímáno jako určitá omezená časová koncepce. Je to čas, který patří k mládí a ke studiu. Jsou to poslední momenty, kdy je člověk volný. Neboť nemá závazky (rodinu, o kterou by se musel starat), nemusí pracovat na každodenní bázi, nemusí si na sebe vydělávat a tedy peníze, které si případně vydělá, může vložit bez obav do cestování. Není usazený, není ještě zvyklý na pravidelný přísun peněz a z něho vyplývající komfort. A v neposlední řadě jeho studentský status či obecněji jeho „mladý“ status mu umožňuje, že se na něj vztahují ony institucionální nabídky, vedoucí k oné

lehkosti odjezdu. A moji mladí aktéři jsou si této omezenosti času, který mají před TÍM, (než založí rodinu, než začnou někde pracovat, než si pořídí bydlení atd.), vědomi a tak se snaží „zbyvajících“ času využít.

... ale zase jsem si říkala, že to je poslední ročník školy, a že si toho už moc neužiji, tak proč ne?... Tak já si myslím, že mám ještě dost času sedět doma na zadku a pokud jsem zdravá a mladá nikam nejít.

ZUZKA

8.4.4 Cestování jako výzva

The doors have already been opened, so far, so... why not? That's why I am now here, not so that much to study abroad, but to experience living in a foreign county and managing to solve out all the problems that I come across.

KOSTAS

Vzhledem k tomu, že se cesty v zahraničí zapisují do životních trajektorií jedince na pole dospívání, cesta může být v tomto smyslu chápána jako osobní výzva. Cesta samotná je pojímána jako způsob čelení nástrahám a překážkám. Odjíždím, abych si něco dokázal. Ověřuji si, zda-li to zvládnou žít jinde, postarat se sám o sebe, zabezpečit se, bez pomoci a asistence svých významných druhých. Zda-li jsem schopen být sám a sám za sebe (Carmelo, Gloria). Je to zkouška, jestli obstojím. Často je tou výzvou “velká cesta za louží”, kde je to kulturně opravdu hodně odlišné a kde geografická vzdálenost do velké míry eliminuje možnost pravidelného kontaktu a tedy tuto zkoušku ještě umocňuje (Anna, Edyta).

8.4.5 Cestování jako norma

Zjišťuji, že je už hodně lidí, kteří mají stejné zkušenosti s pobyty v zahraničí. To už není nic neobvyklého... Myslím si, že dnes je to opravdu třeba, protože zítra můžeš tuto výhodu ztratit. Je to možnost, kterou člověk dostane, takže by ji měl využít. Samozřejmě, že je to jedna z možností v současné době, kdy všichni lidé to praktikují. Ale současně, pokud to využíváš, nevyděláváš, neuplatníš se moc v konkurenci. A myslím si taky, že možná je to něco, co je dnes móda.

MY

Cestování je zde chápáno jako zvyk a standard mezi jejich významnými druhými na straně jedné a společenský fenomén, kdy je kapitál z pobytu v zahraničí vyžadován na straně druhé.

Jak již bylo ukázáno, v blízkém okolí mých aktérů se nalézají osoby, které mají k mobilitě a migraci velice úzký a aktivní vztah, sami jsou zvyklé cestovat a jezdit, a tak se otázka po smyslu ani neklade. Kombinace rodinného zvyku a standardu „zcestovalých přátel“ (viz předchozí kapitoly) do určité míry sama nastavuje smysl, který je cestování přisuzován, jako společné hodnoty, případně strategie života.

Ale toto blízké okolí není jediným rámcem, který utváří a aktivně se podílí na životu jedince. Jsou jimi i jiné referenční rámce, jakými jsou vrstevníci, ale i určité celospolečenské tendence, kde je cestování do určité míry normou, nutností či módou.

V předchozích částech bylo ukázáno, jakým způsobem se zejména studijní pobyt stává na univerzitách jakousi normou, kterou je potřeba absolvovat. Určitý kapitál, který je potřeba získat, se liší dle oborů studia (viz Ourip). Nutnost a tedy formalita, s jakou je očekáváno získání tohoto kapitálu, je taktéž otázkou oboru studia. Výrazně vyšší je u komunikace (Anna, Zuzka), mezinárodních vztahů (Gloria, Carmelo).

Nejvyšší formalizovanosti nabývá tato norma pak u studia jazyků, kde je pobyt nejenom všeobecně očekáván (Katharina), ale dokonce zakotven jako institucionální povinnost (My). A norma odjezdu není pouze neformální, ale je naopak vysoce formalizovaná. V tomto kontextu, už vzhledem k tomu, že mluvíme o univerzitách, které jsou zapojeny do programu Erasmus napříč Evropou, lze se jistě domnívat, že mezinárodní mobilita je společenským fenoménem, ke kterému jsou nastaveny institucionální předpoklady a který se stává čím dál tím více běžným a banalizovaným.

Přinese ti to různé zkušenosti, ale budeš mít generaci, která bude mít téměř stejné zkušenosti, protože všichni dělají stejné věci.

MY

8.4.6 Cestování jako strategie života

Časová omezenost, která byla zmíněna v cestování jako poslední šance, však není pro naše informátory rozhodující, neboť si plánují vesměs (kromě Zuzky) mobilní život či život v mobilitě.

Neboť je to pro ně možnost, jak být aktérem, jak být autentický, jak vést aktivní život, jak vnímat život ve smyslu tady a teď. A tak si každý svou mobilitu a svůj život v mobilitě pečlivě plánuje, a to hned na několika úrovních.

V první úrovni jsou plány na další cestování, a to jak ještě v průběhu svého pobytu ve Francii, tak krátce po něm. Každý má již víceméně vymyšleno, jak stráví prázdniny, co udělá, až mu tento pobyt v zahraničí skončí. Navíc už má většina do určité míry rozvrženu svou další mezinárodní mobilitu / pobyt v zahraničí, a to jak ve formě konkrétní, kdy už má svůj další pobyt víceméně zařízen, či je ve stádiu jeho zařizování (Katharina a její stáž v Ženevě, Zuzka a její stáž v Berlíně) nebo více méně abstraktní (Carmelo a jeho další Erasmus, Gloria a její studium v Kanadě v rámci meziuniverzitních dohod).

Dost často plánují navíc i další studijní (formou doktorátu či Masters) popřípadě pracovní pobyt (formou dobrovolného programu, stáže či klasické práce bez podpory institučního rámce) po skončení své současné úrovně studia.

I would like to visit my sister for longer than just two weeks. So I'll visit her in London and I would like to stay there and work if possible. And I would like to stay there for Christmas as well. New Year's Day is the international meeting, so maybe we go to Lisbon. And then work again, work, work, work. If I find a job in restaurant it will not be possible to leave for a week. In England you have to really flexible with time, otherwise they'll find somebody else. If I find job and make some money it will give me the opportunity to go to Brazil in February. It should last for two month if possible. It's not expensive there, it's just about to travel. The prices are more less like in Poland. And now it's going to be cheaper than Poland, because in Poland the prices are going up, because of European Union. I think if it's possible I have a friend there, so I would like to stay for a month and travel the rest. And then when I am there I would like to take the opportunity to go the South of America. I want to make a voluntary program for South Americans. Well, that's what I want to do, my program, before I start to work in Poland. Once I start working I'll have no time for travelling.

EDYTA

V delším časovém horizontu pak uvažují o nastartování své kariéry tím, že se na rok či dva vrátí do své vlasti, kde budou žít *stabilním životem*, který jim umožní trochu se ukotvit, ale hlavně jim dá čas a příležitost stanovit si konkrétní cíle (My, Anna, Katharina). A teprve pak se znovu vydají na cesty. Každopádně všichni (kromě již zmíněné Zuzky) si přejí pracovat v mezinárodním prostředí, kde budou mít příležitost nejenom využívat jazyky a potkávat se s jinakostí, ale též cestovat. Cestování je pro ně velmi důležité, má pro ně velkou hodnotu a smysl, a tak plánují cestování i nadále, i kdyby se jim to v rámci práce nezdařilo

V tomto kontextu shledávají ideální práci, která by jim umožnila cestovat. Gloria a Kostas mají představu o ideální práci diplomata, což je přímo Carmelovým studijním oborem. Katharina se chystá pracovat na německých školách v zahraničí, tak jako její rodiče, nejraději by začala v Římě. Rádi by obecně též pracovali pro nějakou nadnárodní organizaci jakými jsou Unesco či Evropské instituce (Gloria, Edyta, My). Gloria si též dovede představit, že by byla učitelkou italštiny někde v cizině či třeba průvodkyní, My naopak uvažuje o možnosti překladatelky.

I would like to search for a work in more and less international environment because I don't want to loose my language skills and this feeling, something like that. I would like to work in international environment with a possibility to travel and with the chance to speak and to communicate in other languages, not only in Latvian. I don't want to get stuck, even if it's my dear Latvia, I don't want to get stuck there, I would prefer to travel a lot before settling down.

ANNA

Mobilita jako způsob života či životního stylu rezonuje v celých výpovědích, kdy snahou bývá ukotvení v mobilitě a cílem zůstat mobilní, jak nejdéle to bude možné. Omezení jsou pak právě ona „jiná realita“, která nemůže trvat věčně, často v souvislosti s prací či plánovanou rodinu (potažmo penězi). Se kterou by však rádi cestovali, neboť i jejich rodiče to tak dělali, a tak ví, že je to do určité míry realizovatelné. Nicméně ať už je jejich plánovaná stabilita v mobilitě sebe-důležitější, významné jsou pro ně návraty do vlasti, které jim pomáhají se stabilizovat a znovu definovat své hodnoty. Ale i přesto, že si nikdo nedovede představit, že by ze své země nadobro emigroval, představa, že by už nikdy nepobývali v cizích zemích na delší dobu, se jim zdá rovněž nepředstavitelná.

Potřebují změnu a nechtějí se dostat do koloběhu rutiny, které se velmi obávají, a právě tyto projekty, kam ještě pojedou a co ještě budou dělat, dávají jejich životu smysl.

Stability for me means boredom, changing my life and moving all around revitalize me. Besides, there are so many interesting places all over the world to see, so many different lifestyles to taste and experience. If we settle would like to down somewhere, we will not have the chance to see them all, life is not so that long! So, what I would like to do, is to move all the time, especially in Europe. Now that we all become united through EU, that is not something unachievable. And that's how I imagine myself in the future... a European citizen that will continually move towards all parts of Europe, that will continue to broaden... so that these travels will never end. I hope so!

KOSTAS

Nutno však podotknout že dle Wagner (2002) je však možné předpokládat, že tyto priority a plány „zůstat mobilní jak nejdéle to půjde“, deklarované v takto mladém věku se časem, kdy pro odjezd bude nutné dělat výrazně větší ústupky a obětovat více, jako strategie života v mobilitě zeslábnou. Je možné, že s dalšími prožitky v cizině a postupnými životními zkušenostmi nastoupí nového hodnoty, kdy usazení a stabilita začnou nabírat na větší váze (Souad).

8.4.7 Cestování jako ideová záležitost

V rámci smyslu, který naši respondenti připisují svému cestování, se doslechneme i o jakési misi, které jsou součástí. Ze svých zkušeností si uvědomují kolik je ve světě stereotypů o druhých / jiných, a jak moc nimi mezilidské vztahy trpí. Svým cestováním se snaží nejenom oprostít sebe sama od kulturních stereotypů o druhých internalizované v rámci jejich vlastní kultury (Anna), ale též se podílet na změně obecně a prolomení bariér mezi lidmi (Gloria). Speciálním případem je pak Katharina, která se rozhodla, že v rámci svého povolání se pokusí změnit nahlížení ostatních Němců na Francii, Francouze a francouzštinu.

Navíc, co se týče francouzštiny, v Německu je hodně profesorů, kteří vyučují hodně francouzštinu, a já osobně jsem idealistka. V Německu je také hodně dětí, které nemají rády francouzštinu, které říkají, že je to těžké, a které vůbec nemají chuť jet do Francie, mluvit francouzsky, a já to chci trochu změnit.

KATHARINA

8.4.8 Cestování jako konstrukce identity

Naše identita je definována ostatními lidmi, tedy jejich uznáním a skrze záměry a kvality, které nám připisují. Zároveň si sami připisujeme určitou identitu, naše **self** má své sebevědomí a sebeuznání. Jde tedy o proces dialektické tvorby.

V dnešním světě je však těch „druhých“ příliš mnoho, neboť hrajeme každodenně příliš mnoho rolí. Dle Baumana se zdá být trvalým atributem „postmoderního“ životního stylu nespojitost, nekonsekventnost jednání, frangmentarizace a epizodičnost různých lidských činností. (Bauman 1995:25). To se v důsledku projevuje v neustálé nejistotě a riziku, že to, co platí dnes, neplatí zítra. V současnosti jsme všichni³¹ díky mediatickým zkušenostem globálně zachyceni a vše se nás minimálně nepřímo dotýká a ovlivňuje (Appandurai, Giddens, Bauman a jiní). Disponujeme nepřeborným množstvím voleb, které nám dávají pocity domnělé svobody.

Na druhou stranu s nutností neustálého výběru, která však není doprovázena zmenšením množství voleb, přichází i frustrace, že volby mohly být lepší. Každá volba, která je doprovázená ztrátou toho, co jsme jí museli obětovat, nás činí zranitelnějšími. A v dlouhodobé perspektivě (*becoming*), když všechno bude stejně jinak, **zbavují každodennost smyslu.**

Tato zkušenost naskýtá tužby, kterých je však příliš mnoho. A tak není důležité naplnit své tužby, ale toužit. Největší touhou, v době typické přílišnou fragmentací vedoucí k *absenci identity*, je právě ona touha po jejím nalezení. Lidé se snaží dopátrat, kým vlastně jsou, reflektují a snaží se ono „Já“ identifikovat (Giddens 1991: 2). Snaha o pochopení sebe sama ve světě tak relativním a relativizujícím je tím největším cílem a úkolem v připisování smyslu v každodennosti.

Bauman tvrdí, že dotazování po identitě vyrůstá z pocitu rozkolísanosti existence, její „manipulovatelnosti“, z pocitu „nedourčenosti“, neurčitosti a nedefinitivnosti všech forem, jež přijala. (Bauman 1995: 27)

---

³¹ Všichni zmínění autoři samozřejmě upozorňují, že existuje nerovnost v tomto přístupu ke globálnímu.

Dle Giddense je jedním ze způsobů hledání vlastní identity životní styl, který je reflexivním projektem sebe samého. Toto hledání je však tím obtížnější, čím více jsou naše referenční rámce globálnější, (kde je nutno vybírat z nepřeborného a čím dál tím méně přehledného množství). Tento způsob, který z lidí dělá především pouhé konzumenty (čehokoli), je typickým pro dnešní společnost. (Bauman 2000:98). Jedním ze způsobů, jak na tuto osobní bezvýznamnost odpovědět, je snaha o *autenticitu*, která je též touhou po integritě, jež je inherentní součástí aktérovi identity.

Domnívám se, že obdobným způsobem lze chápat i vybrané aktéry, kteří touží po autenticitě a jejichž hlavní hodnotou je právě „ono aktérství“ *tady a ted'* bez referencí na „vnějšek“. Důležitý je momentální prožitek, který pro ně znamená být strůjcem a pánem svého života.

Smysl cestování je v jejich v očích především prostředek k intenzivnímu a aktérsky hodnotnému životu, který se stává jakousi osobní drogou na straně jedné a způsobem k vyjasňování si svých cílů a sebe samého skrze jednotlivé zážitky na straně druhé.

*...but I don't know, when I will find the right country for me, I may stop.
Or I don't know, if I found the perfect job, or the right goal for my life,
it might be like, so. Ok.*

GLORIA

Život v cizině s sebou přináší nejen využití každodennosti a ukotvenost v „*tady a ted'*“ a s nimi spojené intenzivní zážitky. Přináší též volnost, svobodu a prostor, kdy aktér může začít znovu stavět si vlastní relevance a hodnoty. Je to způsob jak být aktérem, jak se rozhodovat, jak zažít intenzitu, která dává pocit, že žiji více, než když necestuji. Je to Carpe Diem. V tomto kontextu je cestování změna. Svým odjezdem proměním svou každodennost a každé cestování je jiné. Zároveň se i já sám na svých pobytech proměňuji. Shledávám život v mobilitě, kde je změna hlavním hnacím motorem, čím dál tím víc relevantnějším a určujícím. Stabilita pak znamená nudu, „zaseknutí“ a stejnost. Když ochutnáš a naučíš se rozličnosti, nemůžeš se jí vzdát. Chceš víc a víc a cestování se stává osobní mánií, drogou. Změna je návyk s nemožností zůstat dlouho na jednom místě.

*Protože se mi to zdá trochu nudné. Protože si myslím, že by mi něco
chybělo, protože jsem zvyklá měnit místo a cestovat. A pro mě by to bylo
velmi zvláštní zůstat pořád na stejném místě. Já potřebuji začít někde,
kde nikoho neznám. Je to má osobní mánie.*

KATHARINA

Mobilita je však také prostředek k ujasňování si svých hodnot a cílů způsobem sebeocnění. Při každé cestě dochází k reflexi sebe samého (tedy s tím co mám / čím jsem a co bych mohl mít / být) a jiného / druhého. Dochází tak znovu k vyjednávání s *významnými druhými* a k rekonstrukci vztahu ke *generalizovaným druhým*. Při každé

cestě se i přes předchozí zkušenosti začíná znovu a cesta se stává jakýmsi zrcadlem a referenčním rámcem vlastního života. Při každém zážitku se člověk mění a jeho identifikace se mění s jeho cíli. Jak říká My, není to ani tak způsob, jak si určit, co je pro mě podstatné, ale spíše způsob, jak eliminovat, co nechci, a jinak nechávám dveře otevřené. Naši aktéři se nerozhodují přímo, ale spíše nepřímo skrze všechny možné eventuality, které jsou pro ně dostupné. Cesta je v podstatě pátráním po smyslu, je to jejich způsob hledání identity.

Já tedy ještě nevím. A tak se připravuji na každou eventualitu. A proto si možná myslím, proč jsem trochu minimalizovala to, co mohu dělat a co nemohu dělat, a myslím si, že právě to je po celou dobu mým motivem. To mě motivuje, co se člověk nakonec rozhodne dělat!!!!

MY

V obou těchto kontextech pak cestování pro mé aktéry nabývá smyslu. Na základě svých předchozích zkušeností se primárním motivem pro odjezd stává samotný předchozí zážitek. Motivy pro odjezd do zahraničí se završují a hlavním motivem se stává samotný odjezd / pobyt. Prostředek se změnil v cíl a životní běh je adaptován na „mobilitu“. Motivem je pak samotná cesta, která se stává referenčním rámcem. Cesta, o kterou se znovu snažím a kterou znovu vyhledávám. Je to cíl, je to způsob sebeutváření aktérství v pohybu, sebeutváření své autenticity, kdy žít znamená neustrnout.

For everything, you always say that you got a good experience, that you can improve your language skills but after couple of travels, you just need to do it, because you don't want to stop from this motion movement to go somewhere. And motivation is just doing it

ANNA

Dismanova pohádka na rozloučenou

Bylo, nebylo, ale rozhodně to bylo v dobách spíše temných, když se pan Kohn rozhodl, že by se chtěl vystěhovat do Izraele. A protože měl dobrého známého na vnitru, dostal výjezdní doložku. Pan Kohn šťastně odjel, ale za pár týdnů byl zase v Praze nazpátek. Uplynul nedlouhý čas a pan Kohn požádal o výjezdní doložku znovu, ale po několika týdnech byl zase zpět. A když se to všechno opakovalo ještě několikrát, bylo to i pro toho přítele na vnitru moc. Tak si nechal pana Kohna předvolat a povídá: „Pane Kohn, vy nemáte rád Izrael?“ „Kdepak, nemám“ povídá pan Kohn. „Tak tedy proč...?“ Pan Kohn se rozzáří: „Ale ta cesta, ta cesta to je nádhera...“ (Disman 2000:360)

9 Pobyt v zahraničí – konceptualizace

Na začátku této práce jsem si dala cíl odpovědět na otázku, co je vlastně pobyt v zahraničí, co je to ona mezinárodní mobilita. K tomuto účelu jsem si pojem v první části negativní formou vymezila a vyňala ho z relativně nestabilních kolejí mezinárodní migrace. Někomu se tento krok může zdát nesprávný, ale cílem této práce, jak ještě jednou zdůrazňuji, nebylo dohadovat se a polemizovat na téma rozdělení v migraci (nehodlám přispívat do těchto velice vášnivých debat), ale spíše porozumět pobytu tak, jak je vnímán samotnými aktéry. Oni sami také rozlišují mezi migrací, cestováním ve smyslu turismu a pobytu v zahraničí za nějakým konkrétním účelem. Vybraní aktéři rozlišují především podle již zmíněných kritérií času, pohybu v prostoru z místa na místo a motivům k tomuto pohybu.

První část této kapitoly bude deskriptivní a použiji mnoho příkladů, které neslouží k zahlcení čtenáře, ale na kterých ukazuji, o čem vlastně mluvím. V druhé části se pak pokusím na základě již zmíněných kritérií definovat zmíněný pobyt v zahraničí a shrnout jeho atributy popsané v kapitole „pobyt jinde“.

9.1 Typy a způsoby pobytů očima aktérů

Pobyt v zahraničí začal být pro většinu normou už v mladém věku. Někteří zažili s rodiči migraci či regulérně navštěvovali část své emigrované rodiny, jiní jezdili pravidelně na jazykové kurzy či participovali na jiných mezinárodních akcích v zahraničí.

Jedním z příkladů typických pobytů v zahraničí *ve velmi mladém věku* jsou jazykové kurzy:

When I was fourteen, I started to go to on holiday for the summer to England, and also to Scotland, for three weeks each summer to learn English in a college.

GLORIA

či mezinárodní tábor:

But first time when I went alone just on my own I was 17 for summer school, in Norway. I had to go there I took a train and bus, it was for 3 weeks, there were people from all over the world, people from many countries, mostly from Europe, also from Canada, America and India.

ANNA

či výměna na gymnáziu:

Byl to poslední ročník na gymnázium a tak jsem jel na výměnu na 3 měsíce.

CARMELO

Později se jezdí na delší dobu a pobyt musí mít nějaký efekt. Jako třeba jazykový pobyt, ale už na 4 měsíce, pobyt Au-pair či program Work and Travel, který umožňuje vysokoškolským studentům vyjet na léto pracovat do ciziny. K dalším možnostem (a pro aktéry tím nejběžnějším) patří pobyt v rámci programu Erasmus, jehož prostřednictvím jsou/byli všichni vybraní respondenti na studiích na Lyonské univerzitě. Příklad pobytu jsou však i jiná stipendia nebo např. „život a práce v Irsku“, kde každý občan EU může pracovat. Vrcholnou metou je pak celé studium v cizině a potažmo v cizím jazyce.

Takže na první delší cestu jsme jela do Alsaska jako AU-PAIR.

ZUZKA

And many, quite many people I know from my school (Concordia, name of my school), they went to work in summer to US. So last summer I decided that I want to go there, too. And I went there and I spent 3 and half months working there.

ANNA

U mě na univerzitě je hodně lidí, který jezděj do zahraničí, hlavně je tam hodně stipendií ERASMUS, a tak všichni říkaj, když se odjede, je to lepší na naučení cizího jazyka nebo francouzštiny speciálně, a to je proto, proč jsem nakonec odjel.

CARMELO

No podala jsem projekt s tím, že bych tam chtěla pracovat vlastně na projektu dobří sousedé, špatní sousedé, jedná se vlastně o spolupráci Čechů a Němců, hlavně o příhraniční spolupráci a ten projekt mi byl schválen s tím, že jsem dostala půl roční stipendium.

ZUZKA

Q: Why did you decide to make a whole study abroad?

Because they have a better program for this profession which I want to study, communications, better technical possibilities, better equipment. That would be the main reason, but I wasn't so scared to go away. It isn't very far away, but still this is a different country and totally different language, which I don't understand, because in school all is in English, but its still not home. It takes 5 hours to go there.

ANNA

Zdaleka nejčastější je pak různá kombinace výjezdů :

...tedka dělám školu ve Skotsku, už tam studuju 2 roky, a pak jsem přišla sem, abych tu strávila rok na Erasmus, a pak se vrátím na jeden rok, abych dodělala svého bakaláře ³². Předtím jsem dva roky dělala univerzitu ve Švédsku a pracovala sem 8 měsíců a navíc jsem byla 4 měsíce v Aix-en Provence, už je to 2 roky, co jsem tam byla.

MY

...I started travelling alone, visiting my sister in the UK (she has lived in Glasgow, Edinburgh and London), going to Scotland for a couple of months, to do some studies in the University of Glasgow and now, coming to France as an Erasmus exchange student.

KOSTAS

A toto byl důvod, proč jsem si vybrala toto téma. Proč lidé tak hodně cestují, co jim cestování přináší, proč vyjíždějí skrze institucionální nabídky, jakou roli hraje v jejich

---

³² BA - bakalář je v anglofonních zemích obecně 4-letý

cestování rodina, co tvoří onen mobilitní habitus a jaké jiné dispozice jim ono cestování umožňuje, jsem se pokusila zodpovědět v předchozích částech. Ale proč vlastně lidé volí pobyty, které doplňují (či vycpávají) menšími turistickými cestami? V čem je onen pobyt tak specifický?

Dle mých aktérů je pobyt v zahraničí vnímán jako **něco více než pouhý turismus**: není to pouhá rekreace, nejsou to pouhé prázdniny. Pobyt je práce, investice do budoucnosti, studium. Vnímají ho jako způsob poznání jiné země, jiného života.

But countries I would like to visit definitely even if it's just for tourism is Brazil and the whole Latin America.

ANNA

"The Erasmus and exchange students. Like some of them who come from Italy, they came here more because of the holiday, being here is more like holiday, but despite that I think they are interested in the country and in meeting other people"

GLORIA

I have seen those posters when I was studying WORK AND TRAVEL, WORK AND TRAVEL. So I just chased it. Everything is possible. I just thought it would be more than just travelling for a one year, what I used to do before hitch hiking or in the car.

EDYTA

il faut aller le vivre à l'étranger parce que tu peux aller à un séjour en vacances de trois mois, comme au début ici à Lyon que c'était la vacance totale et puis maintenant je fais d'autres choses intéressantes qu'elles vont m'aider aussi pour ce que j'étudie

CARMELO

I am planning to go to the States. Now that my sister is there I can easily visit here, but what is more, I would like to stay there by my own, to experience the New World and the career prospects there, going to a University or working there

KOSTAS

9.2 Konceptualizace

Otázka časového rozlišení pobytu, je opět nesnadná. Domnívám se, že pobytem je i jazykový kurz či mezinárodní tábor, a to i přesto, že tento druh pobytu se liší úrovní zapojení do místní komunity a většinou nemá ani atributy velkých změn pro individuum (v podobě „identitní destabilizací“ v rámci kulturního šoku), a tedy průběh všech fází „pobytu jinde“ je omezen. Přesto může ovlivnit další život jedince (Anna se na základě mezinárodního tábora rozhodla studovat vysokoškolský cyklus v zahraničí, My zapsat se na anglické gymnázium, Gloria se rozhodla po opakované zkušenosti odjet na velkou cestu do Irska). V tomto kontextu je pak kratší pobyt jakýmsi spouštěcím mechanismem, který iniciuje následné delší pobyty v zahraničí. Připadá mi zbytečné a relativně náročné dělat konkrétní časové členění, ale pokud bych tak měla učinit, tak by vypadalo asi následovně. Domnívám se, ze svých zkušeností a ze zkušeností ostatních, že rozdělení je

možno učinit právě na úrovni prožívání oněch fází pobytu jinde, které jsem popsala v předchozí části. V *kratších pobytech*, které v zásadě trvají od 2-3 týdnů do 3 měsíců³³, cestovatel nemusí vůbec projít všemi etapami pocitů a hlavně v osobnostním vnímání člověk s vidinou omezeného času nemusí pociťovat potřebu zapojení se do lokálních struktur. Ve fázi od 3 měsíců do půl roku (semestru) se naopak představa „každodenního života“ a snaha o vytvoření si určité „nové rutiny“ (která slouží jako zázemí) stává reálnější. A tak nastává ona celá škála pocitů provázena snahou zapojit se do místních struktur. Není to však pociťováno jako nezbytnost. Oproti tomu odjet někam na 2 semestry (tedy 6 měsíců až 1 rok) je dlouhá doba. Za rok o rok zestárnu, vystřídají se roční období. Kdybych byl doma, za rok by se něco stalo, něco významného bych dokončil. Domnívám se, že toto vnímání času si do určité míry přivážíme s sebou, a tak tento pobyt nejenomže bezesporu přináší všechny proměnlivé pocity, ale hlavně se vyznačuje cílenou snahou o zapojení se do „normálního“ života místní populace. Tuto konstataci myslím ve smyslu, že valná strukturace mého času v cizině není nepodobná místním lidem. Za rok chce člověk opravdu něco a někoho poznat, vytvořit si kontakty a něco dokončit. Často se navíc stává, že se onen čas roztahuje a život, který se obohacuje o „námi vytvořenou rutinu“ ztrácí na intenzitě. Oproti tomu právě pobyty, které *přesahují jeden rok* - a tedy například studium celého vysokoškolského cyklu, jsou pak výrazně jiné. Vidina toho, že někde zůstanu několik let, zajisté mění pohled na „můj čas“ a jeho využití. Pak nastupují odlišné strategie adaptace, často orientované na místní občany. Snaha vytvořit si pevné zázemí, které mi bude sloužit jako zdroj „na příštích 5 let“. Někteří by mohli namítnout, že v této percepci už se zajisté jedná o mezinárodní migraci a mají do určité míry pravdu. Avšak mou zásadní námitkou v koncepci času není jeho délka, ale jeho stanovení. Specifikem pobytů v zahraničí je to, že jsou časově určeny, omezeny a to někdy explicitně (u WATu je nutné mít zpáteční letenku) či implicitně (dostávám stipendium na 6 měsíců, škola začíná k určitému termínu, mé ubytování na koleji je zajištěno na tuto dobu). Pobyty v zahraničí jsou časově orámovány, protože pak nastupuje povinnost v mateřské zemi (pak mi začíná semestr).

V tomto kontextu se pak pobyt v zahraničí přibližuje konceptu turismu, neboť doba/čas je zde také zbožím.

---

³³ Například Wagner doporučuje dolní hranici 3 měsíců. Je to doba, která se nápadně shoduje s délkou letních prázdnin pro vysokoškolské studenty (samozřejmě různé dle zemí), nicméně tomu opětovně dodává punc onoho pobytu mimo klasické struktury. 3 měsíce bývají také lidově považovány za dobu, kdy se člověk v cizí zemi „rozmluví“.

Rozdíl v pohybu v prostoru, a tedy v překročení mezinárodně uznávané hranice, je pak zejména v tom, že místo, které bude mým domovem pro příštích x měsíců, je dopředu dáno (pokud samozřejmě „cestovatel“ neuvažuje o nějaké mobilní humanitární jednotce např.). Je zásadně určeno kam jedu a můj pohyb vzhledem k mým povinnostem z onoho místa je výrazně omezený, jsem k němu do určité míry přivázán. Na turismus mám čas jen sporadicky. Navíc neprocházím přes více zemí, a proto po příjezdu na určené místo můj pobyt přestává být, alespoň v přesném uchopení pojmu, cestou fyzickou. Můj pohyb je do určité míry konečný.

Na úrovni hromadnosti je pak mezinárodní mobilita zdaleka nejvíce individualistickou záležitostí, ne však samotářskou, jak již bylo ukázáno. Na pobyt se v naprosté drtivé většině vyjíždí „sám za sebe“. Můžu jet s partnerem, můžu někoho znát, s někým se eventuelně domluvit. Ale většinou, jelikož se jedná o institucionální nabídku, jsou mé možnosti v tomto ohledu omezené. Jsem tudíž sám, kdo odjíždí a kdo se seznamuje. A seznamuje se rychle, neboť na pobytu jsou většinou lidé ve stejné situaci.

Jedním z nejvýraznějších rozdílů oproti ostatním typům cestování je ona zřejmá institucionální přítomnost jakožto *organizační složky*. Instituce nejenom organizuje a zastřešuje, ale většinou i selektuje nastavením vstupních požadavků (úroveň jazyka, zkušenost s dětmi, studentský status, úroveň studia atd.). Zkrátka si určitým způsobem vybírá, kdy tyto často objektivní atributy doplňuje požadavkem na subjektivní charakteristiky. Toto se děje zejména v případě delšího pobytu, kdy je osoba nějakým způsobem podporována na „účet“ organizace. Instituce však také nastavuje určité požadavky vůči sobě. A tak do velké míry, minimálně rámcově, určuje jejich *strukturaci času* ne nepodobnou „místním občanům“ dané země. Když jsem au-pair, tak pracuji. Když jsem student, tak chodím do školy a skládám zkoušky.

Zdaleka nejdůležitější je pak fakt, že sama instituce tvoří smysl své nabídky. Tvoří jí určitou image, definuje jí. Neboť pobyt je činností, aktivitou a aby byl akceptován, musí být nadefinován určitý smysl. Mills, citovaný v *Le vocabulaire de la sociologie de l'action* se domnívá, „že „slovníčky motivů“ jsou konstitutivně propojeny s ustavenými praktikami, typy činností či situací.“ (Le Vocabulaire de la sociologie de l'action 2005:76). Neboť osvojení si určité zkušenosti, určitého typu situace či nějakého způsobu činnosti také zahrnuje i motivy, které jsou přijatelné pro tuto činnost. V tomto kontextu je pak účel pobytu jasně dán a formulován skrze samotnou instituci. V předchozích částech jsem tyto motivy nazývala institucionální či oficiální.

„Work and Travel USA = příležitost pro studenty VŠ a VOŠ poznat denní život Američanů, být samostatní, postavit se na vlastní nohy, žít a cestovat za vlastní vydělané peníze a navíc za oceánem. Vráťte se plní energie a zážitků na celý život.“

<http://www.studentagency.cz/mainpage.php?switch=118>

Pobyt v zahraničí je pak především zážitkem a v rámci institucionálního uchopení, které mu navíc dodává smyslu, se tak pobyt v zahraničí stává komoditou. Komoditou, kterou lze koupit, kterou lze získat. Komoditou, kterou lze konzumovat. V tomto pohledu lze pak usuzovat o opakovaných pobytech v zahraničí jako konzumerismu. Neboť „konzumenti (aktéři) jsou především sběrači prožitků (pobytů v zahraničí), sběrateli věcí jsou pouze v sekundárním a odvozeném smyslu.“ (Bauman 2000:101)

Předchozí citát, vede k úvaze, *co dalšího přináší onen pobyt v zahraničí*, nejsou-li to jen ty zážitky. Jak již bylo řečeno, pobyt má velký *dopad* na toho, kdo ho prožívá či prožije. Neboť moji cestovatelé mu připisují smysl dialekticky. Pobytu přiznávají smysl, který by se dal částečně uchopit, jako právě motivy institucionální a motivy osobní odehrávající se ve vnitřním dialogu. Motivem cesty skrze institucionální nabídku je nezbytně získání jakéhosi kapitálu/potenciálu, který může být po příjezdu valorizován. Neboť valorizace probíhá i v očích ostatních právě skrze smysl, který je pobytu připisován institucemi. Postupem se vyvinul do oněch dvou základních os, kdy obě složky kapitálu jsou valorizovány, některé přímo a jiné nepřímo. Přímým (pragmaticky uchopitelným potenciálem) je jakákoli „ověřitelná“ a uznávaná dovednost. Může jím být právě jazyková znalost, o jejíž „pravosti“ pobyt na Univerzitě či jazykový certifikát vypovídá. Dalším z obdobně valorizovaných je samotná zkušenost. V rámci určité „existující hierarchie pobytů v zahraničí“ (která je samozřejmě relativní podle toho, kde a jak chci svůj kapitál valorizovat) je odlišné, kde a jak jsem byl a co jsem tam dělal. Práce v *controllingu* v New Yorku u Wal-Mart bude pro *potencionálního* zaměstnavatele z *komerčního* sektoru větší jistotou než pobyt *au-pairky* v Nantes, i kdyby oba měli stejné vzdělání. V případě *neziskového* sektoru, kde je kladen důraz i na jakési „sociální citění“, bude pravděpodobně hodnocena zkušenost se starostí o druhé jako relevantnější apod. Nepřímými složkami kapitálu, který je pak valorizován alternativně, je znalost cizího prostředí, kultury, mentalit a s nimi propojená kapacita adaptace či obecně osobnostní rozvoj v podobě utužení charakteru, osamotnění se atd.

Obecně se tedy vyjíždí nejen kvůli osobním motivům, ale též kvůli **motivům institucionálně nastavené** a účelem cesty a smyslem pobytu je pak získání určitého **kapitálu**, který je po návratu **valorizovatelný**.

Přítomnost cestovatele má svůj **dopad i na místní společnost**, kde se pohybuje. Úroveň tohoto dopadu pak záleží na jeho strategii adaptace. Při krátkodobých pobytech a při nezapojování se do místních struktur je tento dopad spíše marginální a ve svých důsledcích pak připomíná spíše turistu. Při pobytu delším a větším zapojení je to většinou opačně. Důležité však je, že pobyt je vítán a institučně podporován i v zemi příjezdu, kde jsou nastaveny různé mechanismy na jeho podporu. A to ať už ze strany legální (např. J-1 vízum na Work and Travel do USA) či funkční (zahraniční oddělení na univerzitě, speciální kurzy pro cizí studenty v angličtině atd.). Tento proces je pak ještě více podporován na různých úrovních od EU přes stát až po region (např. Univerzita Lyon 2, dostává na každého cizího studenta speciální příplatek od regionu, na rozdíl u studentů místních, v důsledku se pak „více vyplatí“ přijímat studenty cizí než studenty místní). Je tedy vidět institucionální snahu, která se samozřejmě v konkrétních případech odlišuje, o to být mobilní a **otevřený určitě cílené mobilitě**.

V neposlední řadě je pak kritériem **svoboda pohybu**. To hlavně z důvodu, že tyto pobyty v zahraničí jsou komoditou dostupnou především v dobře „situovaných“ vyvolených zemích“ (zejména tedy v oblasti velké triády). Jejich nabídka je velká a omezenost relativní. Primárně se nabídka zaměřuje také na země velké triády, avšak poptávka po životních zážitcích je z různých koutů světa. Tento trend se poněkud přeměňuje³⁴, ačkoli je svoboda pohybu v těchto zemích relativně omezená. Programů je sice mnoho, míst ale relativně málo, adepti se musí důsledně vybírat. Svoboda pohybu je v rámci dohody do určité míry eliminována. I když ne centrálně, je přesto **kontrolována**. Je možné odjet víceméně kamkoliv, je však nutné přistoupit a přizpůsobit se institucionální nabídce a kritériím. To znamená jak splňovat podmínky její selekce, tak se identifikovat se smyslem, který instituce danému pobytu v zahraničí přisuzuje.

---

³⁴ Jedná se především o různé humanitární a dobrovolnické služby v rozvojových zemích. V ČR se tím například zabývá ADRA. www.adra.cz

Závěr

Na počátku této práce jsem nastínila, co bude její obsahem. Domnívám se, že jsem naplnila cíl své práce. Cílem mé diplomové práce bylo identifikovat, jakým způsobem vnímají a jaký *smysl* připisují aktéři (mladí Evropané) cestování a konkrétně pobytu v zahraničí, který je institučně orámován. Proto používám analýzu výpovědí samotných aktérů.

Napřed jsem se zaměřila na *vlivy a aspekty*, kterým samy aktéři připisují význam při svém odjezdu do zahraničí. Dospěla jsem k závěru, že ona zkušenost u mých aktérů je podmíněna určitou *schopností / sklonem k mobilitě*, která je biograficky formována především *rodinou* a „*podobnými referenčními skupinami*“.

Dalším důležitým aspektem je finanční dosažitelnost, kdy peníze nejsou významnou překážkou.

„Vyvolený“, *privilegovaný evropský původ* aktéra zejména ve vztahu k *hierarchizaci jazyků* je též nedílnou součástí, neboť na tomto pozadí si aktér vyjednává svůj odjezd (nejen) s *institucí*. Orámování institucí však znamená i povinnosti vůči ní, které jsou součástí reflexivní *strategie volby* (kam odjet) na bázi *motivů* (proč odjet).

Posléze z pohledu těchto zkušených aktérů popisují pobyt v zahraničí, (pro který jsem zvolila termín *pobyt jinde*, právě kvůli jeho specifickým aspektům a atributům), který se výrazně zapisuje v jejich životních trajektoriích. V rámci těchto zkušeností *bilancují* cestování a hlavní *smysl*, jež mu přikládají, jsou právě *pocity svobody a možnost být strůjcem svého života*. Hlavní *hodnotou* je především *aktérství*.

Na konci své analytické části proto dospívám k závěru, že tento způsob je v souladu s určitým *hledáním sama sebe* v postmoderní době typické *absencí identity*. *Motivem* pro cestu se pak stává *samotná cesta*, motivem je *usilování*.

V poslední části se pak snažím na základě předchozích poznatků a analýzy o *konceptualizaci pobytu v zahraničí* jako určité formy mezinárodní mobility, která se těší společenskému uznání na straně jedné a zároveň je pro jedince i zdrojem osobního kapitálu, který je valorizovatelný.

Odpověděla jsem si alespoň částečně na otázky, které mi ležely na srdci, a ukojila alespoň zčásti svou touhu, ale tou se uvolnilo místo pro další, a ač některé výzkumné otázky tato práce hlouběji pojednává a částečně zodpovídá, odhalila se mi celá řada nových výzkumných témat, do kterých by bylo zajímavé hlouběji se ponořit.

Resume

The aim of the thesis was to identify how the actors (young Europeans) perceive travelling, more specifically staying abroad organised/establish by an institution, and what are attributes assigned. Therefore, an analysis of these actors' responses is applied.

For the first, influences and aspects of the actors' departure abroad viewed by themselves as significant were focused on. The assumption is that their experience is caused by their capacity / tendency to leave, which is based on their biographic preconditions, especially by the family and by „similar reference groups“.

Other factors affecting are privileged European origin, language and institutions.

Later, specifics of staying elsewhere, which affects the life trajectories of the actors were dealt with. The actors assess travelling, its main sense and the value of their active approach that enables that.

The analytical part concludes that this way of acting is in compliance with searching for themselves related to typical absence of identity at the post-modern period. The motivation for travelling is travelling itself; the motivation is becoming.

Based on the above findings and analysis, the main traces of the a “staying abroad concept” have been stressed out. In this point of view the staying abroad should be perceived as a certain form of international mobility which is acknowledged on one hand and, at the same time, is a source of personal capital of an individual that can be valorised.

Zdroje

- Appadurai, A., *Après le colonialisme: Les conséquences culturelles de la globalisation*. Seuil, 2001.
- Bauböck R.: *The Integration of Immigrants*. Report of COE, Strasbourg 1994.
- Bauman, Z.: *Globalizace - důsledky pro člověka*. Mladá fronta, Praha 2000.
- Bauman, Z.: *Úvahy o postmoderní době*. Sociologické nakladatelství, Praha 1995
- Berger, P., Luckmann, T: *Sociální konstrukce reality*, CDK, Brno 1998.
- Bourdieu, P.: *Teorie jednání*. Karolinum, Praha 1998.
- Budil I. T.: *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Triton, Praha 2003.
- Cohen, E.: *Authenticity and commoditization in tourism*. *Annals of Tourism Research*, 15, 1, 371-386, (1988).
- Corbin, J., Strauss, A.: *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert a SPR 1999.
- Coulon, Alain et Saeed Paivandi. *Les étudiants étrangers en France : l'état des savoirs. (Rapport pour l'Observatoire de la Vie Étudiante) – Université Paris 8 –Centre de recherche sur l'enseignement supérieur*, 2003, 53p.
- Denzin N., Lincoln Y.: *Introduction the discipline and practise of qualitative research*. In Denzin N., Lincoln Y.: *Handbook of qualitative research*, Sage, London 2000.
- Dokulilová, D., Filasová, K.: *Vliv zahraničního studijního pobytu na osobnost jedince*. 2005.
- Drahokoupil J.: *O vlivu globalizace na migraci. Několik poznámek o pastech sociální imaginace*. In. www.migraceonline.cz, Multikulturní Centrum Praha 2005.
- Fassmann H., Kohlbacher J., Reeger U., Sievers W.: *SOAR - International Migration and its Regulatio*, 2005.
- Friedman, J.: *Being in the world. Globalization and localization*. *Theory, Culture and Society*, 7 (2-3): 311-328, (1990).
- Garneau, S.: *La mobilité internationale*, dipl.pr. DESS vedená Laurence Roulleau-Berger, Département de sociologie, Faculté d'Anthropologie et de Sociologie, Université Lumière Lyon2, 2001.
- Giddens, A.: *Modernity and Self-Identity (Self and Society in the Late Modern Age)*, Polity Press, 1991.
- Giddens, A.: *Sociologie*. Argo, Praha 1999.
- Kolektiv autorů: *Sociologie a dobrodružství*. Biograf 28, Virtuální institut o.p.s., Praha 2002

- Latreche, Abdelkader. Les migrations étudiantes de par le monde. Nouvelles mobilités. N°1233-Septembre-octobre 2001,25str.
- Morokvasic, M: "Settled in mobility" engendering in post-wall migration in Europe, Feminist review. 2004; vol.77, iss 7, str 14.
- Murphy R. F.: Úvod do kulturní a sociální antropologie, Sociologické nakladatelství, Praha 2004.
- OECD (eds.) (2003), Trends in International Migration. Annual Report 2002. Paris: OECD.
- Ogien, Albert, Quéré, Louis: Le Vocabulaire de la sociologie de l'action. Ellipses, 2005.
- Ortner, Sherry B.: Teorie v antropologii od šedesátých let. In Biograf 34., Praha 2004.
- OURIP: Les étudiants en séjour d'études à l'étranger. Observatoire Universitaire de l'Insertion Professionnelle, Bron Cedex 2001.
- OURIP: Séjour d'études à l'étranger et Insertion professionnelle. Observatoire Universitaire de l'Insertion Professionnelle, Bron Cedex 2001.
- Program Erasmus/Sokrates:
<http://web.socrates.cz/default.asp?sekce=1&podsekce=15>
- Salzmann Z.: Jazyk, kultura a společnost: Úvod do lingvistické antropologie. Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd ČR, Praha 1997.
- Schütz, A.: An Essay in Social Psychology. In: American Journal of Sociology, Vol. 49 / 6, 1944.
- Simmel, G: Peníze v moderní kultuře a jiné eseje. Sociologické nakladatelství, Praha 1997.
- Soukup V.: Dějiny antropologie: Encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleoantropologie, sociální a kulturní antropologie. Karolinum, Praha 2004.
- Tarrius, A.: Les fourmis d'Europe. Migrants riches, migrants pauvres et nouvelles villes internationales. L'Harmattan 1992.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs (eds.) (1998), Recommendations on statistics of international migration, Revision 1. Statistical Papers Series M, 58.
- Valentová, M.: Turismus a autenticita. In Biograf 25, Virtuální institut o.p.s., Praha 2001.
- Valentová, M.: Tradice na prodej aneb obraz domorodce a turismus do třetího světa. In Biograf 32, Virtuální institut o.p.s., Praha 2003.
- Velký sociologický slovník, Karolinum, Praha 1996.
- Wagner, A.C.: Les nouvelles élites de la mondialisation (Une immigration dorée en France). PUF, 1998.

Internetové zdroje

www.adra.cz

www.migraceonline.cz

<http://www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=7285&ido=201&idj=1&amb=1&ikony=True&trid=3&prsl=True>

<http://web.socrates.cz/default.asp?sekce=1&podsekce=15>

<http://www.studentagency.cz/mainpage.php?switch=118>

Přílohy

Projekt diplomové práce:

Mezinárodní mobilita – opakovaný pobyt v zahraničí

Námět práce

Ve své práci se soustředuji na mladé Evropany, kteří často cestují. Konkrétně se zabývám jejich opakovanými pobyty v zahraničí, které jsou institucionálně zastřešeny. Zajímá mne především, jaký smysl přisuzují mladí lidé svým cestám za hranice rodné země.

Formulace a vstupní diskuse problému

Hodnota a smysl, který je v současné době přikládán mezinárodní mobilitě se výrazně proměnily. Historický, ekonomický, politický a sociální vývoj přispěly k dnešnímu stavu, kdy se ve společenském kontextu podařilo cirkulací osob získat určitou společenskou prestiž či uznání. Tento fakt je ještě více zřejmý pokud se jedná o pobyt v zahraničí, který překračuje jednoduché atributy turistiky a probíhá prostřednictvím institucionální nabídky. Avšak tato nabídka je zvnitřněna individui, kteří se rozhodnou následovat její logiku. V důsledku toho se pak proces opakovaných pobytů v zahraničí odehrává v interakci mezi institucionální nabídkou a jejími individuálními přijetími.

V centru mého zájmu jsou tedy lidé v zahraničí, kteří jsou na svých pobytech prostřednictvím určitých institucí (výjezdové programy, ...), což od nich vyžaduje určité povinnosti vůči danému organismu a zároveň jim tento způsob výjezdu dává určitá práva. Z tohoto důvodu se má výzkumná otázka zabývat motivy a motivacemi odjezdu, které se proměňují a vyvíjejí v průběhu opakovaných pobytů mimo domov.

Domnívám se, že na výběru institucionálně zastřešených pobytů se podílí společenské uznání, které je takto organizačně zajištěným výjezdů přisuzováno. Díky tomuto faktu pak může být institucionálně zastřešený pobyt v zahraničí v očích druhých viděn jakožto prostředek lepšího zhodnocení samotného pobytu v zahraničí.

Sdílený smysl připisovaný opakovaným výjezdům je viděn jako kognitivní zdroj, který může být eventuálně zhodnocen jakožto způsob nabytí lepších vstupních podmínek během budoucího profesionálního začlenění.

Skrze rozdílné národnosti, i když úroveň bude odlišná (zvláště mezi severskými a jihoevropskými studenty), je možné nalézt společně sdílené hodnoty a smysl, které jsou

příkládány mezinárodní mobilitě a to tím způsobem, že se tyto zapisují do mezinárodního (nadmárodního) prostoru, který získává určitou společenskou prestiž a uznání.

Opakované pobyty v zahraničí jsou velice úzce spojeny s mobilizací vlastních zdrojů a kapitálu. U těchto lidí je nejméně jeden ze zdrojů kapitálu více vyvinut než je obvyklé, nejpravděpodobněji se jedná o vztah k zahraničí a k cizincům v rodinných historiích.

Z rozhovorů s studenty a na základě jejich vyprávění chci zjistit, jaké mají pocity a jak samy vnímají fakt, že se hodně cestují, že určitou dobu žijí v zahraničí a zase se zpět vrací do své země, ze které znovu odjíždí za dalším dobrodružstvím. Dale mne zajímá, jaké okolnosti byly podle nich toho příčinou, jaké vlivy se podílely na tomto způsobu životního stylu.

Metody zpracování

Tento výzkum realizuji formou biografických rozhovorů, konkrétně zaměřených na výše specifikovaná témata.

- Celkem provedu rozhovory s 10–15-ti Evropany v přibližné délce rozhovoru 1,5h. (S partikulárním zaměřením na opozici mezi Severo-Evropany a Jiho-Evropany). Rozhovory budou v převážné většině v jazyce francouzském a anglickém, výjimkou bude jeden rozhovor v češtině).
- Tuto skupinu lidí budu vyhledávat během svého zahraničního studijního pobytu v rámci programu ERASMUS na francouzské universitě v Lyonu. Osoby kontaktuji na základě osobních známostí, metodou snowball (vzhledem k jejich časté kumulaci – vzájemné známosti – bude prokázáno v průběhu výzkumu) a s pomocí Division Internationale na Universitě Lumiere Lyon 2 a internetových výzev na základě databáze zahraničních studentů, dále pak přes kontakty a další doporučení samotných studentů metodou snowball.

Předběžná struktura práce

- Rozbor problému na základě relevantní literatury – kontextualizace mezinárodní mobility
- Cíle práce a výzkumná otázka a hypotézy
- Metodologie
- Analýza rozhovorů

- Závěry

BIBLIOGRAPHIE

- **APPADURAI, Arjan.** Après le colonialisme : Les conséquences culturelles de la globalisation. Seuil, 2001, p.
- **BERGER, Peter et Thomas Luckmann.** La construction sociale de la réalité. Armand Colin, 1996, 288 p. (2e édition).
- **COULON, Alain et Saeed Paivandi.** Les étudiants étrangers en France : l'état des savoirs. (Rapport pour l'Observatoire de la Vie Étudiante) – Université Paris 8 –Centre de recherche sur l'enseignement supérieur, 2003, 53p.
- **GARNEAU, Stéphanie.** La mobilité internationale, mémoire de DESS dirigé par Laurence Roulleau-Berger, Département de sociologie, Faculté d'Anthropologie et de Sociologie, Université Lumière Lyon2, 2001
- **GIDDENS, Anthony.** Les conséquences de la modernité. L'Harmattan, 1994, 192p.
- **LATRECHE, Abdelkader.** Les migrations étudiantes de par le monde. Nouvelles mobilités. N°1233-Septembre-octobre 2001,25p.
- **MAFFESOLI, Michel.** Du nomadisme : Vagabondages initiatiques. Librairie Générale Française, 1997, 179p. (Le Livre de Poche)
- **TARRIUS, Alain.** Les fourmis d'Europe. Migrants riches, migrants pauvres et nouvelles villes internationales. L'Harmattan, 1992, 207 p.
- **VERQUIN, Béatrice.** Les Français et l'étranger. D'un « modèle colonial » à la circulation des élites. Nouvelles mobilités. N°1233-Septembre-octobre 2001,25p.
- **WAGNER, Anne-Catherine.** Les nouvelles élites de la mondialisation (Une immigration dorée en France). PUF, 1998, 236p.